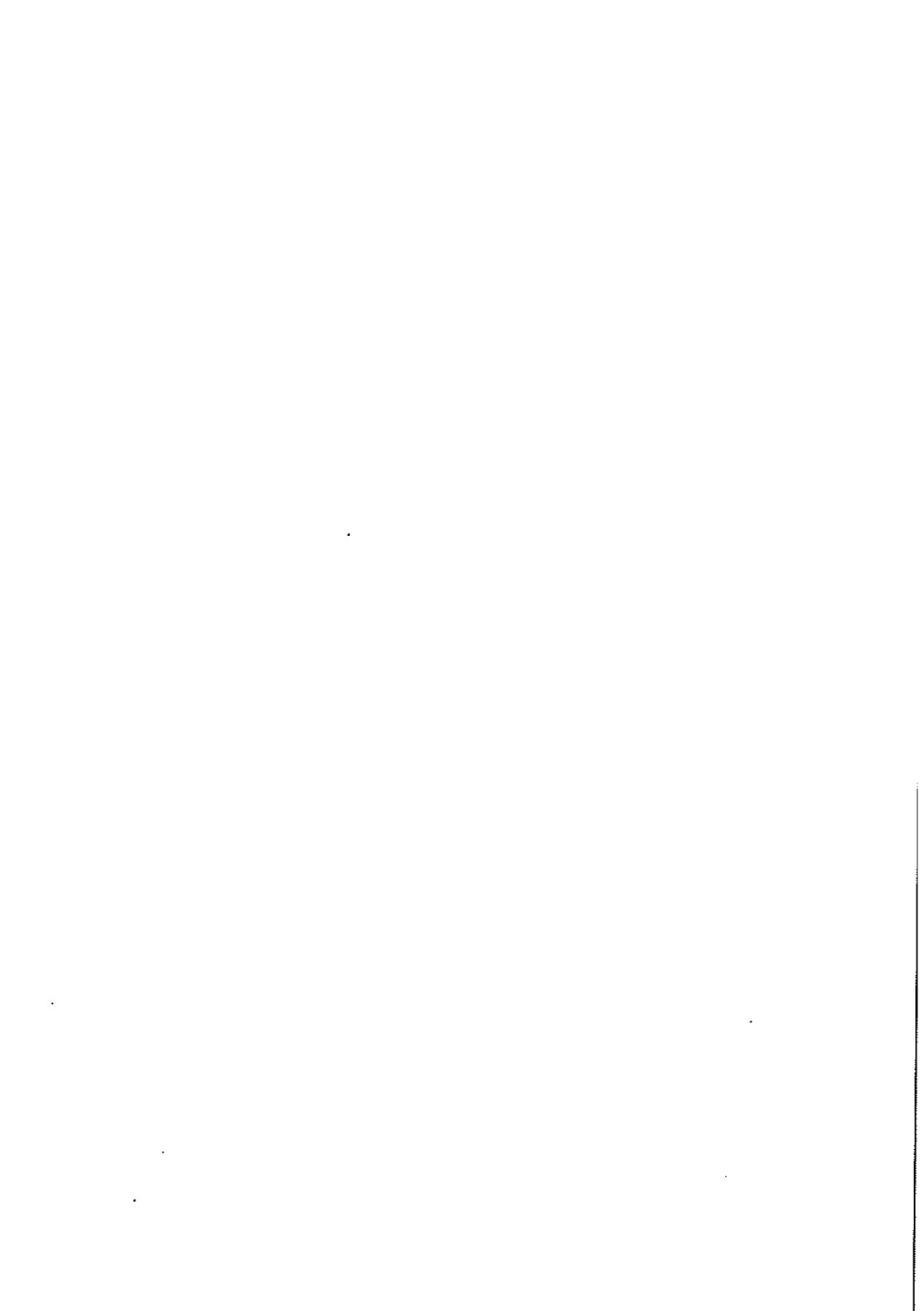

STIG SIVENIUS M FL

KYRKAN I
ÖSTRA KLAGSTORP

Den gamla kyrkan

Församlingsnamnet Östra Klagstorp har sin motsvarighet i Västra Klagstorp, som ligger i Malmötrakten. Bortsett från uttrycken östra och västra, vilka är självklara, är också efterleden, "torp", känt till betydelsen, nämligen "nybygge". Vi har ju inom pastoratet flera församlingar med denna efterled, såsom Källstorp, Tullstorp och Östra Torp. Svårare är att förklara vad Klags betyder. Församlingen fick sitt namn efter kyrkbyn och angavs redan 1371 som nu till Klagstorp. Dessförinnan skrevs det Clauxthorp, där förleden är ett genitiv av ett mansnamn, men vilket är ovisst, Klak eller Claus. I sin bok Vemmenhögs Härad menar Paul Asp att församlingsnamnet helt enkelt skulle vara Klakstorp av Klas eller kanske Klackstorp efter "den skånske kungen Harald Klack, som levde här 860".

Östra Klagstorps församling har under årens lopp inom sina nuvarande gränser haft tre kyrkor. Paul Asp uppger att det på hans tid fanns märken efter en kyrkogård i Brönnestad, där en kyrka legat, vilken dock under 1500-talet skulle ha blivit flyttad till Klagstorps by. Detta är emellertid enligt dr i Ingers felaktigt. Både Brönnestad och Klagstorp var självständiga socknar med var sin kyrka.

Att kyrkan i Brönnestad revs under 1500-talet är dock troligt, då Östra Klagstorp som nämnes som självständig socken 1488, enligt det kungliga brevet av den 1 maj 1555, blev annex till Äspö. Där nämns ingenting om Brönnestad. Men platsen var kyrkan legat i Brönnestad är fortfarande känd.

De tre kyrkorna skulle alltså vara den i Brönnestad, den gamla kyrkan i Ö Klagstorp och nuvarande kyrkan, som byggdes 1867-68. Hurudan kyrkan i Brönnestad såg ut vet vi inte men om den gamla kyrkan i Ö Klagstorp känner vi till en hel del, tack vare den kyrkoberskrivning, som enligt en kunglig förordning av den 17

april 1829 skulle upprättas av varje församling, så också för Ö Klagstorp. Kyrkoberskrivningen författades av nådårspredikanten J Aspling och undertecknades den 1 september 1830 av honom och på domkapitlets vägnar av Pehr Pålsson samt kyrkans värddar Pehr Christoffersson och Hans Bengtsson.

Den gamla kyrkan i Östra Klagstorp byggdes någon gång på 11-1200 talet men exakt kan inte angivas. Kyrkans längd utvändigt var 42 alnar, motsvarande c:a 25 meter i nutida mått. Bredden var 14 alnar, c:a 8 m. På norra sidan av kyrkan, där det tidigare hade funnits ett vapenhus, byggdes 1806 i dess ställe ett tillbygge med 14 alnars längd och 11 1/2 alnars bredd, d v s 8 resp 7 m. Det omnämnda vapenhuset hade väl brukats som ingång till kyrkan innan tornet tillkom 1774. Tornet var sammanbyggt med kyrkan åt väster och ingång till kyrkan blev då genom tornet. Innan vi skall betrakta kyrkans inventarier kan vi nämna att koret hade ett murat valv medan skeppet i kyrkan hade två. Valvet i tillbygget bestod av bräder. I kyrkan fanns nio fönster, nämligen två par i koret, två i skeppet och fem i tillbygget. Utvändigt var skeppet och sakristian täckta med bly medan koret, tillbygget och tornet var belagt med tegel.

Vi går fram och betraktar altartavlan, som är 2 1/2 aln i kvadrat, 1 1/2 m, och återger Leonardo da Vincis kända "Nattvarden", Jesus omgiven av sina lärjungar, då han instiftar den heliga nattvarden. Denna reproduktion har funnits i de flesta kyrkorna i pastoratet. Den finns delvis i Lilla Isie kyrka intill predikstolen och komplett i Södra Åby kyrka, där den ingår i själva altaruppsatsen.

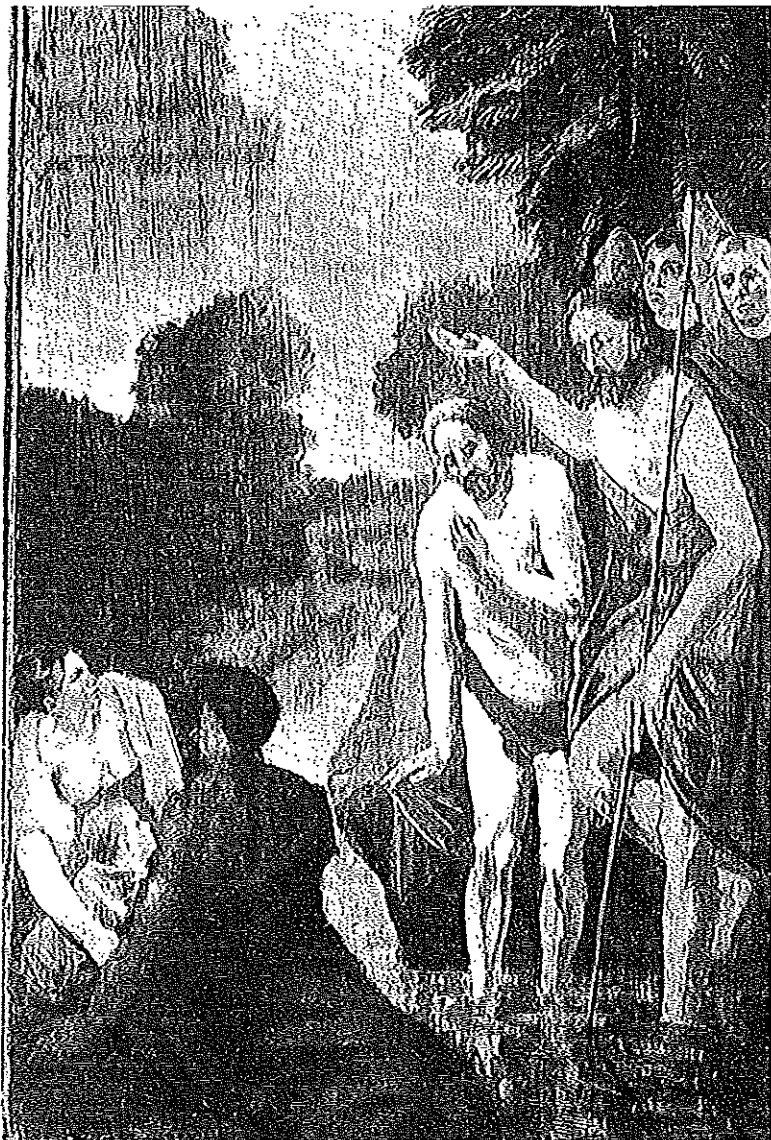
Vid altartavlan i Ö Klagstorps gamla kyrka stod följande inskription: "Wår Herre Jesus Christus i then Natten tå han förråder vardt togh han brödet, brööt thet och gaff sina Lärjungar och sade: Tager och äter, thetta är min Lökamen, som för eder uth glöfvn varder, thetta görer til min åminnelse. Sammalunda thog han ock kalcken efter nattvarden tackade gafv dem och sade:

tager och dricker här aff alle thenna kalcken är thet nya Testamendet i minom Blodh som för..."

I vardera av tavlans övre hörn finns ett kerubansikte. Vid altartavlans båda sidor finns en rund träpelare. På en bred list över själva målningen finns två människobilder med en storlek av tio tum och mellan dessa skulpturer finns där en tavla, på vilken med förgyllda bokstäver är återgivet C XI, över vilket det finns en krona. Altaruppsatsen är målad i marmorerad färg och därjämte i mörkblått, rött, gult och svart. Altarringen jämte ett galleriverk till en liten sakristla är målat i mörkblå färg. Den mörkblå färgen var mycket omtyckt i de gamla kyrkorna.

I koret fanns dopfunten, en fyrkantigt huggen sten, på vilken låg ett fat av mässing. Inga inskriftioner fanns varken på dopfunten eller fatet. På väggen intill dopfunten fanns en tavla, 2 aln, 15 tum i höjd och 1 aln, 18 tum i bredd. Tavlan föreställer Johannes Döparen, som med ett kors i vänster hand döper Frälsaren i Jordans vatten. Det är ett av de få inventarier från den gamla kyrkan, som bevarats till våra dagar.

På en bjälke mellan koret och själva kyrkan hängde kungavapnet av år 1698. Vi går bort och studerar predikstolen. På dörren till predikstolstrappan var en målning, föreställande en herde med ett får i sin famn och med en stav i handen för att avvärja en angräpande ulv. Över dörren kan vi läsa orden: "Herren bevare tin Ingång och utgång nu och alltid" och vid själva trappräcket: "Jag går up på Herrans berg till Jacobs Guds hus". Predikstolskorgen bestod av fyra sidor med de fyra evangelisternas bilder på speglarna och med samma attribut som Äspö kyrkas predikstol har. Där står St Matteus med en öppen bok i vänster hand medan en ängel räcker honom en penna. St Markus har i vänstra handen en tillsluten bok och i högra handen en penna. Vid foten ligger ett lejon. St Lukas har i vänstra handen en öppen bok och stöder sig med ena foten på ett liggande lamm. St Johannes

Doptavlan, ett av de föremål, som bevarats från den gamla kyrkan.

Foto: Jaan Reinbach, Åspö

har också en bok i högra handen och man ser vid sidan om honom bilden av en örn. Så har predikstolen i Östra Klagstorps kyrka sett ut. En överskrift, som gick runt predikstolens övre del hade följande lydelse: "Beati, qui audivunt verbum et custodivunt illud." d v s "Saliga äro de som höra ordet och gömma det." Över predikstolen hängde en krona, "himmelen", på vilken fyra skulpterade änglar blåste i basun och längs kronan fanns följande ord: "Domine labia aperis et os meum annuntiabit laudem tuam. Ps. 51." Det betyder enligt den senaste bibelöversättningen: "Herre, upplåt mina läppar, så att min mun kan förkunna ditt lov." Därjämte fanns också en svävande duva i kronan, en symbol för den Helige Ande.

I själva kyrkan fanns 27 bänkar för män och 28 för kvinnor. Alla bänkarna var målade i mahognyfärg. I kyrkan fanns även en läktare, avsedd för drängarna. Hela läktarbarriären var målad med samma bilder och inskriptioner som i Äspö kyrka. Mitt på läktaren är målad Frälsaren vid sin himmelsfärd. Han står på ett klot och håller i högra handen ett mindre klot, på vilket det finns ett kors (ungefär som det svenska riksäpplet). Den vänstra handen visar mot höjden. Till höger om Frälsaren är målad St Petrus med två nycklar i vänstra handen och i högra handen ett svärd. St Paulus återges med ett mot Jorden riktat svärd i högra handen och har en penna i den vänstra handen. Sankt Bartolomeus har även ett svärd i vänstra handen och under armen bär han en tillsluten bok. Den helige Jacobus är avbildad på samma sätt som Bartolomeus. Slutligen kommer St Matteus med ett kors i högra handen. På högra sidan står dessa sex apostlar och på vänstra sidan om honom står de sex följande: St Johannes med en kalk i högra handen, St Filippus med ett rep i högra handen och en tillsluten bok under vänster arm, St Andreas med ett kors i vänstra handen, St Thomas med en stav i vänstra handen, St Taddeus med en yxa i vänstra och en öppen bok i högra handen. St Simon slutligen har i

bägge händerna en öppen bok. Längs hela barrfären står som överskrift Jesu missionsbefallning ur Matt.28:19,20 "Gån ut och lären allt folk.." Figurerna är målade i klara och vackra färger. Så var det en gång i Äspö. Så var det också en gång i Ö Klagstorps gamla kyrka. Därjämte fanns det på Ö Klagstorps läktare en bild, som föreställde vår Frälsare, hur han överlämnar himmelrikets nycklar till Petrus med orden: "Tager Andens svärd, som är Guds ord Eph.6 v.17." Hur läktaren tillkommit blir vi också upplysta om genom en Inskription på en tavla, som var anslagen på läktaren: "Til Guds namns ära och Claxthorps Kyrkias prydnad är denna Läktare alldeles nybyggd samt med målning försedt genom Kyrkloherdens Herr Magister Nils Gustaf Fufts goda försorg samt med Kyrklans ständiga Kyrklovärdars goda tillhjälp, nemligen Hans Hansson från Wallby och Nils Andersson uti Brönnestad Anno 1767."

Av de två klockorna i tornet är lillklockan, gjuten 1791, alljämt i funktion medan storklockan, gjuten 1761, blev omgjuten till större klocka 1926. Den gamla storklockan hade omkring kronan Inskriften: Soli Deo Gloria In Excelsis, Ära vare Gud i höjden. På klockans ena sida stod följande vers:

När jag kallar med mitt ljud
Folket till Guds tempel
Skynder Eder då till Gud
Gifver godt exempel
Tänker: nu är Herrans dag
Gjörör bättring alla
Förrn domsklockans slag
Er skall hädan kalla.

På klockans andra sida är gjutet psalmistens ord: "Församler mig mina heliga, som förbundet mer achta än offer Ps.50 v.5. Gjuten af Andreas Wetterholtz Kongl. Privil. Styck- och Klock-gjutare. Anno 1761.Nr 294.

Lillklockan, som alltså ännu är i bruk, har å ena sidan denna inskrift:

"Så ofta du ljudet på predikodagar hör
O människa du till Kyrkan dig skynda bör
Att der få höra Guds heliga Ord
Som dig till salighet varder kungjordt
Försummar du det så går dig ej väl
Osäll blir du både till lif och själ.

Guten i Malmö hos Maria Wetterholtz, Styck och Klock-gjutare. Änka."

På klockans andra sida står: "På Klagstorps Kyrkas Kostnad är jag å nyo guten under Konung Gustaf III:s regering, Landshöfding Herr Baron Thage Thott, Biskop Herr Doctor Olof Celcius, Herr Probsten Cullman, Pastor Magister Nils Gustaf Fult, Kyrcko-Inspecteur Arvid Ansell, Kyrckovårdar Pål Persson och Hans Hansson i Brönnestad. Me facit (mig gjorde) Jonas Wetterholtz år 1791."

Denna klocka hade som många andra blivit omgjuten. Det har alltså funnits äldre klockor men när de tjänat ut eller gått sönder har materialet använts till ny klocka.

Från den gamla kyrkan kan också nämnas att det i koret fanns en gravsten med orden: Här under hvilat Kyrckoherden Mag. Johan Mandorfs k. D. Ulfica, som döde i Espö, Åhr 1731, left 2 år. Mitt på kyrkgolvet fanns även en gravsten men denna var så nött vid kyrkobeskrivningens tillkomst att man endast kunde läsa att därunder vilar Sissa Bengtsdoter, död år 1707.

Brunius förslag till restaurering av kyrkan

Då kyrkan blev alltmer bristfällig och behövde en nödvändig renovering beslöts vid en sockenstämma med Klagstorps församling den 5 juni 1843 att följande åtgärder skulle vidtagas. Kyrktaket, som var betäckt med bly, vilket var bristfälligt, skulle befrlas från blyplattorna. Teglet på tornet, koret och utbyggnaden skulle också nedtagas. Sockenstämman beslöt att såväl tornet som kyrktaket skulle helt beklädas med koppar och detta gällde även för koret och det 1806 uppförda tillbygget. Förutom dessa kostsamma åtgärder skulle läktaren, som gick i en vinkel i nordvästra hörnet av kyrkan, rätas till, ett fönster huggas ut i norra sidan mellan tornet och utbyggnaden, hela takstolen i kyrkan och på tornet utbytas med friskt virke, fem fönster insättas i utbygget och ett mindre fönster å norra sidan av tornet och därjämte skulle kyrkogårdsmuren omläggas. När man studerar det av timmerman och snickare N Wallqvist i Äspö upprättade kostnadsförslaget, som belöpte sig till 4.837.16 Riksdaler Banco finner man att kopparbeklädnaden gick till inte mindre än 3.824 Riksdaler.

Vid sockenstämman beslöts även vad åboar, husmän och "inhyses" skulle prestera ifråga om transport av timmer och material, "äcker", och antal dagsverken.

Kyrkoherden i församlingen Gabriel Lagström, 1831-1847, fick sockenstämmans uppdrag att ingå till befallningshavande i Malmö och biskopsämbetet i Lund med ansökan om tillstånd att få utföra reparationsarbeten.

I inlagan med utdrag av sockenstämmans beslut och det upprättade kostnadsförslaget anhåller G Lagström å församlingens vägnar att inte någon entreprenadauktion skulle hållas utan att församlingen fick själv sluta kontrakt med kända och kunniga hantverkare. Han menar att vid entreprenadauktion får oftast den som ligger lägst arbetet och han liksom många andra har den

erfarenheten att den som fått uppdraget är mest intresserad att hastigt få det utfört och oftast kan vid avslutat arbete och hållen syn inte genast de bristfälligheter upptäckas, som sedermera kommer i dagen. Prosten Lagström anser att så skäligt entreprenadarbeten sällan är de bästa och anhåller ytterligare en gång att församlingen må slippa att anställa entreprenadauktion, då i synnerhet kyrkans tillgångar räcka till det föreslagna arbetet. Prosten Lagströms ansökan var undertecknad den 1 juli 1843 och redan den 5 juli beslöt "Konungens Befallningshafwande och Biskops Embetet" att då de föreslagna arbetena var så omfattande så borde först en i sådana ting kunnig person granska förslaget, varför handlingarna remitterades till professorn och ordensledamoten magister Brunius, som efter avgivet yttrande hade att återställa handlingarna.

Det skulle emellertid dröja ett år innan professor Brunius hade inkommit med sitt betänkande. Under tiden hade en sockenstämma hållits i Klagstorp den 29 september 1843, där stämman ger uttryck åt sin åsikt, att landshövdingen och biskopen varit tveksamma att låta pastorn och församlingen enbart bestämma angående kyrkoreparationen. Sockenstämman ville framlägga två alternativ till frågans lösning. Det ena alternativet är att arbetet utlyses till entreprenad och, såsom regel var, den minstbjudande erhöill arbetet, så skulle församlingen ändå förbehålla sig rätten att själv bestyra och anskaffa på kyrkans bekostnad alla i arbetet förekommande slag av material, som kostnadsfritt av församlingensborna transporterades till kyrkan. Det andra alternativet åter är att anmoda professor Brunius i Lund att åtaga sig tillsynen vid arbetets utförande. Sockenstämman ville emellertid förorda att det förstnämnda alternativet antogs. Skrivelsen kom tillbaka från landshövdingen den 14 november med hänvisning till att ärendet var överlämnat till professor C G Brunius, men dennes utlåtande hade inte inkommit till höga vederbörande.

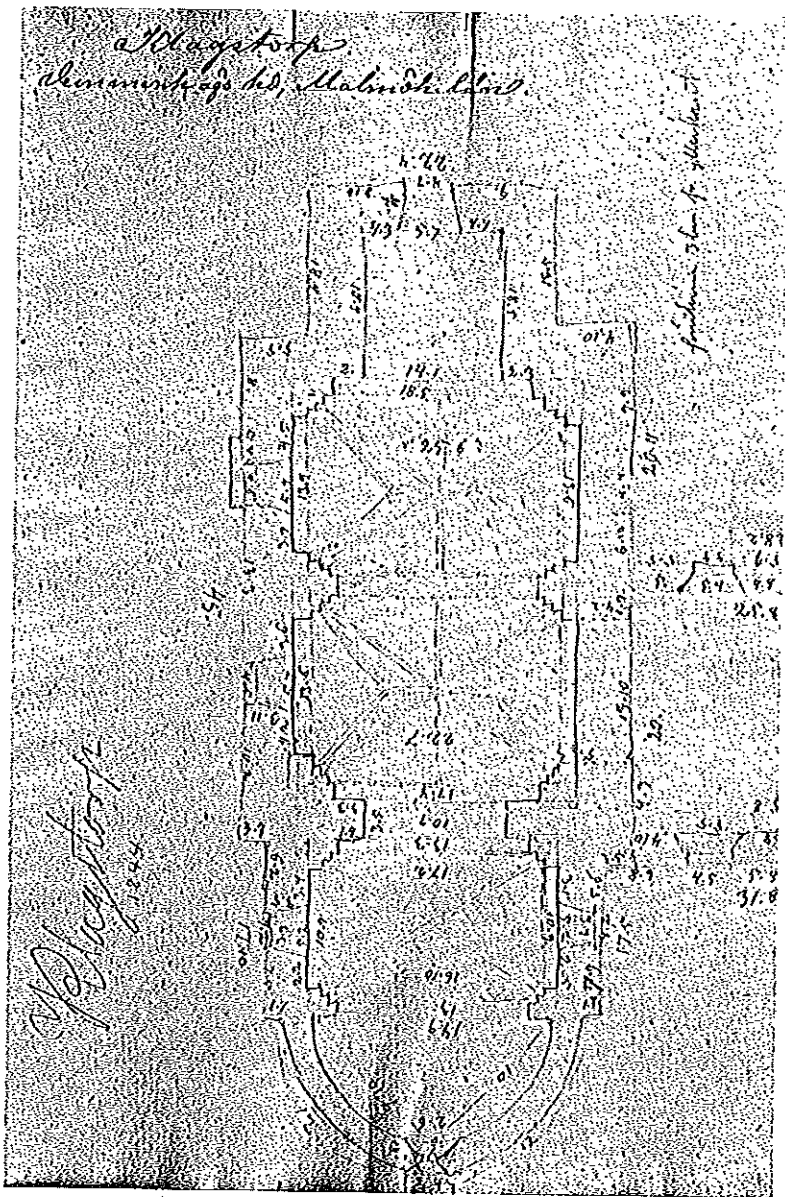
Carl Georg Brunius var klassisk filolog, arkitekt och konsthistoriker. Han blev professor i Lund i grekiska efter Esajas Tegnér. Han ledde under åren 1833-59 restaureringsarbetena i Lunds domkyrka, där han enligt av honom uppsatt plakat "träffades alla dagar utom söndagar". Men det torde ej vara med sanningen överensstämmande, eftersom han företog resor ute i provinsen, gjorde uppmättningsritningar över kyrkor, restaurerade och byggde kyrkor. Han var långt före sin tid, då han ville bevara de medeltida kyrkorna. I Hemmesdyngge och Äspö liksom nu här beträffande Östra Klagstorp föreslog han sådana åtgärder, som skulle syfta till att bevara de gamla kyrkorna i stället för att, såsom vanligt var i mitten av 1800-talet, riva ner de medeltida kyrkorna och bygga stora, väldiga och kostnadskrävande kyrkor.

Vi skall återge professor Brunius betänkande och kostnadsförslag för renovering av Klagstorps kyrka så utförligt som möjligt, då det ger oss möjlighet att ytterligare lära känna den gamla kyrkan och följa de åtgärder, han föreslår.

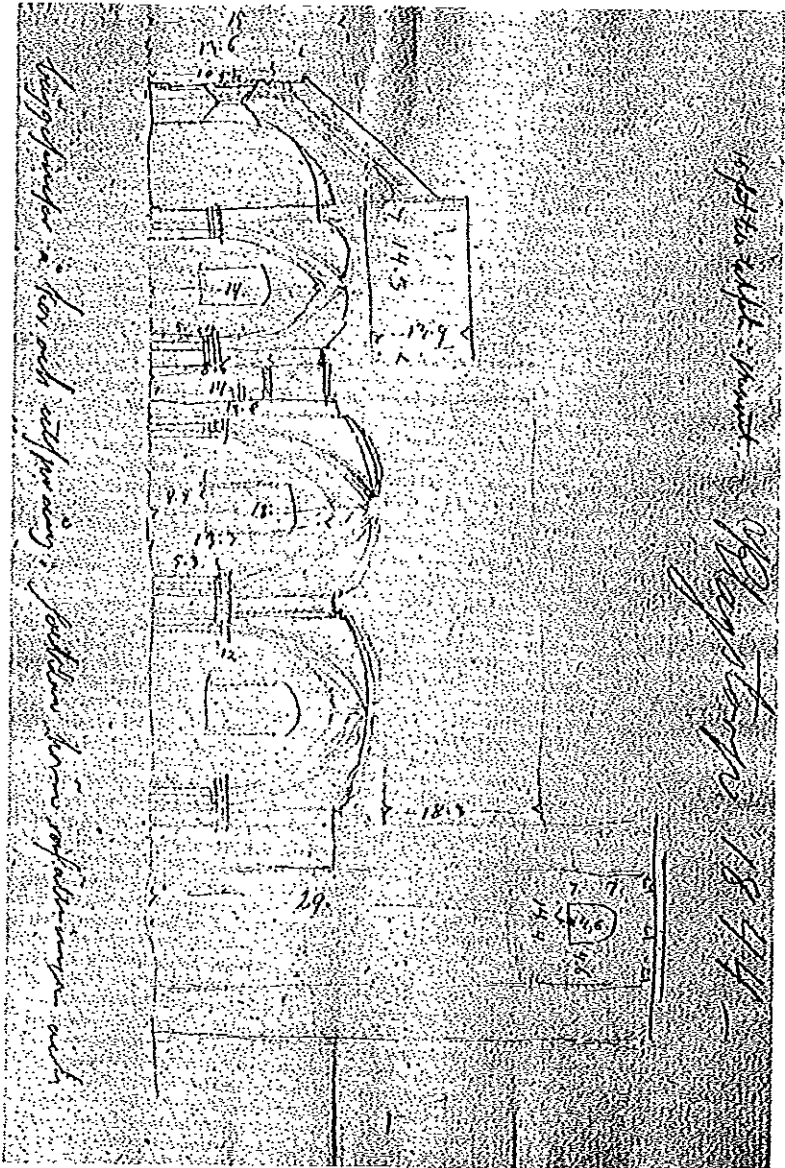
Det är lättare att följa hans beskrivning, då vi studerar de av honom vid samma tid - 1844 - uppgjorda skisserna över den gamla kyrkans yttre och inre.

Professor Brunius skriver till en början att han på anmodan granskat, uppmätt och avtecknat Klagstorps kyrka och beträffande kyrkans tillstånd och dess förbättring vill han meddela följande.

"Klagstorps kyrka utgöres av ett långt fyrkantigt skepp, ett fyrkantigt kor och därutanför i öster ett halvrunt utsprång. Skeppet betäckes med tvenne, koret med ett korsvalv, utsprånget med ett hjälmvalv. Kyrkan har 1774 fått en fyrkantigt torn vid västra ändan och 1806 en utbyggnad vid skeppets norra sida. Tornet har träbottnar, utbyggnaden brädvalv. Skeppets, korets och utsprångets omgivningsmurar tillhöra rundbågs- men takvalven däremot spetsbågsåldern med undantag av utsprångets hjälm-

Brunius skisser över den gamla kyrkan, 1844

Brunius skisser över den gamla kyrkan, 1844

valv, som tillhör första byggnadstiden. Skeppet har ursprungligen haft en ingång å södra samt en motsvarande å norra sidan, vilka båda är igenmurade. Fönsteröppningarna ha till en början varit mycket små, men blivt på vanligt sätt uppbrutna, samt försedda med karmar och bågar av trä samt rutor såsom i boningshus. Kyrkan har ursprungligen varit med synnerlig omsorg uppförd. Hennes omgivningsmurar bestå till stor del av huggen kalksten. Korsvalven, som äro vida yngre, äro slagna av tegelsten, tornet och utbyggnaden äro uppdragna av sprängd gråsten. Skeppets och utsprångets vattentak äro beklädda med blyskivor, korets, tornets och utbyggnadens med understrukna tegelpannor.

Kyrkan röjer flera svåra bristfälligheter, som med det första måste avhjälpas, såvilda större skador skola förekommas. Dessa bristfälligheter äro följande.

Skeppets sydvästra och nordvästra hörn ha rämnat och fått en betydligare utåtlutning. Man har sökt avhjälpa detta med uppförande av en strävpelare å det ena samt inläggande av ett järnband å det andra. Dylika förbättringsförsök äro ändamålslösa, emedan en ny strävpelare vid en gammal byggnad merendels undansjunkit och snarare skadar än gagnar och ett järnband å ett hörn icke mäktar i anseende till bristande hållfasthet hindra det sammans utåtsjunkning. Båda dessa hörn måste således ovillkorligen ombyggas. Rövningen härav måste ske med mycken försiktighet, så att takvalven därinnanför icke rännas, och murningen måste verkställas med synnerlig omsorg, så att denna förbättring trotsar århundraden.

Skeppet saknar å norra sidan en fönsteröppning. En sådan måste enligt min tanke upptagas på ett sätt, som passar med den ursprungliga byggnaden. Fönsteromfattningen bör på urgammalt sätt göras av sten och dithörande bågar av järn. Detta blir icke allenast mycket varaktigt, utan jämväl prydligt. Korutsprångets fönsteröppning, som är igenmurad bör uppbrutas och även förses

med passande järnbågar, och härtill är så mycket mera skäl, som den vackra fönsteromfattningen av huggen sten är ganska väl bibehållen. Skeppets och korets nuvarande fönsteröppningar kunna framdeles, när nämligen nuvarande träkarmar och träbågar ruttna, vilket väl icke kan dröja synnerligen länge, göras likadana som den nya, vilken upptages å skeppets norra sida.

Alla vattentaken äro i ett bedrövligt tillstånd. Takvalven ha redan börjat taga märkbar skada. Sparrarna äro illa konstruerade, klena och till en del av röta angripna, plåten och läkten äro usla, blybetäckningen har en mängd hål, många tegelpannor äro spruckne och en del understrykning avfallen. Tornets betäckning är till sin konstruktion så ändamålsvidrig, att den aldrig kan enligt denna anordning bli ändamålsenlig. Nya vattentak äro alltså nödvändiga, vilka naturligtvis måste efter en riktig konstruktion utföras.

I skeppet vid västra gavelmuren är en läktare uppförd, som sträcker sig med en vinkel å detsammes norra sidomur. Denna läktare synes mig böra borttagas och uppföras i utbyggnaden vid dess norra gavelmur. Läktaren får där en mycket större och mera passande plats; åtminstone bör den nuvarande läktarens vinkel borttagas varigenom den nya fönsteröppningen kommer att sprida mera ljus och öka kyrkans prydlighet.

Kyrkogårdens ringmur, som är uppförd av gråsten i kalkbruk och har en betydlig omfattning, behöver på åtskilliga ställen förbättringar. Till förekommande av en utsjunkning å norra sidan har man uppdragit en mycket grov strävpelare, som sträcker sig in emot den förbigående vägen. Detta vanprydliga murstöd bör bortbrytas och ringmuren till några alnars längd ombyggas. Den måste på åtskilliga ställen utjämnas samt omtäckas.

Kyrkan befinnes vara å södra och västra sidorna i socklarna höljd med mylla till en alns höjd. Denna påfyllning, som är mycket vanlig vid urgamla kyrkor, bör undanskaffas, emedan kyrkan blir

dymedelst både fuktfriare och prydligare. Kyrkogården är dessutom alltför hög samt mycket ojämn i söder och väster om kyrkan, men den har däremot en ansenlig sänkning i öster. Det synes mig därför vara ganska ändamålsenligt att planera densamma, helst ett sådant företag medförer ringa kostnad. De fläderträd, som växa vid Inre och yttre sidorna av ringmuren förorsaka murröta och borde borthuggas.

Sedan jag nu redogjort för kyrkans ursprungliga förhållande och nuvarande beskaffenhet samt befintliga bristfälligheter och behöfliga förbättringar, återstår att uppgiva vad som erfordras för hennes istandsättning."

Studerar vi sedan det av Brunlus uppgjorda kostnadsförslaget upptager det som första post utbrytning och ombyggnad av kyrkans sydvästra och nordvästra hörn samt en del av södra sidomuren. Brunfus lovar att det skall hålla för sekler. Kostnader härför är 500 Riksdaler Banco. Nedtagande av torntaket och uppförande av ett gavelröste i söder och ett i norr med sliriga fält och tinnar samt uppläggning av taktegel skulle belöpa sig på 250 Riksdaler. Nytt taktegel på utbyggnadens tak beräknas kosta 50 Riksdaler. En betydande post var nedtagningen av skeppets och korets odugliga tak och uppbyggande av passande gesimsör och tandsnitt å bådadera, gavlarnas förbättring och uppläggning av taktegel. Det beräknades kosta 225 Riksdaler. Vidare beräknas uppbyggnad av ett nytt och utvidgning av fyra gamla fönsteröppningar och förbättring av ingången kosta 115 Riksdaler. Murtegel, taktegel, kalk och grus beräknas kosta 1446 Riksdaler och virket med ställningar och arbetslön 476 Riksdaler. Smedarbetet kostnadsberäknades till 508 Riksdaler, glasmästerarbetet till 131, förbättring av kyrkogårdsmuren och planering av kyrkogården till 141 Riksdaler Banco. Den sammanlagda kostnaden beräknades till 3843:20, varifrån skulle dragas 1800, beräknad inkomst på försäljning av den gamla odugliga blybetäckningen, varför alltså

den verkliga kostnaden skulle bli 2043:20.

Vi har redogjort ingående för Brunlus betänkande och kostnadsberäkning, enär den ligger till grund för de reparationer, som under de kommande åren kom att utföras.

Beträffande arbetets utförande hade professor Brunlus i en skrivelse till biskopsämbetet instämt i prosten Lagströms tidigare åsikt att arbetet inte skulle gå på entreprenad. Redan den 31 juli 1843, då Brunlus blev inkopplad på arbetet för kyrkans renovering, skriver han: "Jag bör likväl tillägga, att jag av en mångårig erfarenhet funnit, det församlingen önskar att undvika verkställighet av reparationen på entreprenad är ganska välbetänkt. Jag har ännu aldrig sett något gott entreprenadarbete, men däremot många sådana, som varit mycket dyra och mycket usla, och huru dylikt kan äga rum, är lätt att inse. Man har för länge sedan utrikes i länder, där ett bättre byggnadsväder gjort sig gällande, avskaffat detta bedrövliga sätt att verkställa offentliga byggnadsarbeten, varpå det allmänna tager pekuniär och en och annan enskild moralisk skada."

Biskop Nils Faxe syntes mera benägen att med hänsyn till de stora kostnaderna för kyrkans renovering ifrågasätta om inte en helt ny kyrka borde uppbyggas, vilket Brunlus inte nämner med ett ord.

I ett sockenstämmoprotokoll den 15 september 1844 relateras hur ärendet behandlats i landshövdinge- och biskopsämbetet, professor Brunlus resa till Klagstorp, hans betänkande om kyrkans brister och kostnadsförslag till dess förbättring.

Ärendet hade nu remitterats från höga vederbörande och församlingen samlats till sockenstämma för att yttra sig över det av Brunlus uppgjorda förslaget. Alla församlingens närvarande ledamöter godkände det uppgjorda förslaget. Prosten Lagström var inte anhängare av entreprenadauktioner och därför tog han på nytt upp frågan "huruvida då flera av kyrkans bristfällen voro av

den beskaffenhet, att deras botande fordrade mer än vanlig insikt och sakkännedom det loka bleve av nöden att söka vinna herr professor Brunli ytterligare medglvande att emot äskat arvode åtaga sig högsta ledningen av detta maktpåliggande arbete." Prosten Lagström fick sockenstämmans uppdrag att på nytt söka tillstånd till att undvika entreprenadauktion. Avsikten var att Brunlus skulle ha högsta ledningen och han skulle själv utvälja de hantverkare, som han ansåg skickliga till arbetet och de nödvändiga kontrakt, som måste upprättas, skulle ske i hans närvaro och av en i socknen vald byggnadsnämnd.

Så inlämnar den 5 oktober 1844 prosten Lagström sin ansökan och anhåller "att Högvalborne Herr Grefven och Landshöfdingen samt Högwördigste Herr Doctorn och Biskopen genom Höggunstig Resolution" må ge sitt godkännande till det ifrågavarande arbetet. Han anhåller också på nytt att arbetet må ske utom entreprenad. Han har säkerligen stärkt i sin uppfattning genom det stöd som Brunlus givit honom. Professor Brunlus hade upplyst honom om vilken skada församlingen vållats genom de två senast gjorda tillbyggnaderna till den gamla kyrkan och vilka byggts på entreprenad. Det gäller det 1774 uppbyggda tornet, som med sin östra gavel vilar på kyrkans västra, grundat på svaga murar, vilka nu måste tagas ned och muras om. Och likaså det 1806 uppbyggda norra utbygget, som har så tunna murar, att det var omöjligt, som församlingens önskan var, att slå ett stenvalv där, och därjämte var utbyggets form så oregelbunden, att, även om murarna höll, så skulle omöjligt något valv kunna uppföras där. Prosten Lagström hade alltså med professor Brunlus goda hjälp fått nu så många motiveringar för att slippa entreprenad att han fick såväl landshöfdingens som biskopens tillstånd att utföra kyrkoarbetet på det sätt, som sockenstämman och han själv önskat. Skrivelsen från höga vederbörande var undertecknad den 9 oktober 1844.

Prosten Lagströms och professor Brunius planer skulle emellertid aldrig helt förverkligas. Församlingen hade en önskan att i stället för taktegel bekläda tornet, kyrktaket över skeppet och koret med kopparplåt och Brunius hade redan 1844 inkommit med kostnadsförslag på detta arbete, vilket förslag beräknades till 3980 Riksdaler Banco. För att spara in denna summa uppsköts verkställandet av renoveringen. Men det hade säkerligen blivit fullbordat och församlingen skulle haft sin gamla kyrka kvar, om inte prosten Lagström blivit sjuk de följande åren och avlidit den 26 september 1847. Han begrovs på sin sjuttioårsdag.

Helt kunde man inte komma ifrån det grundläggande förberedande arbete för kyrkans renovering som prosten Lagström och professor Brunius hade gjort.

Den som skulle fullgöra de viktigaste punkterna i arbetsprogrammet blev prosten Nils Lovén. Men under mellantiden, 1847-50, ville man helst komma ifrån arbetet.

Tjänsten uppehölls dessa åren av vakanspredikant V Th Stenbeck, som i en ansökan hos landshövdingen och biskopen begärde att arbetet skulle uppskjutas tills ny kyrkoherde tillträtt ämbetet. Pastor Stenbeck hade samtalat med professor Brunius i detta ärende och denne ansåg inte någon skada drabba kyrkan under uppskovet, även om kanske en eller annan bjälke kunde stödja taktimret, om detta behövdes. Pastor Stenbeck bifogade ett utdrag av sockenprotokollet av den 16 januari 1848. I detta framhölls först att prosten Lagström uppskjutit kyrkorenoveringens förverkligande för att samla pengar till koppartak och dels församlingens ovilja att fullgöra ingångna avtal och dels önskan att få hela beslutet ändrat. Sockenstämman beslöt att uppskjuta ärendet på ett eller två år. Till denna sockenstämma hade emellertid åboarna Bengt Bengtsson och Hans Hansson, båda i Vallby, inlämnat en skrivelse, där man krävde att kyrkorenoveringen blev verkställd med det snaraste. Entreprenadauktion skulle hållas och

entreprenören skulle bära hela ansvaret och församlingen befrias från sina körsior m m. Ärendet uppsköts på nytt.

När den nye kyrkoherden Nils Lovén tillträtt sitt ämbete tog han upp frågan om kyrkoreparationerna vid en sockenstämma den 2 februari 1851. Prosten Lovén skriver i sitt sockenstämmo-protokoll att det var hög tid att arbetet blev verkställt. Sockenstämman beslöt att tegeltak med ny takstol skulle uppföras över kyrkan, samt fönster i kyrkans norra sida "i överensstämmelse med den ritning därtill som blivit upprättat av Professor Brunius."

Så blev då kyrkan äntligen renoverad sommaren 1851 och arbetet utfördes av murmästare A F Ljunggren från Trelleborg. Ringmuren blev vid samma tillfälle lordningställd i enlighet med Brunius förslag. Detta arbete utfördes av murare R Svensson från Östra Skrävlinge. Att kyrkans sydvästra och nordvästra hörn samtidigt måste ha renoverats är självklart, även om det inte nämnes i Lovéns protokoll. Redan året innan, 1850, hade syn hållits av murmästare A F Ljunggren i närvaro av kyrkans sysloman och man hade då konstaterat att hörnen rämnat och fått en betydande utåt lutning. Att Brunius hade rätt i alla delar visade sig när takstolen togs ned. Då befanns södra sidan av muren så skadad att den måste omedelbart iståndsättas och sockenstämman fick godkänna åtgärden efter det att arbetet verkställts. Prosten Nils Lovén kunde med stolthet meddela att kyrkan nu var fullt lordningställd. Kyrkokassan hade en behållning av 6000 Riksdaler Banco förutom osålt gammalt takbly. Även om man inte längre tänkte på att bekläda kyrkan med koppar, eftersom man följt Brunius förslag och valt tegel, så hade man nu så god kassa att förslag väcktes angående anskaffande av orgel till kyrkan. Men en sak ville man ha gjort dessförinnan och det gällde den så många gånger omtalade läktaren. Här följde man inte Brunius förslag utan beslöt att anbringa den på utbyggnadens norra sida och att samtidigt taga upp en dörröppning i samma byggnads gavelmur. Snickaremäs-

tare A Holmgren fick uppdraget och verkställde det sensommaren 1853.

Det är Nils Lovéns stora förtjänst att han följde sin företrädare och professor Brunlus intentioner. Vid L. P. Holmbergs tillträde till tjänsten var Klagstorps kyrka, enligt ett visitationsprotokoll, "med omsorg underhållen".

Helgo Zettervalls kyrka år 1868

Den gamla kyrkan hade alltså blivit renoverad, huvudsakligen efter Brunius förslag. Det talas inte längre om att kyrkan var skröplig men däremot kom andra hot mot kyrkans existens på grund av andra orsaker, framförallt på grund av den alltmer växande befolkningen. Då planerna på att omlägga kyrkans torn och tak med koppar hade skrinlagts hade församlingen en god kassa. Därför föreslog Nils Lovén att församlingen till sin kyrka skulle inköpa en orgel. Till detta gav församlingen sitt bifall vid en sockenstämma, som hölls den 17 augusti 1851 och uppdrog åt sin ordförande att inhämta höga vederbörandes tillstånd att för kyrkans medel inköpa orgelverket. Åboarna Bengt Olsson och Jeppa Nilsson hade vid stämman även instämt i beslutet men under den förutsättningen att kyrkan skulle utvidgas, emedan de fruktade, att orgeln skulle ta så "mycken plats att kyrkan blefve för trång". Åboarna besvärade sig också hos landshövdingen och biskopen. Själva skälet var nog att man ansåg att en orgel skulle menligt inverka på gudstjänstens skönhet. Därom kommer mera att behandlas vid ett kommande kapitel om kyrkans inventarier. Vid en sockenstämma den 12 oktober 1851 med den icke klagande delen av församlingen skriver prosten Lovén att den gångna söndagens gudstjänst som tillika var en böndag talade sitt tydliga språk mot de klagandes skäl, ty "fastän kyrkan var ganska talrikt besökt, fanns ingen enda åhörare, som ej hade stolrum och flera platser stodo lediga". Det som väcker Lovéns förundran var att flera av de klagande varit med på stämman och deltagit i beslutet om orgeln utan att reagera däremot och en av dem hade till och med justerat beslutet. Även om stämmans beslut om anskaffande av en kyrkor-gel stod sig, så kom det alltmer, eftersom åren gick, fram på stämmorna att kyrkan var för liten och trång. Det var den huvudsakliga orsaken till att fråga om ny kyrka väcktes, inte så mycket

att den gamla kyrkan var bristfällig.

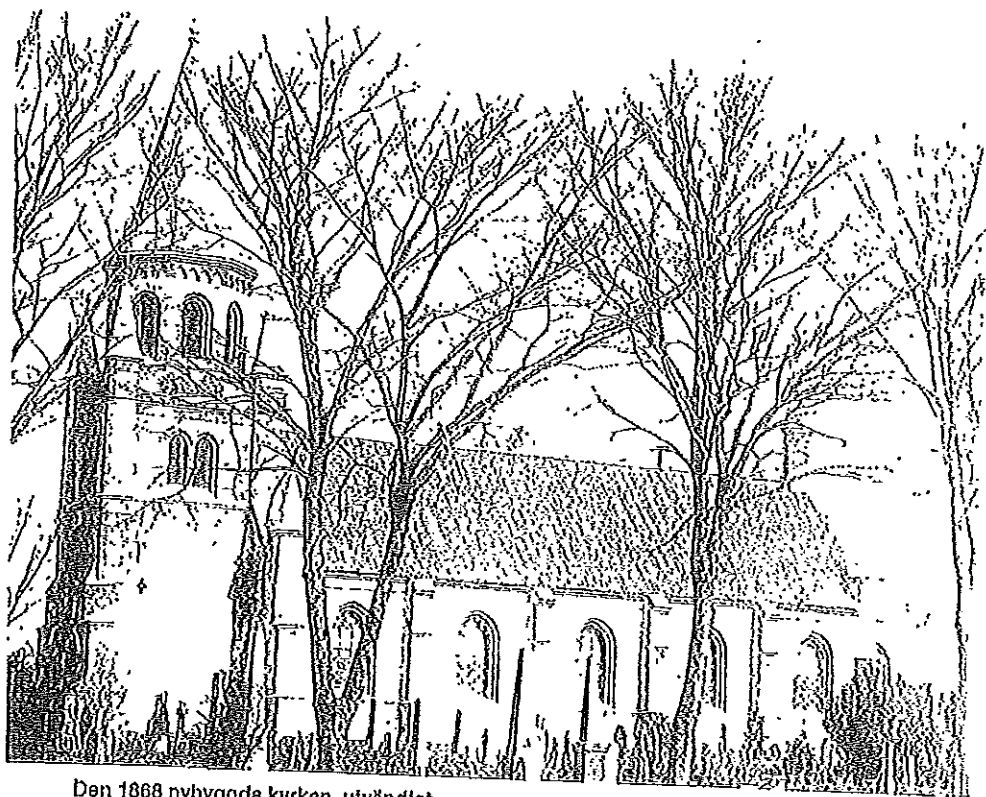
Under prosten Nils Lovéns tid som församlingens kyrkoherde väcktes inte förslag om ny kyrka och det bör vi hålla Lovén räkning för.

Första gången det blir allvarligt tal om en ny kyrka sker på en sockenstämma den 14 oktober 1863, där det "slutligen föredrogs den viktiga frågan om församlingens numera alltför trånga kyrkas ombyggnad och uppdrogs åt ordföranden att vildtala arkitekten Zettervall i Lund att komma hitut och uppgöra förslag till denna ombyggnads ändamålsenligaste verkställande". Redan den 23 april 1864 förelåg Zettervalls ritning och kostnadsförslag som föredrogs vid en kyrkostämma i Klagstorp och då förslaget redan från början vann varmt bifall beslöt stämman att godkänna det och att ingå till Kungl. Maj:t med underdånig anhållan om tillstånd att verkställa förslaget. På stämman hyste man den uppfattningen att arbetet redan till hösten skulle kunna sättas i gång med nedrivandet av den gamla kyrkan.

Fastän arkitekt Zettervall var färdig med sin ritning och arbetsbeskrivning den 5 mars 1864, kyrkostämmans beslut att godkänna detsamma 23 april och Kungl. Maj:ts fastställande av förslaget 2 augusti samma år, så skulle det ändå dröja fyra år innan kyrkan stod färdig. Församlingens pastor vid den tiden var L P Holmberg.

Prosten L P Holmberg hade förutom sina själavårdande uppgifter även många andra sysslor. Sålunda var han ordförande i Wemmenhøgs härads sparbank under åren 1860-65 och ledamot i direktionen för sparbanken 1848-74.

Frågan om den nya kyrkan togs upp igen vid en kyrkostämma i Klagstorp den 24 februari 1866, där det framhölls att "olägenheten av det alltför otillräckliga utrymmet i församlingens kyrka blivit alltmera kännbart och till följd därav längtan efter ett rymligare tempel allt livligare". Det av Zettervall presenterade kostnadsför-

Den 1868 nybyggda kyrkan, utvändigt

slaget gick till 27.700 Rmt medan kyrkokassan endast hade 20.400 men beräknades kassan under två närmaste åren öka med 2.000 och om man upptog ett 10-årigt amorteringslån på 2.000 skulle man 1868 ha en sammanlagd summa av 24.000. Därjämte hade församlingensborna den tillförsikten att avgivna anbud vid den kommande entreprenadauktionen skulle visa sig betydligt lägre än det beräknade kostnadsförslaget. Kyrkostämman beslöt att en kyrkostämman skulle hållas i mitten av april. Kyrkorådet skulle fungera som byggnadskommitté och skulle ha rätt att antaga eller förkasta det lägsta anbudet. För att minska på kostnaderna beslöt kyrkostämman att entreprenören förutom material av den gamla kyrkan även skulle få disponera kyrkogårdsmurens norra sida. Den gamla kyrkan skulle vara nedrivna och grunden lagd till instundande

vinter. Kyrkan skulle stå under tak under loppet av 1867 och kyrkan vara klar för avsyning före den 1 oktober 1868. Innan rivningen av den gamla kyrkan påbörjades skulle entreprenören erhålla 1.000 Rmt i förskott, 1/3 av entreprenadsumman då grundén till den nya kyrkan var lagd, 1/3 då kyrkan kommit under tak och sista 1/3 då kyrkan blivit avsynad och godkänd.

Det gällde nu att infordra anbud till kyrkobygget och den tidens sätt att få saker och ting kungjorda var att få det infört i Landshövdingeämbetets kungörelser. Eftersom pastoratsmuseet har dessa kungörelser ända från slutet av 1700-talet fram till denna dags Länskungörelser, är det lätt att slå upp kungörelsen för 1866 med nr 98 och läsa följande:

Allmän kungörelse

På begäran intages följande:

På entreprenadauktion, som förrättas Onsdagen den 18 nästkommande April kl. 11 f.m. i Klagstorps skolhus i Wemmenhögs härad kommer att utbjudas uppförandet av en ny kyrka i nämnde by enligt av Arkitekten Zettervall uppgjord ritning, hvar till hör ett kostnadsförslag uppgående till 27.737 Rdr 25 öre Rmt.

Den gamla kyrkan skall med undantag av tornet, som är ämnadt att kvarstå vara nedtagen och grundén till den nya kyrkan lagd innan nästinstundande vinter, den nya kyrkan under tak nästa år och färdig till avsyning innan den 1 oktober 1868. Innan nedtagningen af den gamla kyrkan påbörjas erhåller entreprenören 1000 Rdr af entreprenadsumman, samt af återstoden 1/3 då grundén till den nya kyrkan blivit lagd, 1/3 då den kommit under tak och sista 1/3, då den blivit avsynad och godkänd. Såväl för lyftningen af dessa förskott som för byggnadens fullbordande inom bestämd tid och bestånd i sex på hvarandra följande år bör av Inroparen till wederhäftigheten styrkt proprie borgen wld

klubbslaget presteras, men kyrkorådet förbehåller sig rättigheten att genast vid tillfället antaga eller förkasta det gjorda lägsta anbudet.

Riftningen och kostnadsförslaget äro intill auktionsdagen tillgängliga hos kyrkorådsledamoten Lars Pehrsson i Klagstorp.

Klagstorp den 7 mars 1866

Kyrkorådet

Malmö Landskontor den 7 mars 1866

Landshöfdinge-Embetet:

Carl Hane

C. Isberg

Såsom vi har lyssnat till Brunius förslag till renovering av den gamla kyrkan skall vi nu lyssna till Helgo Zettervalls förslag till den nya kyrkan.

"Efter anmodan har undertecknad under den 15 sistlidna januari gjort ett besök på platsen för att undersöka huruvida någon del av den gamla kyrkan kunde kvarstå såsom del i den blivande nya och befanns därvid *tornet* mycket väl, med lämpliga hörnförstärkningar, låter sätta sig i ett för framtiden fortvarande bestånd. Det projekt till ny kyrka jag härmed bifogar avser, på grund därav bibehållandet av det gamla *tornet*, men med sådana tillsatser och förändringsform en värdig hållning hos den nya kyrkan kräver och stabiliteten hos de gamla murarna medgirer. Som närmare förklaring öfver projektet får jag meddela följande.

Kyrkan avser att utgöras av ett öster om *tornet* uppfört *långhus*, 85 fot långt och 34 fot brett invändigt, jämte en koravslutning i öster. Både *långhus*, kor och nedre *tornavdelning* öfvervälas med valv av lätt, poröst murtegel i murar med stråvpelare av gråsten och murtegel, sålunda att alla delar, som av gråsten kunna utföras, utföres av detta material, medan murtegel huvudsakligen användes till port- och fönsteromfattningar, lister och sådana

delar vartill gråsten bliver mindre lämplig. Murningen verkställes med kalkbruk. Sockeln utföres av sprängd gråsten (som fogstrykes) med hårdbränt tegel i överkanten, inmurat med cement. Alla yttre llster och deras fall ävensom turellspetsarna utföres likaledes av hårdbränt tegel i cement. Dessa tegelarbeten utföres enligt ritningen, med fogstrykning under det alla de plana ytorna utföres med rappning och avfärgning. Som täckningsämne beräknas för långhuset goda tegelpannor på läkten understrukna med cement men för tornspiran och korutsprånget plåtar av järn på brädunderpaneling. Dessa plåtar strykes även på undersidan med blyhertzblandad linoljafernis och utvändigt erhålla plåttaken en rödbrun teglet liknande anstrykning. Fönsterbågarna utföras av järn. Invändigt avputsas kyrkan helt och hållet och väggarna erhåller en gråaktig anstrykning med en kvadermarkering i fina foglinjer, varemot valvkuporna avfärgas vita med några enkla bårdlinjer utefter strålar och sköldmurar. Den yttre avfärgningen gives en gråaktig färgton. Golvet lägges mosaikartat av gult och rött tegel. Altare, altardisk, sakristieavskrankning, predikstol, bänkar, läktarskrank m.m. avmålas som ek och dessa såväl som övriga detaljer böra utföras efter noggranna detaljritningar i stor skala utförde.

För kyrkans utförande enligt bifogade projektritningar bifogas följande approximativa kostnadsförslag."

Zettervalls arbetsprogram är undertecknat Lund den 5 mars 1864.

Studerar vi Zettervalls kostnadsförslag till kyrkans uppbyggnad räknar han med att grundgrävning, grundläggning, vartill användes sten ur den gamla kyrkans grund och murar skulle gå till en kostnad av 700 Riksdaler. För murningsarbetet skulle, förutom den gråsten som erhålles genom rivning av den gamla kyrkan, åtgå 100 kubikfamnar gråsten, vilken sten församlingen kostnadsfritt levererar på byggnadsplatsen, 12.000 murtegel, ut-

om det som erhålls av de gamla valven m.m., 155 läster osläckt kalk, 350 kubikfamnar grus och sand, som levereras kostnadsfritt av församlingen, 20 tunnor alunskiffer-mjöl, 5 tunnor Portlands cement samt gips. Dessa materialer skulle dra en kostnad på 6125 Riksdaler. Murarnas löner inberäknat putsning, fogstrykning och avfärgning m.m. skulle gå till 5000. Till stenhuggerarbetet beräknades 120 fot till yttre och inre trappsteg. Timmermansmaterialen, såsom sparrar, bjälkar, bräder, takläkten och spikar, skulle betinga ett pris av 2091:25 och timmermännens arbetslöner 800:--. Snickarearbetena omfattade två par ytterportar med tillbehör och två par innerportar och en mindre ytterdörr, altare, altardekorering, altardisk, sakristleavskrankning och inredning, predikstol och läktarframsida, 58 st öppna bänkar och 4 mindre bänkar. Snickarearbetet beräknades kosta 2072. Järnarbetet bestod av ankare, klammer och erforderliga smiden och beslag, 15 st fönsterbågar, 13 järnplåtar till tornspirans och korets betäckning, till nock, kant och vinkelbleck samt fotrännor och utkastare, inberäknat avstrykning och arbetslön, kors på tornet, och 10 st större och mindre spetsprydnader å turellerat tak, kostnadsberäknat till 2219 riksdaler. Under diverse arbeten var upptaget 8500 tegelpannor med uppläggning och understrykning, glasarbete, målning inberäknat en sparsam förgyllning å altare, predikstol och läktareskrank (härin inbegrips även en enkel limfärgsdekorering i valven), ställningar och redskap och oförutsedda utgifter, vilket allt kostnadsberäknades till 2900. Slutsumman på det av arkitekt Zettervall uppgjorda kostnadsförslaget slutade på 22.237:25 Rmt riksdaler. Under kostnadsförslaget har Zettervall anmärkt, att om församlingen vill uppdraga åt entreprenören att anskaffa gråsten, grus och sand måste kostnadsförslaget höjas med omkring 5.500 riksdaler.

Nu när vi lärt känna Helgo Zettervalls arbetsbeskrivning och kostnadsförslag, skall vi återvända till den i länskungörelserna

pålysta entreprenadauktionen i Klagstorps skolhus. Dessförinnan hade arkitekt Zettervall fått kännedom om den förestående entreprenadauktionen och han skriver till kontraktsprosten Holmberg, i vilket brev han framhåller att när det gäller sådana byggnadsföretag av så "monumental beskaffenhet" som kyrkobyggnader är det i allmänhet riskabelt att utbjuda arbetet på entreprenad, då vanligen den minst bjudande erhåller uppdraget och vanligen är den minst duglige. I detta fall har alltså Zettervall samma uppfattning som Brunius. Båda var motståndare till entreprenadförfarandet. Zettervall anser det vådligt, ifall en entreprenör med en skissartad ritning ges fria händer och lämnas utan tillsyn och överledning. Arkitekt Zettervall har från detta område haft sorgliga erfarenheter.

Billinge nya kyrka, ritad av honom, hade i utförandet blivit så förfuskad, att han knappast kände igen den såsom "en kyrka av mig". Hästvada kyrkoutvidgning hade också blivit slarvigt utförd, vilket Ingalunda garanterade en långvarig varaktighet. Vid Vedby nya och dyrbara kyrka hade han funnit att alla valven genom sättningar hade brutits sönder. I koret hade till och med två fristående pelare i koret sjunkit så pass att dessa brutits av. Zettervall lägger skulden i dessa fall på församlingen, som för falsk sparsamhets skull underlåtit att anlita arkitekt och utan detaljritningar låtit utföra arbetet på entreprenad. Zettervall skriver: "Det ligger en arkitekt om hjärtat att hans ritningar icke bliva förfuskade i utförandet. Jag vet att jag gjort en vacker och värdig kyrka för Klagstorp och det skulle högt gräma mig om den ej blev vad jag hade tänkt mig. Ursäkta mig därför att jag härmed ingriper i en sak varuti jag på sin höjd endast har, om jag så får säga, en andlig rätt." Arkitekt Zettervall ber prosten Holmberg se till att vid entreprenadauktionen endast utses en person, som antingen har teknisk utbildning eller förut har byggt något av högre värde. Och till sist namngiver han tre personer, för vilka han på det allvarli-

gaste avrader, ifall de till äventyrs skulle komma med anbud.

Entreprenadauktjonen ägde rum i samband med ett kyrkorådssammanträde i Klagstorp den 18 april 1866. Det är det andra protokollet i kyrkorådsboken. Tidigare hade det varit sexmän och kyrkovårdar och sockenstämmor. På sockenstämmorna behandlades allt som rörde samhället, kyrka, skola, socialvård, hälsovård och mycket, mycket annat. 1862 kom kungl. förordningar om uppdelningen av socknen i kommun och församling. Församlingen skulle handha kyrkan och skolan och till kommunen skulle överföras allt det andra. Samtidigt inrättades kyrkoråd och de tidigare sockenstämmorna blev kyrkostämmor. I kyrkorådets protokoll för Klagstorps församling hade kyrkorådet sitt första sammanträde den 12 mars 1864, där kyrkorådet granskade församlingens utestående lån, vilka i de flesta fallen blev uppsagda.

Till det andra kyrkorådssammanträdet i Klagstorps församling hade kommit utom prosten L P Holmberg kyrkovårdarna Lars Persson i Vallby och Hans Persson i Brönnestad, ledamöterna Lars Persson och Lars Andersson i Klagstorp, Bengt Olsson, Lars Andersson och Per Persson i Vallby samt Hans Andersson och Knut Nilsson i Brönnestad. Ordföranden läste först upp länskungörelsen, vars lydelse tidigare är återgiven och som vi alltså känner till. Till yttermera visso beslöt kyrkorådet att för hugade anbudsgivare framhålla, att den uppgjorda ritningen och kostnadsförslaget noga skulle efterföljas och att gott material skulle begagnas, att syn skulle hållas när grunden var lagd, när kyrkan kommit under tak och att syn kunde hållas närsomhelst under arbetets gång av sakkunnig person, att kyrkklockorna skulle nedtagas före tillbyggnaden av tornet och upphängas så på kyrkogården, att de kunde användas vid begravningar, att klockorna skulle av entreprenören upphängas i tornet, när det blivit färdigt, att den gamla kyrkan kunde användas av entreprenören utom orgelläktaren och några lösa bänkar, att entreprenören fick disponera hela norra

sidan av kyrkogårdsmuren, att överenskommelse med entreprenören skulle träffas angående orgelns förvaring, att församlingen inte förband sig till några som helst körslor eller dagsverken och att slutligen spekulanternas uppmärksamhet fästes vid det i kungörelsen kända förbehållet att kyrkorådet hade rätt att antaga eller förkasta det gjorda lägsta anbudet.

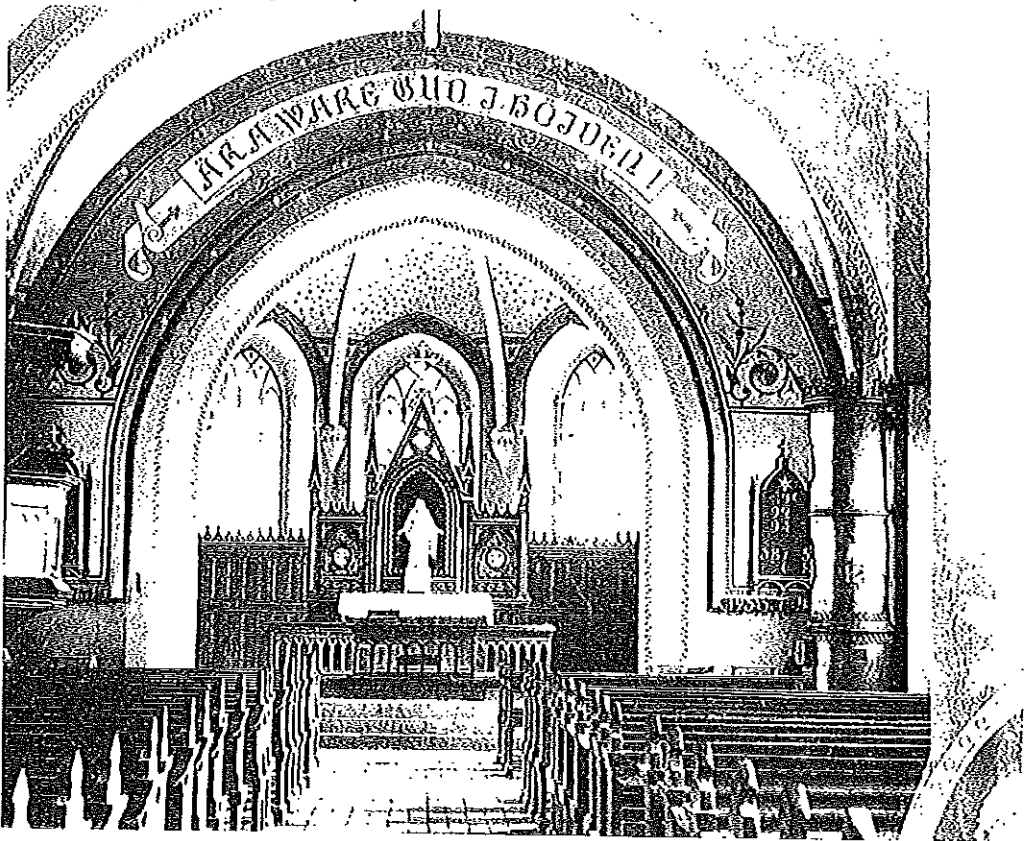
Sedan alltså kungörelsen och det ovanstående blivit uppläst förrättades entreprenadauktionen, vid vilken byggmästare J M Lundström från Klagstorp gjorde det lägsta anbudet, nämligen 22.800 riksdaler, men anbudet blev inte klubbfast. Kyrkorådet drog sig tillbaka för överläggning för att överväga det lämnade anbudet. Då ingen av ledamöterna hade sig bekant att byggmästare Lundström uppfört någon större byggnad, vågade kyrkorådet inte antaga hans anbud. Byggmästare C F Ljungberg från Lund hade ingivit ett anbud på 23.000 riksdaler, vilket kyrkorådet visserligen ansåg för mycket, men eftersom Ljungberg var känd som en lika skicklig som samvetsgrann byggmästare och bl a uppfört den vackra och kostbara kyrkan i Källstorp 1860 på ett utmärkt sätt, antog kyrkorådet dennes anbud på 23.000 riksdaler rmt, varpå denne avlämnade enligt i kungörelsen föreskriven borgen. Byggmästare Ljungberg skrev in i kyrkorådets protokollsbok under Holmbergs namn att han förband sig att till alla delar fullgöra de i protokollet anklagade villkoren. Som närvarande vittnen fungerade Bengt Larsson och Hans Jönsson, båda från Hemmesdynge.

Troligen har prosten Holmberg omedelbart meddelat arkitekt Zettervall utgången av auktionen, ty i ett brev av den 27 april 1866 gratulerar denne prosten Holmberg hjärtligt och uttrycker sin glädje över att kyrkobyggnaden nu hade kommit i goda händer. Zettervall anhåller att vid byggnadens uppförande inte något göres som inte "otvetydigt och bestämt är i ritningarna angivet". Han anser vidare att en och annan syn under byggnadstiden borde göras och att han gärna skulle resa ner och övervara dessa,

om skjuts kunde ordnas för honom. Något arvode vill han inte ha utan "anser jag mig ersättning nog om byggnaden kan bli sådan jag tänkt mig den".

Så togs då den gamla kyrkan ner på hösten 1866 och grunden till den nya kyrkan började gjutas. Under de två åren kyrkobygget pågick var församlingsborna hänvisade till Källstorps kyrka beträffande högmässorna och till Äspö kyrka vid passionsgudstjänsterna. Kyrkostämman i Klagstorp hade hänvänt sig till Källstorps församling att få disponera kyrkan under den tid kyrkobygget pågick. Kyrkoherde Chr. Tegnér i Källstorp skriver i sitt stämmoprotokoll från den 19 maj 1866 att "församlingens ledamöter tillfrågades huruvida de ville upplåta sin kyrka för Klagstorps församlings gudstjänster, och de voro enhälligt därom överens att denna begäran varken kunde eller borde avslås. Dock ville församlingen

Kyrkan invändigt under prosten Malmströms tid

tillika hava fästade följande villkor: att inga slarviga personer fingo till orgein tillträde, att den översta stolen i kyrkan, som är inrymd åt Jordberga Gård, icke måtte bliva vid Klagstorps gudstjänster begagnad; att kyrkovärdarna i Klagstorps socken deltaga lika med kyrkovärdarna härstädes uti kyrkans rengöring, fast att om något genom Klagstorps församlings förvållande bleve skadat eller förstört, detsamma genom Klagstorps församlings bekostnad bleve reparerat eller till sitt forna skick återställt.”

Redan den 22 augusti 1866 företogs den första besiktningen av den nya kyrkans grund i närvaro av arkitekten Helgo Zettervall. Han konstaterade att den var omsorgsfullt gjord, såvitt han kunde döma av arbetena ovan jord. Beträffande grundvalarna och murverken under jord berättade närvarande kyrkorådsledamoten Lars Persson om jordlagrens beskaffenhet och det sätt på vilket grundvalarna hade blivit lagda, varför Zettervall vågade tro att den lagda grunden var tillräckligt säker för att uppbära de murmassor till vilket den var avsedd.

Under arbetets gång vidtogs några förändringar i förhållande till den uppgjorda ritningen och arbetsprogrammet, vilka ändringar godkändes vid en kyrkostämma i Klagstorp den 24 juni 1868. Predikstolen flyttades från södra sidan i kyrkan till norra för att slippa alltför stark sol och värme. Det var avsett att öppningarna i tornet ovan klockorna skulle förses med bleck-ventiler för att klockornas klang skulle strömma bättre ut, men då dessa inte kunde hindra att yrsnö trängde in, hade byggmästaren under den gångna vintern satt in trädörrar i stället. Denna åtgärd godkände församlingen men uttryckte en önskan att torndörrarna blev försedda med gångjärn, så att de vid behov kunde öppnas. Enligt ritningen och arbetsbeskrivningen skulle ett stenvälv slås i tornets nedre del, men då tornet, som är gammalt, nu hade fått en påbyggnad och även i någon mån försvagats genom det stora fönster, som tagits upp i västra sidan, så förklarade byggmästaren, att

det ej kunde tåla det starka tryck på sidomurarna, som ett stenvalv åstadkom, varför han ansåg det rådligast, ja rent av nödvändigt, att det sattes in ett platt tak av bräder. Även detta gillade församlingen så mycket mer som avsikten var att även förse kyrkan med en orgel. I ritningen var det ej angivet att det skulle finnas några rutor i fönstren, som kunde öppnas för ventilation, vilket församlingen ansåg för alldeles nödvändigt. Byggmästaren upplyste att han redan hade vidtagit den åtgärden, att sådana luftfönster satts in, vilket kostat honom 25 riksdaler. Församlingen ansåg dock, att den minskade arbetslön, som blev följd av att ett brådtak ersatte stenvalvet, skulle vara tillräcklig kompensation för arbetet med fönstren.

Det nalkades nu färdigställandet av den nya kyrkan, varför prosten Holmberg hemställde hos landshövdingen om att byggmästare Sörensson och timmermästare Mårtensson måtte förordnas att företaga den slutliga besiktningen av kyrkan, vilket förordnande meddelades dem genom beslut av magistraten i Lund.

Den 7 oktober 1868 infann sig de utsedda synemännen för att besiktiga den av byggmästare C F Ljungberg från Lund uppförda kyrkan och konstaterade därvid att arbetet hade skett i överensstämmelse med den av arkitekt Helgo Zettervall i Lund upprättade och av Kungl. Överintendentämbetet stadfästade ritningen. Dock fanns det avvikelser, vilka synemännen anmärkte på såsom att ytterdörrarna dekorerats med träknoppar och mönstrade plåtbeslag, att spetsprydnaderna i turellerna, som i kostnadsförslaget intagits under rubriken järnarbete, hade utförts i trä och var oljemålade, att de enligt ritningen antydda emblemen på predikstolens speglar inte hade utförts och inte heller kunde utföras utan detaljritningar och att slutligen kyrkans fönster bestod av dubbla sammanskruvade smidjärnbågar med blyinfattningar och inte, som brukligt var, av gjutjärn.

Till sist betygade synemännen att beträffande de särskilda arbetenas utförande som materialiernas goda beskaffenhet, "så-
vitt av oss skönjas kan", intet var att anmärka.

Till denna syn hade även kallats arkitekten H Zettervall men han var förhindrad att komma, eftersom han var så upptagen av arbeten på Domkyrkan, att han inte vågade lämna staden. Han tackar för inbjudan, som han fått, och hoppas att snart kunna komma till Klagstorp för att "se i hur utsträckning Klagstorps kyrka i verkligheten överensstämmer med Klagstorps kyrka i min portfölj."

Så kom då Invigningsdagen och om denna har kontraktspros-
ten L P Holmberg skrivit i visitationboken följande:

"År 1868 den 11 October, årets fjerde Bönedag, invigde jag, enligt uppdrag av Stiftets Biskop, *Klags-
torps* nya kyrka, som då var färdig till begagnande, efter det församlingen från och med hel. Trefaldighets-
söndag år 1866 hållit sina gudstjänster i Kjellstorps
dertill benäget upplåtna kyrka. Vid den högtidliga för-
rättningen, som förslögick under herrligaste väder och
under tillopp af en ofantlig människoskara, assistera-
des jag af Herr Prosten och Ordens-Ledamoten Chr.
Tegnér i Kjellstorp, Herrar Prosten L G Palmqvist i
Tullstorp och L Feuk i Lemmeströ samt Herr kyrkoher-
den Fr. Mollin i Östra Torp. Gud den Allsmäktige hålle
allt framgent sin skyddande hand öfver det sköna
templet!"

I samband med den nya kyrkan ville församlingen även ha sin
kyrkogård utvidgad, vilket beslöts vid en kyrkostämma den 23
februari 1867. Detta kunde endast ske i söder in på åbon Mårten
Mårtenssons hemman nr 6 Klagstorp. Denne förklarade sig villig

att släppa till jord i utbyte mot den kyrkans jord, som tillhör kyrkans gathus nr 5 Klagstorp och de intill liggande s k mensaljordarna, vars avkastning gick till prästlön. L. P. Holmberg förklarade att han för sin del gärna avstod dessa jordar till kyrkan mot den årliga jordskyld av kyrkan, som kunde bli bestämd. Församlingen antog såväl hans som Mårten Mårtenssons anbud och beslutade tillkalla lantmätare, vilket skedde genom Konungens Befallningshavande i länet. För att kyrkogårdens norra sida skulle komma att ligga i jämbredd med kyrkan, behövde den utvidgas i nordöstra hörnet, vilket kunde ske genom överenskommelse med ägaren Lars Persson å Klagstorp nr 2.

Sedan ärendet gjort sina turer mellan vederbörande myndigheter samlades man till överläggningar den 17 maj 1867. Gode män var hemmansägare Anders Svensson från Sörby och Anders Larsson från Norra Åby. Närvarande var dessutom kontraktprosten L. P. Holmberg jämte ledamöterna kyrkovärden Lars Persson från Vallby, Lars Persson och Lars Andersson från Klagstorp, Bengt Olsson och Andersson från Vallby samt Knut Nilsson från Brönnestad. Dessutom var ägaren till nr 6 Klagstorp Mårten Mårtensson närvarande. Sammanträdet blev kort. Eftersom Inga kartor förelåg måste sammanträdet uppskjutas. Lantmätaren lovade att ombesörja att nödvändiga handlingar rekvirerades från länets lantmäterikontor. Den som gjorde detta och för övrigt ledde sammanträdena var förste lantmätare Georg Gustafssons medhjälpare Jonas Ahnfelt. Den 9 juli kom han åter, varför sammanträdet kunde fortsätta, där det slutat i maj. Samma gode män och ledamöter var närvarande. Lantmätaren hade löst en kopia på lantmäterikontoret över en 1817 upprättad karta över enskiftet, upprättad av Jean Åkerblom. De närvarande sockenborna framställde den önskan, att de till kyrkogårdens utvidgning fick använda sig av två kyrkojordar under nr 5 och 9, innehållande tillsammans 9,3 kappland och två intill dessa liggande mensaljordar, innehållande 12,9

kappland. Överenskommelse hade träffats med Mårten Mårtensson att få samtliga dessa jordar utbyta mot lika stort område i hans på nr 6 intill gamla kyrkogården gränsande ägor.

Kyrkogården önskade man få utvidgad i norr ända in på den sk hållplatsen. Gränsen skulle gå parallellt med den nya kyrkobyggnaden. På samma sätt skulle den nya kyrkogårdens gräns i söder sträcka sig.

Sedan överenskommelse träffats härom gjordes de nödvändiga utstakningarna, varpå man slog ner rör för att markera de nya gränserna. Vidare beslöts den årliga avgiften för de avträdde mensaljordarna till 5 kubikfot korn att lösas efter årets medelmärkegångstaxa vid Thomaedag. Den jordeboksränta på 7 kappor korn, som kyrkan tildigare hade uppburet av arrendatorn å kyrkajorden nr 5 skulle i framtiden räknas Mårten Mårtensson till godo. Till sist medgavs att Lindgren såsom innehavare av kronogatehuset nr 10 skulle ha fri gångstig å skolplanen intill sin östra gavel. Därtill gav alla sitt medgivande med undantag av Lars Andersson å nr 1 Klagstorp.

Under samma år 1868, då kyrkan togs i bruk, planerades den nya kyrkogården och inhägnades den av P Strandqvist. Därjämte omgärdades den med hagtorn. Inhägnaden gick på 436 riksdaler och planteringsarbetet till 65 riksdaler enligt den av L P Holmberg förda kassaboken. Längre fram på året planterades också ligustrumhäckar på kyrkogården för 156 riksdaler. Ligustrumhäckarna var på den tiden och ett långt stycke in under det senaste seklet lika populära som i våra dagar buxbomshäckarna är de vanligast förekommande. En särskild kommitté tillsattes som skulle ha till uppgift att indela den nya kyrkogården, vilket skedde efter hemmansnummer för åboar i Brönnestad, Klagstorp och Vallby.

Den första jordfästningen på det utvidgade kyrkogårdsområdet ägde rum år 1869, enligt vad prosten L P Holmberg antecknat i visitationsboken:

"Kyndelsmässodagen den 31 januari 1869 invigde jag den ny-tillagda delen av Klagstorps kyrkogård, då det första liket der begrovs: tjugo-ott-åriga åbodottern Cecilia Svensdotter från nr 8 Wallby."

Vid samma tid uppfördes ett materialhus. En brandspruta anskaffades. Två par grindar till kyrkogården sattes upp. Stuprännor av zink monterades på kyrkan. Det var många andra saker, som måste anskaffas och var en följd av den nya kyrkans och den utvidgade kyrkogårdens tillkomst, såsom stoppning av knäfallet vid altarringen och dränering av den nya kyrkogården och planterande av träd. Till allt annat kom också det att storklockan sprack. Enligt L Ohlsson, Ystad, hade den fått en spricka på en alns längd. Enligt kostnadsförslaget lovade Ohlsson att flra ner klockan och skjutsa den till sitt hem i Ystad och efter lagning transportera den tillbaka till Klagstorp. Han lovar att klockan skall återfå sitt ursprungliga ljud, som den hade innan den spräcktes. Skulle det visa sig att klockan inte hade sitt ursprungliga ljud vid provringningen, så avstod han från all ersättning. Församlingen kunde få provringa klockan ända upp till 24 timmar! Tydligen gick det bra, ty klockgjutare Ohlsson fick de 300 riksdaler som han hade betingat sig för sitt arbete. En kyrkklocka, som fått en spricka måste vara svår att laga. Samma storklocka blev 1926 omgjuten hos samma firma i Ystad M & O Olsson.

Men hur gick det med det tempel, som prosten Holmberg invigt fjärde Böndagen 1868? Det blev med åren allt mindre likt den Klagstorps kyrka, som arkitekt H Zettervall hade i sin portfölj. Därtill kom ständiga reparationer, i synnerhet på de skulpturellerna eller småtornen. Redan 1872, alltså fyra år efter kyrkoinvigningen, gjorde byggmästare J Sörensen en besiktning av kyrkan. Kyrkans byggmästare C F Ljungberg hade avlidit och på anmodan av rådhuskanslist i Örtenblad hade byggmästare Sörensen fått uppdraget att besiktiga kyrkan. En byggmästare var bunden vid sitt

verk under sex på varandra följande år.

Vid den av byggmästare Sörensen företagna synen visade det sig att på den övre delen av den gamla tornmuren var rappningen nästan helt avfallen, likaså rappningen å hörnpelarna och de å dessa uppförda turellerna eller småtornen och det å östra sidan befintliga småtornet. Samtliga var så skadade att de måste muras om och putsas på nytt med cement. Turellerna på skeppets hörnpelare, fönsterfaserna och faserna på stråvpelarna hade också delvis mistat sin cementputs. Rappningen på gråstensmuren var bortfallen. Beträffande kyrkans Inre konstaterades småsprickor i valvbågarna, vilka måste repareras. Likaså behövde sakristlans valv repareras.

Till reparationerna behövdes 2.500 hårdbränt murtegel, 40 kubikföt osläckt kalk, 8 tunnor Portlands-cement, 1/2 lass sjögrus. Till detta kom arbetslöner, ställningar och resor. Byggmästare J Sörensens kostnadsförslag gick till 833 riksdaler men när han fullgjort sitt arbete presenterade han en räkning på 1.183 riksdaler, för vilket han också fick betalt. Jag undrar vad ledamöterna hade att säga, när församlingen så snart efter kyrkobygget fick punga ut med den betydande summan. Eller när man 1880 fick kosta på kyrkan en ny reparation och fick betala 1600 till en byggmästare i Liljedahl.

I sin 1891 utgivna bok Vemmenhög's härad skriver Paul Asp: "Kyrkan är nybyggd 1868 i vacker götisk renaissans efter ritning af Helgo Cettervall. Men byggnadsarbetet måste gjorts mycket slarvigt eller har materialet varit af dållig beskaffenhet, ty hon ser redan rifven och till vissa partier fallfärdig ut, och "kassan är tom", endast 600 kr, hvilket till den reparation hon tarfvar ej räcker långt."

Året därpå, 1892, var det åter tid för reparationer. Vid den tiden var prosten L P Holmberg död och församlingens kyrkoherde var Gustaf Malmström. Den 25 maj 1892 slöts kontrakt mellan

församlingen och entreprenör N Andersson från Malmö. Arbetet omfattade hela kyrkan och tornet. Bland allt det myckna arbetet kan nämnas att taket på norra sidan skulle läggas om med nyeldfast taktegel och även det södra taket skulle få en översyn. Och på nytt skulle turellernas och tornryttarens spiror få beklädnad, nu med zinkplåt. Man skulle hugga ut 4000 tegelstenar och ersätta med nytt material. Till taket behövdes 4800 ny eldfast taktegel och det skulle även användas gjutna cementplattor till betäckning av pelarfall och portalen. Församlingen hade sökt och fått kungl. Maj:ts tillstånd till att upptäga ett tioårigt amorteringslån på 4600, vilket arbetet också kostade. Vid syn 10 oktober "uttalade kyrkorådet sin livliga tillfredsställelse med den samvetsgrannhet och skicklighet, varmed byggmästaren N Andersson utfört det honom anförtrodda arbetet".

Kyrkan blev vid samma tid dekorerad och målad invändigt av målare O Malmqvist. Zettervalls kyrka blev aldrig vad han hade tänkt sig men för att inte församlingen skulle drunkna i misär för de ständiga reparationernas skull måste radikala grepp tagas. Den tiden kom, även om det dröjde länge. Den kom under prosten G Lundblads tid.

Innan socknen blev delad i församling och kommun

Genom en kunglig förordning av den 21 mars 1862 delades socknen i kommun, som skulle ha hand om fattligvård, ordning, hälsovård m m och församling, som skulle svara för kyrko- och folkskoleväsen.

Vi skall här ge några exempel på vilka uppgifter, som åvillades socknen innan år 1862, då alltså kommunen blev till. Det kan ju endast bli exempel.

Enligt en 1817 utgiven förordning skulle i varje församling finnas ett *kyrkoråd*. Det första kyrkorådet i Klagstorp bestod av kyrkovårdarna Hans Bengtsson i Brönnestad och Per Christoffersson i Klagstorp samt Anders Jeppson nr 1 Klagstorp, Per Pålsson å nr 10 Brönnestad, Anders Persson nr 15 Brönnestad, Bengt Bengtsson nr 1 Vallby, Lars Persson nr 14 och Måns Persson nr 16 i Vallby.

I det första protokollet i den för Äspö och Ö Klagstorp gemensamma sockenstämmoprotokolls-boken för år 1831 talas om en skolmästare Jacob Carlsson, som av sagt sig skolmästartjänsten och hade i hans ställe av sigkomne smeden Wikander tillåtit att försöka sköta undervisningen bland barnen. Han hade därför också flyttat in i det lediga skolhuset. Men strax därefter och innan skolan skulle börja för sommaren hade han blivit sjuk. Jacob Carlsson åtog sig nu på nytt undervisningen men han gjorde det blott på det villkoret att Wikander lämnade skolan, så att han själv fick bebo skolan. Sockenstämman hade samlats för att avgöra vilken man ville ha till skolmästare. Stämmans beslut blev att Jacob Carlsson skulle upprätthålla undervisningen och Wikander skulle tillsägas att lämna skolhuset och om han treds-kades så skulle man begära krono-betjäningens handräckning.

Under år 1831 hade meddelats att den dödande farsoten koleran hade kommit från Asien till Europa, där bl a Petersburg smittats och hade Kungl. Maj:t genom en kungörelse beslutat om vad som skulle lakttagas, ifall farsoten skulle visa sig i riket.

En gemensam sockenstämma med Äspö och Ö Klagstorps församlingar hölls den 11 september 1831 och beslöt stämman med anledning av den kungl. kungörelsens bestämmelser att tillsätta en *Sundhetsnämnd*. Enligt kungörelsen skulle i varje stad eller prästegård på landet denna nämnd omedelbart tillsättas och bestå, beroende på vidsträckthet eller folkmängd, av minst fem för upplysning, nit och drift kända män. Sockenstämman menade att pastoratet var inte folkrikt och bestod pastoratet blott av något över 23 hela hemman, varför sockenstämman tillsatte endast sex följande för "nit och drift" kända: hemmansägaren och nämndemannen Hans Bengtsson på nr 4 Brönnestad, kyrkovärden Pehr Christoffersson på nr 2 Klagstorp, rusthållarna Bengt Bengtsson på nr 1 och Pehr Hansson på nr 15 Vallby samt kyrkovärden Nils Nilsson på nr 12 Äspö och hemmansägaren Lars Jacobsson på nr 10 Äspö.

Denna sundhetsnämnd, som tillsattes med anledning av den skräckinjagande koleran blev början till den hälsovårdsnämnd, som med allt mer vidgade uppgifter överfördes till kommunen efter år 1862. Så länge koleran härjade och var ett ständigt hot så länge bestod sundhetsnämnden. Men den allmänna hälsovården skulle anförtros en annan nämnd, nämligen socknenämnden.

En besvärlig fråga under hela 1800-talet var nykterhetsfrågan. Vid en sockenstämma i pastoratet den 15 juli 1832 läste prosten Lagström upp en uppmaning från Kungl. Maj:t att vidtaga åtgärder för att stävja dryckenskapslasten. Ledamöterna på stämman förenade sig i följande beslut: 1) att icke blott hemma, genom att möjligaste mån inskränkt bruk av brännvin och alla andra starka drycker, av vad namn de vara må, giva sina barn och tjänare ett

föredöme i nykterhet och måttlighet utan också i samkväm och vid andra samlingar, 2) att loke tillåta sina barn och tjänare att bruka brännvin förrän de kommit till en ålder av minst 18 år, 3) att se till att det inte fanns lönnkrogar inom församlingarna, 4) att under färder från och till städer och marknader loke intaga förtäring å de vid allmänna vägarna befintliga krogarna utan om resan är längre taga med sig hemifrån nödig förtäring. När kreaturen behövde vila borde man inte uppehålla sig i närheten av krogarna utan söka upp bättre passande ställen.

Vid samma stämma behandlades fråga om att i varje socken inrätta sädes-magasin, som landshövdingeämbetet påyrkat. Sockenstämman beslöt att som sin mening uttala att sådant magasin för de små socknarna var onödigt, enär alla husfäderna var jordbrukare, som brukade sin säd loke blott till egen försörjning och utsäde utan också till brödföda åt husmän och hantverkare.

Då och då utsågs elektor på sockenstämman för att deltaga i val av riksdagsman för bondeståndet, vilka val mestadels förrättades i Klörup. Ständsriksdagen bestod som bekant fram till 1866.

En mer närliggande fråga var t ex om församlingen skulle begagna sig av sin inlösningsrätt till Vallby kvarn. Rusthållaren på nr 1 Klagstorp Anders Jeppsson meddelade att han numera genom köp blivit ägare till Vallby väderkvarn och för att få detta köp lagfäst ville han inhämta sockenstämmans tillstånd, enär enligt kungl. kammarkollegiets utslag av den 22 oktober 1770 församlingen ägde rätt att vid framtida försäljning inlösa denna till samma pris som någon annan ville ge. Sockenstämman ansåg att det inte var någon vinning för kyrkan att använda sig av sin inlösningsrätt, dock med det villkoret att en högre årlig avgift skulle utgå i spannmål än de 18 skilling silvermynt, som tidigare utgått, och som skulle gå till en fond för församlingens fattiga.

Vi har redan berört den skräck för kolera som människorna hyste och man förstår dem om man läser de kungliga förordning-

arna under första åren av 1830-talet. Det är en kuslig läsning. Där kungöres hur smittan och farsoten utbreddes från det ena landet till det andra. Förböner läses upp i kyrkorna. När koleran försvunnit fram bäres tacksägelser i kyrkorna för att efter några månader, då faran synes på nytt nalka sig, bytas ut mot nya förböner.

Den förut omtalade sundhetsnämnden hade ett sammanträde den 2 september 1834 i Klagstorp, där det utsågs särskilda "upplysningsmän" för att var på sin ort vaka över hälsotillståndet, renlighet o s v. Prosten Lagström fick sundhetsnämndens uppdrag att inköpa lämpliga läkemedel, vilka skulle bekostas av åboarna och mera bemedlade husmän, vilka skulle gottgöra fattigkassan därför. Prosten Lagström hade ett varmt hjärta för de fattiga. Vid nämndens sammanträde bestämdes, att man skulle leja något till åren komna kvinnopersoner att sköta de sjuka, ifall farsoten kom. Dessa skulle förutom kost och skällig daglön även få ett skälligt tillskott i säd alltefter den tid de tjänstgjort. Dessa kvinnor utsågs inte bland åboarna utan bland husmännen och inhysesjonerna. Beträffande sjukhus, så beslöts att åboarna, som i regel hade stora hus, själva skulle åtaga sig vården av de sjuka genom av dem själva utsedda "vaktorskor", som hade uppgiften att vaka och se till att de sjuka isolerades från de friska. För husmännen och deras familjer, som inte hade stora hus beslöts att skolan i Vallby, som låg avsides från byn, skulle tagas i anspråk, och för husmännen med familjer i Äspö bestämdes att ett från byn avskilt domkyrko hemman skulle användas till sjukhus, om åbon med sitt husfolk ville bo på sitt eget hemman. Därjämte bestämdes vid sundhetsnämndens sammanträde angående begravning av de i kolera avlidna. Någon särskild kolerakyrkogård var det inte tal om utan om särskild plats på de befintliga kyrkogårdarna. De avlidna skulle läggas djupare ner i jorden än vanligt. Vid begravning skulle inte likbåren brukas utan likvagnen och endast de skulle närvara, som oundgängligen behövdes.

Ett orosmoment vid den tiden var också de många kringstrykande tiggarna, som vandrade från by till by och från hus till hus, och som kunde bära på alla slags smittosamma sjukdomar och även koleran. Sundhetsnämnden beslöt följa de åtgärder som föreslagets i kungl. befallningshavandens cirkulär.

Slutligen beslöt sundhetsnämnden att anmoda församlingsborna att inte upplåta sina hus till dans med åtföljande dåligt leverne och superi, förkylning och allmän sjuklighet. Nämnden manar att församlingsborna bör känna sitt ansvar i en tid, då en så hotande framtid nalkas.

Koleran hade nu kommit till Sverige och det var därför sundhetsnämnden beslutat dessa ovan relaterade åtgärder för att vara beredda inför den hotande faran.

År 1835 hade en förfrågan ingått från professorn Liljevalk i Lund om han i sin egenskap av lärare i utbildning av barnmorskor och för detta erhållit ersättning av kyrkans tionde detta tionde även i fortsättningen kunde få utgå till hans efterträdare, under förutsättning att denne även utbildade barnmorskor. Sockenstämman beslöt att bevilja denna begäran, under förutsättning att alla socknarna i stiftet gjorde detsamma.

Påföljande år hade sockenstämman tillsports i anledning av en skrivelse som utgått från Kungl. Maj:t till samtliga landshövdingar i riket, huruvida församlingen var hågad att ingå en förening om gemensam ansvarighet för betalning av de årliga kronoskatterna. Sockenstämman svarade att en sådan gemensam ansvarighet kunde de inte uppfylla, varför de underdånigst måste avsäga sig detta ansvar.

Allmän sockenstämina hölls med Äspö och Klagstorps församlingar den 6 oktober 1839 för att uttala sig om helgonskylden. Denna var en gammal skatt, som utgått till Skåne, Blekinge och Halland från den danska tiden för att befrämja sången vid gudstjänsten och till undervisning av barn. Innehavaren av helgon-

skyld, vanligtvis klockaren på landet, var genom privilegier tillförsäkrad denna rätt "till evärdliga tider". Domkapitlet hade gjort upp ett förslag 1825, vilket syftade på en indragning av helgonskylden för att användas av skolan i Lund. Sockenstämman skulle utse en deputerad att tillsammans med ombud för andra församlingar i länet inför landshövdingen i Malmö framföra sina synpunkter. Det är uppenbart att församlingarna ej ville avstå från denna rättighet. Så blev ej heller fallet. Den sk klockare-helgonskylden skulle emellertid inte längre tillfalla klockaren utan skulle gå till folkundervisningen. Det nalkades ju nu den tid då lag om obligatorisk folkskola skulle komma.

Då hotet från en ny kolerafarsot alltjämt var aktuellt för församlingsborna på slätten hade församlingarna i Skytts härad onat sig om att anställa en läkare. På kallelse av häradshövding Everlöf hade socknarna i Vemmenhögs härad som låg närmast intill Skytts härad anmodats att meddela om de ville förena sig med pastoraten från Skytts härad i anställning av läkare och avlöning av honom. Till att deltaga i dessa förhandlingar utsågs som församlingens ombud skattehemmansåbon Jeppa Pehrsson på nr 9 i Vallby, som bemyndigades att bevilja samma lönevillkor åt den redan antagne läkaren, en doktor Ström, som församlingarna i Skytt beviljat. Det gällde endast en läkare. Skulle det bli fråga om flera, skulle ärendet tagas upp på nytt, då det då kunde bli fråga om att Vemmenhögs härads alla församlingar förenade sig om en gemensam läkare. Frågan behandlades på nytt angående anställning av läkare vid en sockenstämma med Klagstorp i juni månad 1840 och beslöt stämman att varje ägare av tunnland skulle betala 9 riksdaler medan arrondator skulle betala hälften. Prosten Lagström var undantagen, eftersom han redan nyttjade den redan anställde läkarens tjänster, för vilket han årligen betalade 20 riksdaler för sig och sin familj. Ett villkor var dock fäst vid beslutet, nämligen att samma beslut fattades av Äspö sockenstämma, men

då denna stämman samma dag avslög förslaget, förföll frågan den gången.

En sådan sed som helgmålsringning, som vi har i alla kyrkor varje lördagskväll, förekom inte i början av 1800-talet. Prosten Lagström föreslog på en sockenstämma i april 1840 att såsom man börjat bruka ringa på lördagsafton i flera församlingar runt omkring, sådan ringning även skulle ske i Klagstorps kyrka med ena klockan såsom en påminnelse om den instundande sabbatsdagen. Detta var också sockenbornas önskan, varför man anslog tre riksdaler för detta ändamål åt den som ville åtaga sig uppdraget. Denna helgmålsringning har sedan dess fortgått i alla år sedan maj månad 1840.

Till ledamöter i socknarnas *brandstodskommitté* valdes för Klagstorp kyrkoherde Lagström till ordförande och till ledamöter nämndemannen Hans Bengtsson i Brönnestad, rusthållarna Pehr Pålsson i Brönnestad och Måns Pehrsson i Vallby samt snickaren, hemmansåbon Nils Wallqvist på nr 7 Klagstorp och för Äspö även prosten Lagström som ordförande och till ledamöter kantor Malm, rusthållaren Jöns Olsson på nr 1 samt hemmansåboarna Sven Jönsson på nr 12 och Nils Jönsson på nr 4.

Sockenboarna hade också många andra mer personliga frågor att bestyra, såsom misshälligheter i äktenskap, om mannen eller hustrun förlupit sin make, om bestyret av den eller de som flyttade in i församlingen, varvid man var mycket noga med att inte släppa in någon som inte kunde försörja sig. Ibland kom det skrivelser som t ex en från Stockholms barnhusdirektion 1842 om någon ville i sitt hem mottaga något barn att uppfostra och vårda mot skällig ersättning. När någon flyttat in i församlingen hölls särskild sockenstämma, som hade att besluta om ifrågavarande person skulle få tillstånd att vistas i församlingen och därvid uppropades de röstägande ledamöterna nummer efter nummer för att besvara frågan med ja eller nej.

Den verkligt viktiga frågan under 1800-talet var frågan om den svenska folkskolan. Undervisning av barn och äldre hade förekommit före 1842, ja ända tillbaka till slutet av 1500-talet. Särskilt genom 1686 års kyrkolag blev det ålagt socknarna att låta klockaren undervisa barnen i läsning och skrivning. Varje söndag hölls katekesförhör till vilka sockenborna hade rotevis skyldighet att infinna sig. Under första åren av 1800-talet var skolorna i Klagstorp, Brönnestads och Vallby byar ambulatoriska, d v s kringvandrande från hus till hus. På 1830-talet fanns skolhus i Klagstorp och Vallby medan skolan i Brönnestad fortfarande var kringvandrande. Anställda skolmästare svarade för undervisningen, medan klockaren undervisade barnen på sommaren varje söndag i den kyrka, där sist mässa förrättades.

Den svenska folkskolans genomförande var främst ett verk av upplysta bönder, som drev igenom beslutet vid 1840-41 års riksdag. Den kungliga stadgan om obligatorisk folkskola antogs den 18 juni 1842. I anledning av denna skulle det finnas skolstyrelse i varje socken.

Klagstorpets första *skolstyrelse* utsågs på sockenstämma den 7 november 1842 och utsågs därvid nämndemannen Hans Bengtsson och rusthållarna Pehr Pålsson och Anders Pehrsson i Brönnestad och i Vallby rusthållarna Bengt Bengtsson, Sven Pehrsson och Måns Pehrsson samt för Klagstorp rusthållaren Nils Olsson och hemmansägaren Nils Hendriksson. Som självskrivnen var församlingens kyrkoherde.

Klagstorpets sockenstämma beslöt att under år 1844 låta bygga en folkskola i Klagstorp och två andra mindre skolor, en i Vallby och en i Brönnestad. Det senare bygget blev emellertid uppskjutet och blev verkställt först 1864.

I hundra år efter den obligatoriska skolans tillkomst låg ansvaret huvudsakligen på prästerna och en gång skall väl detta gigantiska arbete få sin historia och vederbörliga uppskattning.

Under 1840-talet utsågs även en *socknenämnd*, som skulle handhava den allmänna hälsovården. Till ordförande i denna utsågs församlingens kyrkoherde för såväl Äspö som Klagstorp och till ledamöter i Klagstorps socknenämnd nämndemannen Hans Bengtsson och rusthållaren Pehr Påhlsson i Brönnestad, rusthållarna Bengt Bengtsson, Lars Pehrsson och Ola Trulsson i Vallby och hemmansägare Nils Hendriksson och rusthållaren Nils Oisson i Klagstorp.

Denna socknenämnd är en efterföljare till tidigare sundhetsnämnden, som tillkom närmast i anledning av den då grasserande koleran.

Fattigvårdsstyrelse tillkom 1847 och vid en sockenstämma på hösten detta år bestämdes att Äspö och Klagstorp skulle ha var sin fattigvårdsstyrelse och var för sig ansvara för de fattiga och orkeslösa. Vidare bestämdes hur fattigvården skulle regleras. Denna skulle ske så att de fattiga själva hämtade födan hos åboarna nummer efter nummer medan till de orkeslösa maten skulle bäras, dock endast inom byalaget och skulle kontant ersättning utgå från det byalag, som inte hade någon att försörja. Allt bettlande och kringstrykande utom socknarna förbjöds. Innan fattigvårdens tillkomst hade byns fattiga tillstånd att ligga på aftnarna före de stora högtidsdagarna.

Vid ovannämnda sockenstämma Ingav åboen Bengt Bengtsson en skriftlig förklaring, i vilken han hävdade att det vore bäst att församlingarna hade ett gemensamt fattighus, som kunde byggas vid Klagstorps kyrka, där den bästa tillsynen kunde beredas dem och därjämte hade de nära till kyrkans gudstjänster.

Sommaren 1850 hade Ingått budskap om att koleran plötsligen utbrutit i Malmö och med tanke på att den smittosamma sjukdomen kunde utbreda sig på landsbygden förmanade prosten Lovén församlingsborna att inte besöka Malmö utan hålla sig inom sina hem, vaka över hälsotillståndet, iakttaga den största

renlighet, undvika att förtära frukt och anmäla till närmaste sundnämndsledamot om minsta tecken till sjukdom. Skolhuset i Klagstorp skulle vara sjukhus och skulle omedelbart förses med några sängar och skollärare O Nilsson fick i uppdrag att dela ut medicin åt de sjuka.

Det var en bedrövilg tid på mitten av förra seklet. Stor fattigdom rådde och koleran hade kommit så nära som till Ystad. Den som reste till Ystad fick betala 10 riksdaler i böter och fick bekosta de åtgärder som genom hans ansvarlöshet kunde bli följden. Sundhetsnämndens ledamöter och alla åboar samlades då och då för att driva ut de skaror av tiggare, som samlades i byarna.

Gång efter annan upplästes Svenska läkaresällskapets anvisningar hur man skulle känna igen koleran och hur man skulle gå till väga för att undvika densamma. Här kom nu också vaccinationen till god hjälp, en uppgift som anförtroddes på landsbygden åt klockaren och senare även barnmorskan.

Klagstorps socken tycks ha blivit förskonad från farsoten och så kunde man återvända till sina göromål och på stämmorna dryfta om och tvista om skolhus, lärarelöner, kyrkoreparationer m m.

Även om Inte allt, som här ovan relaterats, "fick sin vigning i kyrkans famn" är det tvivelsutan obestriddigt att det svenska moderna samhället har sina rötter i all den verksamhet, som kyrkan förut var ensam ansvarig för.

Här skall nu till sist återges ett skolreglemente från 1858.

Bland det sista prosten Nils Lovén gjorde var att författa ett skolreglemente, som antogs av skolstyrelsen att gälla för församlingarnas skolor. Då det ger en klar inblick i skolarbetet på den tiden skall vi här återge det och återges det med nutida stavning.

§ 1.

Vid fyllda 6 år är varje barn inom socknen berättigat att be-

gagna undervisningen i skolan, om dess föräldrar eller målsmän önska det. Med de barn, som efter fyllda 9 år ännu ej blivit anmälda till skolgång, eller som, fastän de blivit intagna i skolan, likväl av en eller annan orsak hålla sig därifrån må förfaras enligt föreskrifterna i 3,4 och 5 mom. i 8 § av Kungl. Maj:ts nådiga stadga angående folkundervisningen i riket.

§ 2.

Läraren för en matrikel, i vilken, då barnet intages i skolan skall antecknas barnets namn, föräldrar, hemvist, ålder samt de kunskaper som barnet äger då det intogs. – Vid denna inskrivning erlägges till skolkassan 25 öre.

§ 3.

Lästerminerna i skolan äro årligen tvenne, nämligen från den 15 oktober till 14 april samt från 1 juni till 1 augusti med 16 dagars ledighet vid jul och 8 dagars ledighet vid de tvenne andra större helgerna. Varje söckendag undervisas från kl 8 till 12 f m samt från 2 till 6 e m med undantag av eftermiddagar före sön- och helgdagar.

Från den 14 nov. till den 14 febr. undervisas på eftermiddagar endast från 1 till 4.

§ 4.

Barnen samlas varje dag kl 8 för att deltaga i morgonbönen, läsandet av något kapitel i bibeln samt sjungandet av en psalm, vilket bör vara i lärarens närvaro förrättat Innan kl 1/2 9. Aftonbön med sång förrättas även varje afton, då läsningen slutas.

§ 5.

I händelse barnens antal stiga till 50 och därutöver, begagnas växelundervisningsmetoden till blbringandet av de i kungl. stad-

gan föreskrivna kunskapsämnen, såvida läroämnets beskaffenhet det medgiver, dock må vid förklaring och tillämpning av katekesen denna lärometod icke användas.

§ 6.

Undervisningens första huvudsyfte vare en noggrann och säker innanläsning. Först sedan denna är fullt grundlagd och befästad, må barnet fortgå till andra läroämnena, bland vilka kristendomskunskapen må med all möjlig sorgfällighet i främsta rummet drivas och även, sedan den hunnit till hela föreskrivna omfånget inhämtat, dagligen övas, så att även de barn, som slutligen företrädesvis med de övriga kunskapsämnens sysselsätas, likväl tillhållas att varje dag befästa sin kunskap i kristendomen.

§ 7.

Varje lördagsförmiddag repeteras vad under veckan är läst i katekesen och den första måndagsförmiddagen i varje månad må användas till repetition av vad under föregående månad i övriga ämnen är genomgången. I förhöret därvid deltaga jämte läraren, såvitt möjligt är, församlingens kyrkoherde eller hans komminister. Den ledamoten i skolstyrelsen, under vars kvartal detta förhör inträffar, vare även vid detta tillfälle närvarande.

§ 8.

Under lördagens lästimmor skola även alla de barn, som med skolstyrelsens tillåtelse ej oavbrutet begagna den för dem nödiga skolundervisningen, vara närvarande och avhöras av läraren i sina föresatta hemläxor. Huruvida de dessutom någon annan dag i veckan skola inställa sig i skolan, äger skolstyrelsen bestämma om den anser det nödigt.

§ 9.

Vid vinterterminens slut anställles, efter därom skedd kungörelse från predikstolen, offentlig examen med skolbarnen. I denna examen må även de barn deltaga som med skolstyrelsens tillåtelse upphört att dagligen bevista skolan, men varje lördag äro förpliktade att inflinna sig till uppläsandet av sina hemläxor. För att hava belöningar, om vilkas utdelande bland de barn, som utmärkt sig för flit och sedigt uppförande, skolstyrelsen beslutar, skola smärre böcker på skolkassans bekostnad inköpas.

§ 10.

Examenskatalogen, som under de vanliga signaturerna a, b, c och d upptaga varje barns kunskaper i varje särskilt läroämne samt dess flit och sedlighet, böra av läraren upprättas och till skolstyrelsen inlämnas. Över de hemmavarande barnens kunskaper antecknas betyg vid examenstillfället.

§ 11.

Barn må ej ur skolan utgå utan skolstyrelsens efter förutgången prövning lämnade bifall och vare sådant barn även sedermera, till dess det begått Herrens Helliga Nattnard, förbundet att inställa sig till den undervisning kungl. stadgan 10 § 2 mom. föreskriver.

§ 12.

Läraren have över skolbarnens kristliga uppförande, flit och ordentlighet en vaksam tillsyn. — Barn, som i detta hänseendet i mindre mån felat, må av läraren straffas medelst allvarliga varningar, nedflyttning på timme eller dag, avskild skamplats eller lindrigare skolaga. — Ihärdigt fortsatta felaktigheter eller grövre förbrytelser anmäla läraren till skolstyrelsens beivran, som efter omständigheterna därom må avgöra. — Om orsakerna till barns

frånvaro utan tillstånd från skolan, göre sig läraren genast under-
rättad och anteckne frånvaron jämte skälet därtill i matrikeln.

§ 13.

Skolans tillhörigheter böra av skolstyrelsen till läraren vid ordentligt fört protokoll överlämnas. Läraren have sedan över dessa en noggrann vård och tillsyn. Vad barnen av vårdslöshet eller okynne förstöra, gottgöres skolkassan av barnens föräldrar eller målsmän. Vad bevisligen genom lärarens vanvårdnad förstöres må denne ersätta.

§ 14.

På socknens skolstyrelse, som utom ordföranden, består av fyra ledamöter, må den närmaste uppsikten över skolan fördelas, så att en av dessa fyra, enligt en dem emellan överenskommen ordning, har varje kvartal den närmaste tillsynen, och fullgör även det i § 7 åtagna ållggandet.

§ 15.

En avskrift av detta reglemente skall alltid finnas att tillgå i skolan och den inför skolstyrelsen uppgjorda samt av densamma godkända läsordningen befinnas i skolrummet uppspikade.

Och skall detta reglemente underställas Högvärldiga Domkapitlets i Lund prövning och godkännande.

Reglementet fastställdes av domkapitlet den 8 september 1858. Prosten Nils Lovén hade tidigare på året avlidit och prosten L P Holmberg hade vid en lagligen utlyst sockenstämma med Klagstorps och Äspö församlingar den 22 augusti 1858 föredragit det av Nils Lovén författade reglementet, vilket antogs av sockenstämman och protokollfördes av dennes efterträdare, kontraktsprosten L P Holmberg.

Östra Klagstorps församlings prästlängd

av lantbrukare Sune B Larsson

Redan i det kungliga brevet av den 9/5 1559 meddelas att "Klaxtrupp" socken var annex till "Espe" socken, vilka sedan var förenade till ett pastorat fram till 1924, då Källstorp, L Bedinge, Äspö och Ö Klagstorp kom att bilda ett pastorat med kyrkoherde i Källstorp och komminister i Äspö.

När Äspö och Ö Klagstorp blev förenade till ett pastorat lär väl ej gå att få någon vetskap om men enligt Fil dr i Ingers så fanns där 1488 såväl präst som kyrkor i Brönnestad, Äspö och Klagstorp. Brönnestad och Klagstorp har blivit sammanlagda efter 1488 och troligen fick kyrkan i Brönnestad förfalla och föreningen mellan Äspö och Ö Klagstorp har ägt rum efter 1488.

De första prästrelationerna över pastoratet har uppgjorts av kyrkoherde Jöns Espman och en systerson till Espman, prosten N O Lönnquist i Bara.

Enligt Espman var den förste prästen efter reformationen här Herr Hans, den andre Herr Peder och den tredje Herr Hans Maa-gensen. Den av prosten N. O Lönnquist uppgjorda relationen börjar först med nr 4 Henrik Rasmussen Tinckel, om vilken Lönnquist vet att berätta att han varit gift med Ellna Simonsdotter, "prästdotter från Espö."

I Lunds stifts Herdaminnen har dr G Carlquist framhållit att Espman skulle ha "lämnat ganska fantasifulla och orimliga påståenden" om de tidigare prästerna här. Hade inte gravvården över Marna Hansdotter, död 15/10 1587, påträffats under kyrkogolvet vid kyrkans restaurering 1953-54, så hade detta påstående inte kunnat bevisas. Men tack vare att denna fanns, så kan man säkert glva Espman den upprättelse han har blivit förtjänt av. Dr Carlquist har också i brev till undertecknad låtit meddela "att denna

gravvård troligen är den nu äldst kända och bevarade gravvården över en protestantisk prästfru."

Då Jöns Espman vid olika tillfällen har stått prästerna till tjänst här i Äspö vore det på sin plats att något beröra honom här.

Jöns Espman var född d 5/5 1660 och son till klockaren Nils Månsson härstädes och hans hustru Dorotea Jönsdotter Hobro, som var dotter till kyrkoherde Jens Pedersen Hobro och hans hustru Ingar Henriksdotter Tinckel. Jöns Espman sattes i Ystads skola men fick redan 1677 fly därifrån då staden besattes av danskar och holländare. Han begav sig först till Malmö där han en tid försörjde sig som snickaregesäll. Han återvände till Äspö och läste med skolbarnen här. Efter studentexamen d 29/6 1688 fick han 1699 av översten vid Skånska ståndsdragonerna, frlherre A v Buchwald, anbud att bliva regementspredikant. Grevinnan Margareta Ascheberg, änka efter framlidne översten för ovannämnda regemente godkände kallelsen. Han fick ej tjänsten ifråga utan i stället blev det en av biskop Steuches släktingar som erhöll denna. I harmen antog han då en korpralbeställning vid nämnda regemente och sålde sina svarta kläder och kom till sin förre patron, kyrkoherde Herr Bengt i Oderlunga, för att taga avsked av honom. Men denne övertalade honom att fara in till Lund. Den 5 juni blev han prästvigd till medhjälpare i Oderlunga. Här hade han många stridigheter med den oefferrättelige kyrkoherde Jörgen Fischer. Efter ny examen för domkapitlet d 22/2 1708 sändes Espman samma år d 15/4 till S:t Ibb på Hven. Han blev kyrkoherde där d 14/4 1710 och Karl XII:s fullmakt är daterad i Bender d 12/2 1712. På Ven brände danskarna ner prästgården och rövade bort hans boskap, varför familjen fick fly över till Glumslöv. Därifrån begav han sig till häst på väg till Ystad och klagade sin nöd hos Karl XII. Belöningen uteblev inte. Inom en vecka erhöll Jöns Espman Skåne-Tranås-Onslunda pastorat, installerades d 9/7 1717 och avled i Tranås d 27/12 1739. Över dessa socknar har han

uppgjort en mycket innehållsrik sockenbeskrivning, präglad av hans stora typografisk-historiska intressen. Gift i S:t Ibb d 5/10 1709 med Marne Munch, dotter till kyrkoherden i S:t Ibb, Niels Thomesen Munch. Av deras barn kan nämnas Axel Christlan, stadskassör i Ystad, Carl Magnus, kommlsslonslantmätare i Landskrona.

Med utgång från Espmans och Lönnquists prästlängd, vad de tre första prästerna beträffar, så kan man möjligen utgå från Herr Simon, Herr Hans och Herr Peder. Därefter kommer följande kyrkoherdar.

Niels Jensen. Tidigast 1541 förekommer som kyrkoherde Niels Jensen. I "Stiftskisten" finns i original bevarat ett sockenvittne av Klagstorps sockenmän, dat. "4 samfeldhed. sönd. efter paaske" (i april) ang. den jord, som av arlds tid kallats "Prästetof-ten", belägen närmast söder om Klagstorps kyrka. Det har utfärdats på begäran av "Her Niels Jensen, vor sogne herre" och medbeseglats av Herr Morten i Källstorp och Herr Jörgen i Hømmedyngø.

Hans Mogensen Horn. Redan 1547 var det åter tvist angående "Prästetof-ten" och då är det ovannämnde kyrkoherde, som är inblandad. Original finns på ett tingsvittne, bevarat från Wemmenhögs härads ting, dat. "månd. näst före Jul 1547."

Hans Mogensen Horn var troligen född senast i början av 1520-talet och bosatt en tid i Malmö, där släkten tidigare var representerad. Några av barnen har där blivit begravna.

Peder Hansen. Prästvigd 12/10 1565 till sin faders medhjälpare. Den 6 mars 1584 undertecknar han i Önnarp valet av dep. till hyllningen i Lund d 20/7 s.å.

Henrik Rasmussen Tinchel. Han var äldste sonen till häradsprosten i Grönby, Rasmus Pedersen Tinchel o.h.h. Marine Alberts-dotter. Han blev kyrkoherde 1584, häradsprost omkring 1597. Han blev i Ö Torp d 30/3 1610 av sina kontraktsbröder utsedd till

dep. vid hyllningen i Lund s.å. 15/4. Gift första gången med Marne Hansdotter, som dog d 15/10 1587, 17 år gammal, dotter till kyrkoherde Hans Mogensen Horn. Hennes gravvård, som tidigare nämnts, finns bevarad i kyrkan. Gift andra gången med Ellne Simonsdotter "född prästdotter från Espö". I detta gifte skulle ha funnits fem barn. Sönerna Christopher och Rasmus kom båda till Gotland, Jöns död i Norge, Hindrich stud. i Lund och död där, begravnen i domkyrkan. Om dottern se nedan.

Själv nämnes Henrik Rasmussen Tinchel sista gången 1635 och har avlidit detta eller i början av följande år.

Jens Pedersen Hobro. Kom troligen hit 1625 eller 1626 och kom närmast från Roskilde och Köpenhamn som medhjälpare till kyrkoherde Tinchel. Denna hade 1627 och 1628 bråk med sin svärson med bl a ett par stutar. Enligt Espman avled Hobro 1651 och tyvärr blev dennes vackra gravvård förstörd vid en kyrkorenoivering. Hobro var gift med Ingar Henriksdotter Tinchel, född här 1605 och död d. 15/11 1678. Av deras elva barn dog fyra troligen i späda ålder. Av de övriga sju barnen kan nämnas följande: Karna född i Äspö 1631, död 1712, gift 1 g. med åbon Lars Persson, död 1694, gift 2 g d. 23/6 1695 med åbon å nr 15 Olof Andersson, vilken 1714 blev omgift med Kristina Mårtensdotter. Hemmanet stod öde 1732 och 1736. Casper var 1680 bagarmästare i Ystad, död där i pesten 23/8 1712. Dorotea född 25/10 1637, död 12/9 1729, gift 1657 med klockaren Nils Månsson (Rönnow), död 21/7 1722. Deras gravsten finns bevarad i kyrkan. Deras barn kallade sig Espman efter Espö, bland dem ovannämnde Jöns Espman.

Henrik Rasmussen Brod, som 4/9 1651 blev prästvigd till Äspö och Ö Klagstorp var född omkring 1625 i Lemmeströ, son till kyrkoherden därstädes Rasmus Lauritsen Brod. Han gifte sig med företrädarens änka och blev styvfar till många barn, varför han också tycks ha haft det fattigt. 1653 8/8 undertecknar han jämte sina kontraktskolleger en begäran att på grund av deras ringa

villkor bli befriade från påbudet att uppställa en ryttare med häst. Den 10 januari 1661 brann prästgården, varefter kollekt upptogs till honom i olika stiftets kyrkor. 1674 4/10 intervenerade kyrkoherden i Grönby för honom hos landshövdingen om befrielse för en stor del utlagor "men nu har akademifogden i Lund krävt honom istället". Han avled d 16/8 1677. Han var gift med företrädarens änka Ingar Henriksdotter Tinchel, född i Äspö 1605, död d 15/11 1678, "73 år".

Morten Jörgensen. Vilka hans föräldrar var är okänt, likaså födelseåret. Han inskrevs d 5/7 1641 vid Köpenhamns universitet. Namnet Odder, som hans barn upptog, synes han själv aldrig ha använt och med släkten Odder i Håslöv har han ingen som helst förbindelse. Han blev prästvigd d 28/12 1645 till kyrkoherde i Oderljunga och Perstorp. Under skånska kriget fick Morten Jörgensen här uppe i skogsbygden blåstra öden. Den ännu bevarade ca 4 km från Oderljunga kyrka belägna Altarbacken med Altarstenen där han nattetid fick förrätta både altartjänst, nattvard och barndop, emedan snapphanarna icke ville lämna kyrkan ifred. Å andra sidan var både han och hans son Lars misstänkta för att hålla med snapphanarna. Postmästaren i Lund Sven Kråka anmälde 6/3 1682 dem för biskopen, då han påstod, att Lars hade varit med snapphanarna och skjutit på honom. Några dagar senare betygade dock Kråka "att Lars var oskyldig till denna tillvitelse". Fem år tidigare, d 12/7 1677, hade emellertid både fadern och sonen suttit fångna tio veckor på Halmstads slott. Under denna tid fick Morten Jörgensen i sin hand den handskrivne Tyge Asmundsens ordinationslängd och har gjort tillägget "A:o 1677 6/9 Martinus Georgii pastor eccl. Odderlunge et Perstorp". Denna märkliga handskrift förstördes i Gävlebranden 1869. Om Morten Jörgensen återvänt till Oderljunga efter frigivningen är oviss, men i så fall endast under kortare tid. Enligt Espmans uppgift fick Jörgensen transport till Äspö redan 1678. När han kom hit var han inte 60

är men redan skröplig enligt prosten M Arenchils skrivelse till biskop Hahn. Det var i första hand hans röst och ögon som inte var som de borde vara. Hans ovannämnde son Lars var honom till hjälp "att hålla allting uti god ordning". Arenchil tillstyrker kyrkoherde Jörgensens önskan att få sonen prästvigd till medhjälpare. Morten Jörgensens dödsdag är inte känd men enligt N Fulsts Serices pastorum blev han begravd 25/9 1683, "61 år". Han var gift med Anna Morsing (död 4/9 1708), som var syster till danske viceamiralen Peder Jensen Morsing. Av deras sex barn var Jörgen handlare i Ystad och sedan i Kristianstad. Karine var gift med tituläre borgmästaren i Kristianstad Johan Petrejus, Anna var gift med hamnfogden i Åhus V M Schneider. Lars blev kyrkoherde i Sölvesborg.

Michael Bengtsson Brun var först kyrkoherde i Vellinge och Fugle, där han avsattes från sin tjänst, då han från predikstolen hade läst en skrivelse från snapphanarna, varför han ansågs som nationellt opålitlig och frändömdes pastoratet.

Före Vellingetiden finner vi honom jämte sju andra skåningar vid Grelfswalds universitet. Vid Malmö belägring 1676 var Brun informator hos dåvarande översten B de Mortaigne. Prästvigd för Vellinge 19/1 1677, avsatt 25/7 1678.

För biskopen redogör Michael Brun för sina olycksöden, varför biskopen föreslår honom Äspö och Ö Klagstorp, då detta pastorat var ledigt. Michael Brun säger sig vara tacksam för vad han fått "utom att den ruinerade prästgårdens uppbyggande kräver alla de pengar hans barn skulle haft gott utav". Michael Brun synes under sin Äspötid ha varit nitisk och helt återvunnit stiftsstyrelsens förtroende. Han rapporterar d 9/9 1702 "att när byamännen hava någon misstänkt antingen för tjuvnad eller någon annan elak gärning församla de sig och sätta en skål med salt och vatten och nödgä den de hava misstänkt till att svärja en förskräcklig ed, tagande salt och vatten i munnen medan de svärja". Från Klagstorp rapporterar han: "då byamännen förnummo att en hop av

deras unga gäss voro täcknade med ett främmande märke då såsom de ej förvisso visste vem det gjort hade, församlade de sig och satte fram salt och vatten, varpå en hustru som var misstänkt steg fram och svor så gräselliga, önskande att så många sandkorn som på havets botten äro, löv på träden, och fjädrar på gässen voro så många djävlar skulle fara i henne, riva henne små och föra henne upp i luften. Denna gruvelliga eden oaktat gick hon några dagar därefter självvilligt till bekännelse". Kyrkoherde Brun frågar om hon ej bör stå kyrkopiikt, Innan hon tages till nattvarden. Han blev prost över egen församling 9/5 1706 och avled 17/10 1711 i "66:e året", begravnen i kyrkans kor hos sin salliga hustru. Deras gravvård finnes till en del ännu bevarad och texten börjar sålunda: "Här Hvillar den Värdige och vällärde Her Micael Bengtsson". N Fult ger honom det eftermälet att han var en nitälskande man att hålla sina anförtrordna församlingar till gudsfruktan och främja Guds ära. Han var gift med Bengta Svendsdotter, född i Ö Torp 1645 och död i Äspö 16/12 1700, dotter till kyrkoherden i Ö Torp Sven Lauersen. Av deras fem barn kan nämnas Gertrud, gift med kyrkoherden i Högestad N Vlettus, och Jöns, kyrkoherde i Hemmesdyngge. Barnen kallade sig för Brunbeck. 1699 upprättades Geografisk karta över Espö av Olof Nearing.

Nils Runström var född i Ronneby omkr. 1671, student 1691 och 1693 Informator i prästgården i Äspö. 1698 har häradsprosten M Arenchil givit honom en rekommendationskrivelse, där det heter, att stud. Nils Runström, som i sex år varit i häradet och ofta predikat har "väl använt sin tid och fört ett här på orten alltid ett stilla och berömligt leverne och gjort märkliga prov med sin information hos pastoren i Espö". Han blev prästvigd 9/5 1706 till medhjälpare åt hospitalspredikanten i Landskrona och kyrkoherde 1710 i Örja och Vadensjö. Han tillträdde 1713 kyrkoherdetjänsten i Äspö och Ö Klagstorp. Han dog i Äspö 24/4 1721 "50 år", begravnen 12/5 i kyrkans kor mitt för altaret. Han var gift 17/10

1706 med Dorotea Wandall, född i Vellinge omkr. 1670, död i Ö Torp 30/11 1724, dotter av kyrkoherden i Vellinge Jens Hansen Wandall och Bengta Svendsdotter i hennes första gifte. Av deras tre barn kan följande nämnas: Jöns kyrkoherde i V Alstad och Fru Alstad, Bengta gift 1 gg med kyrkoherden i Ö Torp Andreas Sture, 2 gg med kyrkoherden där Carl Hallberg och 3 gg med kyrkoherden där Jöns Landby.

Johan Mandorff var son till kyrkoherden i Finja Hans Hansson Gudmantorp och hans hustru Sofla Möllerstedt. Johan Mandorff tillträdde 1/5 1722. Han erhöil transport 1740 till Gärds Köpinge och Lyngsjö, vilka församlingar han tillträdde 1/5 1741.

Frans Raaf var född i Önnestad omkr. 1693, son till klockaren därstädes Per Nilsson Raaf och Kjersti Fransdotter. Han blev student 1712 och var under studentåren informator på olika platser och var sedan medhjälpare i olika Göingeförsamlingar. Han prästvigdes 22/12 1722 och hade olika förordnanden i Vanklva, Vellinge, Jämshög och Everöd. Han erhöil 25/6 1741 kunglig fullmakt på Äspö och Ö Klagstorp, tillträdde d 1/5 1742, installerades 7/11. Han avled redan 22/3 1746 "53 år, några v.", begravnen nedanför altaret i kyrkan med predikan av kyrkoherden i Källstorp E Otterström över Jak. 1:12. Han var gift i Gärds Köpinge 24/8 1741 med Anna Mandorff, född i Grönby 29/11 1721, död i Gärds Köpinge 10/6 1770, dotter till kyrkoherden i Gärds Köpinge (tidigare i Äspö) Johan Mandorff och hans 1:a hustru Hedvig Maria Rening. Av deras fyra barn kan nämnas Marlana född 17/6 1744, gift med inventarletimmermannen i Karlskrona M Jacobsson.

Erasmus Pihlman var född i Matteröd, son till kronofogden i Östra och Västra Göinge härads fögderi Olof Pihlman och hans hustru Annika Fundahn. Han undervisades från 1723 prlvat i Osby prästgård av dåvarande komministern därstädes, sedermera kyrkoherden i Allerum Joh. Sundius. Han blev student 1727 och prästvigd 1736 till medhjälpare i Stoby, därefter till Osby, där han

stannade tills han blev kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1747 och tillträdde d. 1/5. Han avled 12/3 1765. Han var gift 1759 med Petronella Grönbeck, död i Ystad 1813 "70 år", dotter till skräddarremästare A Grönbeck och Bengta Jönsdotter i hennes första gifte. Av deras tre barn dog två i späda ålder.

Nils Fult var född i Karlskrona 7/6 1715, son till dåvarande amiralitetspredikanten därstädes, sedermera kyrkoherden i Hjortsberga, prosten Gustaf Adolv Fult och 1:a hustrun Anna Christina Albin. Han gick från 1731 i skola i Växjö, sedermera privat i hemmet, student 1734, fil.mag. 1741 och prästvigd samma år, kallad till medhjälpare i Hjortsberga av fadern. Efter att 1742 ha varit predikant vid flottan och medföljt den till Finland, återvände han till Hjortsberga. Förhållandet mellan far och son blev med åren allt sämre, familjegräl och slagsmål mellan dem hörde till ordningen, varför fadern vid två tillfällen hade klagat och önskat honom transport till annan ort. Efter faderns död började Nils Fult i stället bråka med styvmodern men då han "sökt göra Intrång på hennes nådår" förflyttades han till Tving. Men även här gick det gale och 1757 blev Nils Fult missiverad till St. Herrestad som nådårspredikant. Där stannade han i två år och under denna tid fick han enligt egna uppgifter ordning och reda på böcker och andra lappar, husförhör, fattigpenningar m.m. Han blev missiverad vidare till Kågeröd och blev d. 6/6 1766 kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp. Cavallin meddelar ur obekant källa att Nils Fult "skall hava satt ett synnerligt värde på sin magistergrad och i allmänhet varit något fåfång. Då hans adjunkt (Jöns Brandt å kaplanhemmanet nr 13) önskade vara ledig förgav han för Fult att församlingen med största otålighet längtade efter att bli uppbyggda genom hans förträffliga predikogåvor och Fult underlät icke att tillfredställa deras trängtan". Från Fults Äspötid har ej något framkommit att han var omöjlig utan tvärtom så har han och församlingsborna säkert kommit överens. Till kyrkan skänkte han en del inventarier

bl a altarduk och annat. Storskiftet genomfördes i hans tid under åren 1774-76. Vidare har Nils Fult avlämnat en ganska god Series pastorum. Han avled 6/7 1791. Han var gift i Hjortsberga 1746 med Sofla Tall, född 1729 i Hjortsberga och begravnen därstädes 14/12 1796. Deras fosterdotter Ebba Almström var född i Malmö 1761 och dog i Äspö 1778.

Johan Paulus Billing var född i St. Slågarp 31/10 1740, son till kyrkoherden därstädes Johannes Billing och hans hustru Gunilla. Han blev student 1759, fil.mag. i Greifswald 1764, prästvigd samma år, missiverad till Lømmeströ 1783, kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1792, död i Äspö 6/8 1811. Under Billings tid genomfördes enskiftet under åren 1806-07. Den 14/12 1808 brann prästgården, varvid Johan Billing höll på att bli innebränd. Kyrkans silver och dess skrudar m m brann inne.

Magnus Fröding var född i Filipstad d. 19/8 1779, son till handlande Abraham Fröding och Marla Henriksdotter Hersing. Magnus Fröding tillhörde den kända Frödingsläkten där bl a skalden Gustaf Fröding ingick. Student 1798, disputerade i Lund 1802 och i Greifswald 1802, samma år fil.mag., prästvigd i Skara 1804 och medhjälpare till kyrkoherden i Filipstad 1805, 1806 lärare vid skeppsgosseskolan, medföljde 1808 flottan på dess expedition i Östersjön, pastorexamen 1811, kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1812. Avled d. 25/5 1828. Gift i Degeberga 1813 med Elsa Wadstein, född där 1813 och död i Skivarp 1861, dotter till hovrättskommisarien Johan Adolf Wadstein och Lisa Hjort. Av deras åtta barn var samtliga födda i Äspö. Samtliga ogifta.

Gabriel Lagström var född i Ronneby 6/10 1776, son till handlare Önnert Lagström och Hedvig Botilda Gothilander. Flick enskild undervisning och blev student 1792, prästvigd i Växjö 1804, medhjälpare i Fosle, missiverad till Riseberga 1807, vice pastor i Höja 1813 och i N Vram. Kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1829, tillträdde 1831, prost över egen församling 1836, död 1847. I sina

minnesord på Gabriel Lagströms begravnings- och tillika sjuttio-årsdag tecknar kontraktsprosten L P Holmberg honom med omis-skännlig hjärtlighet som en nitisk och samvetsgrann man, om-sorgsfull om ungdomens undervisning, en välgörare mot de fattig-a, åt vilka på till större delen Gabriel Lagströms bekostnad ett fattighus uppförts, en trofast kollega och en öm husfader, som omhändertog flera av hustruns sjukliga anhöriga.

I sin bok "Minnen och anteckningar av en 85-årig" har Anders Nilsson (född på Äspö nr 4) f d major vid I 25 och stadsin-genjör i Malmö, berättat följande episod om Gabriel Lagström: Anders Nilssons moder var före giftermålet husföreståndarinna hos familjen Lagström. En dag hade drängen Tuve fått i uppdrag att i Trelleborg inköpa bl a 10 skålpund gryn. Tuve begärde i boden istället 10 lispund men fick endast 1/2 därav. Tuve kom alltså hem med 5 lispund gryn = 42,5 kg. Då Anders Nilssons moder beklagade sig för prosten, utropade denne: "Nå ja, det är gott med gröt i Jesu namn." Detta uttryck lever än I dag kvar.

Gabriel Lagström blev gift 1831 med Sofia Björck, född 1799 och död i Lund 1870, dotter till vice pastorn Jöns Brandt och hans 1:a hustru Elsa Möller.

Nils Lovén-Nicolovius var född i Lund d. 18/6 1796, son till kyrkoherden i Reng Per Magnus Lovén och hans hustru Clara Lidbeck, dotter till professor Erik Gustaf Lidbeck o. h.h. Clara Grape. Han fick undervisning i hemmet, blev fil.mag. 1817, förestod professuren i estetik 1822, pastorexamen 1823, pastor vid Vendes artilleriregemente samma år, kyrkoherde i Östra och Västra Vemmenhög 1830, präst över egen församling 1837. Det var här i Ö Vemmenhög han skrev sin bok "Folklivet i Skytts härad". Han blev kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1848 och tillträdde tjänsten 1/5 1850. Bland Nils Lovéns många uppdrag kan nämnas: direktör i Skånska Privatbanken 1844-55, ledamot av styrelsen för Wemmenhögs härads sparband 1848-1855 (styrelsens ordf.),

Nils Lovén 1798-1858

prisbelönt av Svenska akademien 1852 20/12, L N O 1853, död i Äspö 1858 10/2. Hans gravställe finns å Äspö kyrkogård.

Under sin tid i Wemmenhög upplevde Lovén många sorger och bekymmer. Hans första hustru och tre barn dog. För att utfå sitt flonde fick han processa med ägaren till Dybeck. Innan Lovén kom till Äspö var han åter gift och han och hans fru gjorde långa resor ut i Europa. Från dessa resor skrev han brev hem till Äspö. Dr Anders Österling har i sin bok "Nicolovius och Söderslätt" skildrat dessa resor.

Han lät 1851 bygga den nuvarande prästgården – Äspögården – och anlägga trädgården och dess park. Kyrkans torn byggdes även under hans tid 1854. Under Äspötiden översatte han Dantes "Divina commedia", den första fullständiga på svenska till originalet bibehållen rimflätning. Han var gift första gången i Stockholm Nikolai 1824 med sin kusin Hedvig Lovén, född i Stockholm Maria 1802, död i Ö Vemmenhög 11/4 1838, dotter till handelsborgmästare Christian Lovén och hans hustru Maria Carolina Nordling. Deras samtliga tre barn döda i späda ålder. Han gifte sig andra gången i Ö Ingelstad 1840 med Juliana (Julie) Skytte till Sättra, född i N Mellby 24/2 1812, död i Lund 25/9 1867, dotter till kyrkoherden i N Mellby, prosten Georg Libert S och hans hustru Ebba Bring. Av deras sju barn dog tre i späda ålder. De övriga var Christian 1841-1924 överste och sekundchef vid Göta livgarde, Clara 1844-1924 ogift, Hedvig 1843-1931 ogift och Sven 1845-1912 lantränkmästare i Malmö.

Lars Paulus Holmberg var född på Svenstorp, Odarslöv, 4/7 1808, son till inspektoren på Tulesbo Nils Holmberg och hans första hustru Susanna Johanna Bruhn. Lars Holmberg erhöi privat elementarundervisning, student 1823, prästvigd 1837, pastoral-examen 1841, kyrkoherde i Gärdslöv samma år, kontraktsprost 1859, kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1859, teol.dr. i Uppsala universitet 1877, styrelseledamot i Wemmenhögs härads sparbank, ordf. i styrelsen 1860-65, tjänstledig fr o m okt. 1883 och från denna tid bosatt i Lund, död där 3/11 1884. Gravställe på Äspö kyrkogård. Lars Holmberg blev fullständigt blind under de sista levnadsåren.

Krister Glerow har bl a skrivit följande om Lars Paulus Holmberg: "Som predikant var Lars Holmberg utan att kunna räknas till de verkligt betydande, uppskattad".

Överhuvudtaget synes Holmberg ha gjort ett synnerligen starkt intryck på flertalet av dem som kom i beröring med honom.

Hans Larssons skildring av "prosten i Hemmabyarna" (1916), han som var "en grupp för sig själv", andas en uppriktig och vördnadsfull beundran. A U Bååth har i dikten "Ett ungdomsminne" givit en bild av honom, som bär liknande drag:

"Väl minns jag den gamle prosten
högräst och skulderbred
som kunde om lifvets frågor
lämna sitt klara besked,
som aldrig gaf bann åt den leda tiden,
den varme, vettlige tegnéríden
med buskíga ögonbryn,
så älskad som ingen där nere i byn."

Holmberg var gift i Malmö 1844 med Wilhelmina Gullander, född i Malmö 18/2 1819, död i Lund 24/2 1903, dotter till kyrkoherden i Malmö S:t Petri, kontraktsprosten Anders Peter Gullander och hans hustru Fredrika Lovisa Löthman. Av deras barn kan nämnas Anders 1846-64, jur.stud. i Lund, Amalla (Amelie) 1848-1930, oldfru på Gripsholm sedan på Stockholms slott, gift med med.lic. Anders Wiedberg, bataljonsläkare vid Södermanlands regemente, stadsläkare i Mariefred och slottsläkare på Gripsholm, död på Strömsholm, Johanna Wilhelmina (Minchen) 1850-1932, gift 1879 med lantbrukaren sedermera köpmannen Mårten Bendz, född i V Tommarp, död i Malmö 1906, Teodor 1853 - död i Stockholm 1935, författare, fil.kand. föreståndare för folkhögskolan i Tärna, gift med författarinnan Cecilia Bååth, syster till A U Bååth, Emma 1858, död i Lund 1927, gift 1882 med med.dr. professorn i patologisk anatomi och rättsmedicin vid Lunds universitet Hans Bendz, född i V Tommarp, död i Lund 1914. Det var denna Hans Bendz, som präglade uttrycket "Söder om landsvägen". Ernst 1864-1940, kyrkoherde i Karlskrona Amiralltetsför-

samling. Av Lars Holmbergs skrifter kan nämnas "Minnesord vid prosten Gabriel Lagströms Jordfästning i Äspö kyrka 1874", "Vid riksdagsman Per Nilssons i Espö hustru Hanna Jönsdotters Jordfästning i Äspö kyrka 1869".

Johan Gustaf Malmström var född i Malmö Caroli 25/10 1850, son till landskansllsten Sven Norström och Anna Katarina Malmström, student 1872, prästvigd 1875, pastorsadjunkt i Bräkne-Hoby, Hällaryd och Äspö, pastoralexamen 1880, kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp 1885, tillträdde 1888, kontraktsprost i Wemmenhögs kontrakt, suppl. i dir. för Wemmenhögs härads sparbank 1888-94, ordf. för Wemmenhögs m fl häraders folkhögskola 1898-1908, avled i Espö 4/9 1913. Gravstället finns på Äspö kyrkogård.

Redan under sin pastorstid i Äspö var han känd för sin stillsittiska förmåga, odlad i en kamratkrets, som i sig inneslöt A U Bååth, Theodor Holmberg och Hans Emil Larsson. Hans berömda studentspex "Den välsignade baggen" hade så när kostat honom hans prästerliga tjänst. Gustaf Malmström själv, som icke ett ögonblick höll denna framgång för mer än den var värd, brukade säga att "Baggen" så när hade omintetgjort hans prästerliga bana, då domprosten Olbers funnit den och dess skapare lite äventyrliga. Han hade lätt för att ta folk och föra sig bland dessa och var en stor humorist. Prosten Albert Lysander har år 1919 givit honom följande eftermäle: "Även som präst inpassade han sig snabbt och säkert i sin miljö, lämpande sig efter åhörare och omgivning, men detta loka som den osjälvständige eftersägaren eller medhållaren utan som en överlägsen man, den där förstår människor bättre än de förstå sig själva". Det gick mycket bra uppe i Bräkne-Hoby och det gick ännu bättre nere i Äspö, dit han snart återvände som till ett barndomshem. Han trivdes innerligt väl och spred trevnad till alla, som uppsökte honom, församlingsbor och andra. Det behöver ej sägas att hans predikningar präglades av

hög kultur och att han även som predikant bibehöll sin förmåga som föredragshållare. Utöver detta så var Gustaf Malmström mycket intresserad av sin trädgård och den ansågs som kontraktets vackraste, varför folk kom långa vägar ifrån för att se på denna. Som god hjälp i denna hade han sin älskade kusk Nils Hansson, i dagligt tal kallad "Nils Präst" och det var även han som fann prostens liggande död ute i trädgården. En episod om Gustaf Malmström och hans kusk är värd att bevaras åt eftervärlden. Vid en biskopsvisitation här så skulle de också till Ö Klagstorp. På vägnens kuskbock satt Nils Präst och i baksätet biskop Billing och Gustaf Malmström. Före avfärden så vände Nils kusk på huvudet och frågade "Har vi mässebogen med oss?" Troligtvis så har "de" vid tidigare tillfällen glömt denna. På Malmströms gravsten står underst: "Församlingarnas kärlek reste värden." Malmström var gift i Kärnbo, Söderm. 1888 med Pauline Marie-Louise Wiedberg, född därstädes 20/6 1868, död 22/7 1915, dotter till regementsläkaren vid Södermanlands regemente Anders Joakim Wiedberg och F Amelie C Holmberg, alltså dotterdotter till L P Holmberg.

Gezelius Gereon Lundblad var född i Tingsås, Kronobergs län 28/2 1870, son till folkskollärare Carl Gustaf Lundblad och Maria Olsson, student 1888, prästvigd 1894 efter många missiv kyrkoherde i Lövestad 1907, och 1914 kyrkoherde i Äspö och Ö Klagstorp, övertog 1/5 1929 även Källstorp och L Beddinge, kontraktsprost 1937, inspektor för Anderstövs realskola 1932, död i Källstorp 13/3 1942. P Boström skriver om honom: "Här i Äspö kunde han i lugn och ro förbereda sina på ett högt plan liggande, av innerlighet präglade predikningar, i vilka den kristna kärlekstanken liksom hinsideslängtan hade ett givet rum. De sjuka och ensamma i församlingen besökte han ofta och hans maka, prästfrun sjöng för dem och prästen talade tröstens ord. Han kunde överraskande nog visa sig som en sprituell sällskapsmänniska,

fyndig, rik på historier från prästgårdar och herrgårdar, där han varit informator, och tillika en mästare i att berätta om studenter och professorer från åren i Lund." Från Äspö kan följande berättas om honom. En av byamännen var ute och körde med en på en vagn lastad sugga i ett ärende. När "de" körde förbi kyrkoherde Lundblad stannade de, varvid O Jakobsson frågade helt lugnt: "Vill kyrkoherden åka med "voss"? Lundblad tackade ja, och när de var komna till pelarna vid prästgården stannade skjutsen. Kyrkoherde Lundblad hoppade av och sade innan han gick: "Nå, vem av er två skall jag nu tacka för skjutsen?" Gereon Lundblad var en av de första här i byn som hade bil. Han var ingen motormänniska och om honom och hans bilar, se det är ett annat kapitel. Det vore lämpligt att avsluta med några rader hämtade ur Lundblads lilla betraktelse "Tröst". "Att ödmjukt taga mot sin kallelse och kallelsens bördor – arbetet, lidandet, kampen – från Gud, som är kärlekens Gud, att i ödmjukt tjänande geva Gud tillbaka vad han skänkte oss, vårt liv, vår kraft och vårt arbete, det är att bära Jesu ok. Att i kärlek till människorna verka för Guds rikes tillkommelse i världen och därunder saktmodigt fördraga deras ondska, oförstånd och svaghet – det är att bära Jesu ok. Livets bördor undgår du icke på det sättet, men du finner ro i din själ." Lundblad var gift i Sövde 1903 24/9 med Alma Carolina Herrström, född i Sövde 1878 3/7, död 1939 6/10, dotter till kyrkoherden i Sövde, kontraktsprosten Carl Magnus Bernhard Herrström och Emma Caroline Jönsson.

Av barnen är Gösta, född i Fleninge 4/12 1904, tjänsteman i SSA, Margareta (Greta) född i Lövestad 5/1 1909, gymnastikdirektör, gift 31/5 1941 med agronom Erik Håkansson, Källstorpsgården, och Gunnar, född i Lövestad 8/5 1911, kyrkoadjunkt i Saltsjöbaden, gift 3/2 1940 med Maj Skow-Petersén, född 1/5 1916.

Sigfrid Liljekvist är född i Malmö S:t Pauli 27/8 1905, studentexamen 1925, prästvigd 1928. Komminister i Äspö 1930, kyrko-

herde i Källstorp 1942, kontraktsprost 1962, pensionerad 1971. Gift med Anna Paulina Pålsson, född i Hyby 17/2 1908.

Den förste komministern i Äspö efter sammanslagning av Källstorp, L Bedinge, Äspö och Ö Klagstorp var *Nils Gottfrid Tuve*sson 1/5 1929-1/5 1930. Efter Tuve

sson ovannämnde Sigfrid Liljekvist.

Komminister efter Liljekvist blev Nils *Sture* Edvard *Hallonstén* 1943-1947, Nils *Allan* Landén, född i St. Harrie 9/11 1912, komminister i Äspö 1947-1961, komminister i Börringe 1962, kyrkoherde i Anderslöv 1963. Gift med Hillevi Ingegärd Andersson, född i Ask 27/4 1912.

Stig *Sivenius*, född i Malmö S:t Johannes 6/4 1910, kyrkoherde i Hemmesdynge 1951, även i Äspö från 1962 och kyrkoherde i Källstorps nya pastorat 1974. Gift med Karin Anna Katarina Hahne, född i Malmö S:t Pauli 3/9 1915.

Lars Paulus Holmberg 1808-1884

Den 1941 genomförda restaureringen

Kyrkoherde G Lundblad skrev den 3 september 1936 till Kungl. byggnadsstyrelsen med anhållan om att denna lät uppgöra program för restaurering av Östra Klagstorps kyrka. Kungl. byggnadsstyrelsen uppdrog åt arkitekten Einar Lundberg att upprätta tjänstememorial med program till åtgärder.

Arkitekt Lundberg infann sig den 30 januari 1937 på platsen och sammanträffade då med pastor local, kyrkoherde G Lundblad och kyrkorådets ledamöter.

I sitt tjänstememorial beskriver arkitekt Lundberg kyrkans byggnadshistoria, att den 1868 hade utförts efter ritningar av arkitekten Helgo Zettervall, att den byggts på platsen av en äldre kyrka, av vilken endast tornmurarna var kvar, att samtliga inventarier från den gamla kyrkan försvunnit med undantag av ett kungavapen och en tavla, föreställande Kristi dop.

Hur kyrkan såg ut vid denna tid får vi en utförlig beskrivning av. Han påpekar att en utvändigt tillkrånglad form förorsakar ofta återkommande reparationer, såsom vi själva tidigare konstaterat. Väggmaterialet är i huvudsak puts, men tegel förekommer i fönster- och dörrsmyggar, horisontala lister, tornets kontreforter och dessas pinaklar. Långhusets tak är belagt med tegel. På södra sidan är teglet lagt på panel men däremot inte på norra sidan. Taket över koret, tornspiran och alla pinaklarna är klädda med plåt. Alla fall å kontreforter, solbänkar o s v är av cement. Golven i vapenhuset och koret utgöres av fyrkantiga röda tegelplattor, i långhuset av gult och rött murtegel i mosaik och av trä innanför altarringen och sakristlan. Trappstegen upp till koret var av mörk komstasten.

Innerväggarna och valven var putsade, limfärgade och dekorerade med schablonfärgade ornament. Fönstren bestod av platt-

Gereon Lundblad 1870-1942

järnskonstruktion med blypröjsat övervägande klart glas. För fönstren åt söder hängde blå rullgardiner. Vid norra ingången var ett mindre vindfång och mellan vapenhuset och långskeppet fanns det svajdörrar.

Bänkarna var obekväma med öppna ryggar. Mittgången var för smal och sidogång till norra ingången saknades. En del av bänkarna i långhusets östra del stod vinkelrätt mot de övriga bänkarna.

Altaret bestod av ett bord utan antependium och en spetsbågig uppsats, framför vilken det stod en gipsbild av Thorvaldsens Consolator. Sakristian och koret avskildes genom två skärmväggar. Altarrunden var genombruten. Överliggaren och knäfallet var båda klädda med röd plysch. Arkitekt Lundberg ansåg att predikstolen satt alldeles för högt och även orgelläktaren.

Alla inventarier är målade i brun ekådring. Predikstolen har schablonmålade ornamentik. Orgelfasaden utgör emellertid undantag, då den är målade vit med blåa lister och smärre fyllningar i

blå och röd färg. De två nummertavlorna, en på vardera sidan hade svartmålade ytor inom en smal förgylld ram. I kyrkan hängde fyra likadana kronor för enbart levande ljus och på väggarna tolv femarmade lampetter.

Kyrkan uppvärmdes genom två kaminer, den ena pendang till predikstolen och den andra stod alldeles nedanför orgelläktaren intill kyrkans norra vägg.

Sprickor konstaterades i väggar och valv.

Arkitekt Lundbergs slutomdöme är att kyrkan befann sig i mycket dåligt skick. Utvändigt fanns det många skavanker, inte så mycket orsakade av bristfälligt underhåll som vid byggnadens uppförande begångna tekniska felaktigheter och troligen dåligt material.

Arkitekt Lundberg anser, att kyrkan torde ha bibehållit sitt utseende nästan orört sedan den uppfördes. Han menar att problemet är vid en kommande, nödvändig restaurering om kyrkan skall bevaras i sitt ursprungliga skick eller om de praktiska olägenheterna skulle bortarbetas och därmed kyrkans utseende förändras. Kyrkan kan, i synnerhet vad det gäller det yttre, inte räknas till sin upphovsmans bättre arbeten. Arkitekt Lundberg anser det varken nödvändigt eller önskvärt att undvika åtgärder, som innebär för kyrkan praktiska och estetiska fördelar.

Ö Klagstorps kyrkoråd beslöt vid sammanträde den 14 oktober 1938 att kyrkan skulle genomgå en genomgripande restaurering såväl utvändigt som invändigt i enlighet med ritningar och arbetsbeskrivning, utförda av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm. Denne hade redan i sitt första yttrande angivit de åtgärder, som måste utföras. I mars 1938 överlämnade han ett fullständigt förslag till kyrkans restaurering och i april samma år kostnadsförslag å restaureringen, vilket beräknades kosta 94.800 kronor. I sitt förslag räknade Lundberg med koppartäckning å tornspiran och kortaket, nya fönster i skeppet och koret, nya kyrkbänkar, mål-

ningsarbetet, ombyggnad av orgelverket, värmeledning och elektriska installationer.

I mars 1939 hade byggmästare N H Nordén i Skurup utarbetat ny arbetsbeskrivning, där en del av de ovannämnda föreslagna arbetena utmönstrades. Det nyupprättade förslaget är dock Lundbergs, låt vara att det är nedbantat och mycket förenklat. Mycket av det som arkitekt Lundberg föreslog i sin fullständiga arbetsbeskrivning skulle dock förverkligas, en del i samband med kyrkans restaurering och annat längre fram.

Det av Nordén utarbetade förslaget var utdrag av Lundbergs fullständiga förslag och avsåg i första hand enbart ombyggnadsarbetena.

Enligt förslaget skulle pinaklarna å tornets kontreforter rivas ner liksom ryttaren å gaveln över triumfbågen. Även kontreforterna å tornet skulle rivas ner till jämnhöjd med nedre ljusstuckornas solbänk. Ingången till sakristlan bakom koret muras igen och i stället muras ett fönster in i full överensstämmelse med korets övriga fönster. Sprickor i murverket kratsas ur och fylls med kalkcementbruk. Under korutbygget anordnas utrymme för värmeledningspanna. Grundmurarna måste därvid undergjutas, vilket var nödvändigt med tanke på de sättningar, som alltjämt förekom i korvalvet. Beträffande golven skulle dessa tagas upp och efter undergjutning läggas tegel på flatan i vapenhus, gångar och kor, medan teglet i trappstegen till koret muras kantställd.

Orgelverket föreslogs att tagas ned jämte orgelverket. En ny, ungefär 1/2 meter lägre läktare skulle byggas. Under denna skulle i södra delen inredas den nya sakristlan och under den norra delen ett bårum. Enligt förslaget skulle nytt altarbord muras av sten med kalkstensskiva på ovansidan. Altarringen skulle utföras med öppning på mitten, vilken öppning stänges med dörrar. Vid nattvardsgång lägges lös knäfallspall framför dörrarna. Ett dopaltare muras in till södra triumfbågsväggen. Över detta skulle den

gamla tavlan över Jesu dop hängas.

Detta är endast en del av det digra arbetsprogrammet. Detta som alltså i huvudsak avsåg byggnadsarbete utannonserades och vid ett sammanträde med kyrkorådet den 17 april 1939 hade tre anbud inkommit. Efter överläggning under ordförandeskap av prosten G G Lundblad beslöt kyrkorådet att antaga det lägsta anbudet, som inlämnats av byggmästare Karl Larsson, Skivarp. Detta löd på 23.400 kronor. Entreprenadkontraktet skrevs och undertecknades den 26 april för kyrkan av G G Lundblad, Lorentz Nilsson, Per Andersson och Sven Andersson samt å entreprenörens sida av Karl Larsson och Einar Larsson, som även undertecknade den av Nordén utförda arbetsbeskrivningen, vilken som redan framhållits endast är ett utdrag beträffande byggnadsarbeten ur arkitekt Einar Lundbergs fullständiga arbetsprogram.

Vid omnämnda kyrkorådsammanträde beslöt kyrkorådet att under den tid restaureringsarbetena pågick i kyrkan, gudstjänsterna fick förläggas till omväxlande missionshusen i Klagstorp och Vallby. Därjämte utsågs kyrkovärdarna P Andersson och Lorentz Nilsson att underteckna och utkvittera det lån på 45.000:— kr vilket församlingen erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att upptaga i Vemmenhögs sparbank. Till att vara kontrollant för det med byggmästare Karl Larsson kontrakterade restaureringsarbetet utsågs byggmästare Anders Jönsson i Södra Åby, vilken som ersättning skulle ha 1 % av entreprenadsumman.

Sedan nu entreprenör antagits för ombyggnadsarbetet i kyrkan beslöt kyrkorådet att genom annons i Skånska Dagbladet infordra bud på värmeanläggning i kyrkan. Program jämte ritningar hade gjorts upp av Södra Sveriges Ångpanneförening i Malmö. I programmet meddelades arbetets omfattning jämte beskrivning angående pannan, radlatorer, rörledningar och isolering m m. Vid kyrkorådets sammanträde den 13 juni 1939 hade två anbud inkommit, av vilka kyrkorådet antog det lägsta anbudet,

som inlämnats av Nils Johansson, Klagstorps Smides- och Maskinverkstad, Östra Klagstorp, för en summa av kr 4.320:--. Till kontrollant anmodades Södra Sveriges Ångpanneförening att ställa fackutbildad Ingenjör till förfogande. Därefter upprättades entreprenadkontrakt mellan kyrkorådet och entreprenören, i vilket kontrakt bl a bestämdes att arbetet skulle påbörjas, så snart byggnadsarbetet tillät. Hela anläggningen skulle vara färdig och skriftligen anmäld till leveransbesiktning senast den 15 oktober 1939. Kontraktet undertecknades av Nils Johansson och för kyrkorådet av G G Lundblad, Lorentz Nilsson, Ernst Andersson, Per Andersson och Sven Andersson.

Anbud hade vidare infordrats på viltning av kyrkan och insättande av nya fönster. Byggmästare Karl Larsson erhöll uppdraget att kalka kyrkan utvändigt för 1.500:-- kr och invändigt för 600:-- kr. C A Anderssons Eftr. i Lund antogs som entreprenör till att inmontera blyinfattade fönsterglas i samma stil som i kyrkan befintliga. Anbudet avsåg fyra mindre fönster i koret à kr 95:-- , åtta större i kyrkans skepp à 105:-- kr och ett runt i kyrkans torn à 140:-- kr.

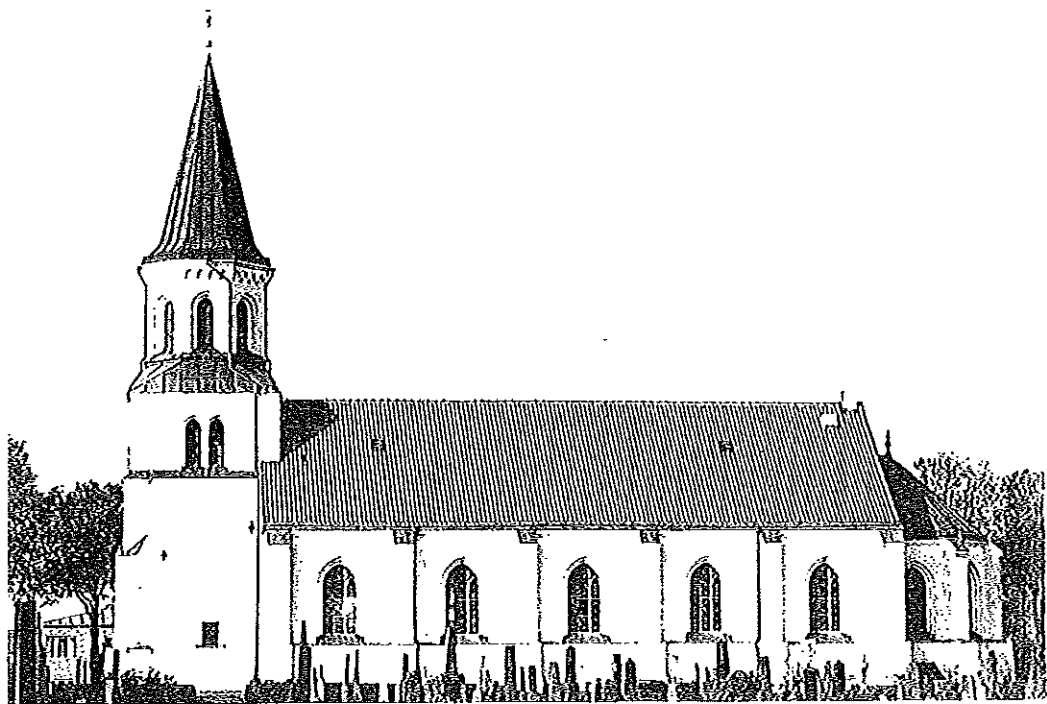
Fönstren granskades och godkändes i november 1939 och värmeledningsanläggningen i januari 1940. Sommaren 1940 anmodades arkitekt Eiler Graebe i Malmö att upprätta arbetsbeskrivning för målningsarbeten i kyrkan. Enligt denna skulle väggytorna omkalkas endast i en färg och inte som tidigare i två färger. Väggarnas nedre gröna del i långhus och kor omkalkas i ljusare ton. Å den bakre väggen under läktaren borttages den gröna färgen och omkalkas i endast en färg. Ytorna i långskeppet och koret skulle behandlas så att den befintliga färgen avskrapades. Efter tvättning skulle sprickorna fyllas igen och därefter strykning till full täckning med slagen smetfri kalk, sista gången i ton enligt godkänt prov. Beträffande dörrarna skulle den yttre portaldörren ommålas på insidan i annan färgton, som bestämmas på platsen. Den inre vapenhusdörren skulle målas i olika färger och likaså

beträffande småskrubbsdörrarna, svängdörrarna och dörren till sakristian. När det gällde bänkinredningen skulle den befintliga färgen brännas av innan de behandlades enligt anvisning. Läktaren skulle målas i olika färgtoner med uppläggnings- och profillister. Predikstolen skulle behandlas så att den äldre färgen bättrades och mittelpartiet målades i två färger, en ramfärg och en fyllningsfärg. Detta enligt Eiler Graebes arbetsbeskrivning.

Det är första gången vi stöter på den numera så berömda domkyrkoarkitekten, en värdig efterträdare till en Brunius, en Zetervall och som renoverat många av stiftets kyrkor, såsom t ex Äspö, Hemmesdyngge och delvis även Södra Åby, Klagstorp och Östra Torp. Målningsarbetet utfördes av målaremästare Thure Pettersson, och vid ett sammanträde med kyrkorådet i juni 1940 beslöt kyrkorådet att även ge målaremästare Pettersson i uppdrag att tvätta och måla bänkarna i kyrkan mot en ersättning av 30:– kr pr bänk. Vid samma sammanträde framvisades även skisser, ut-

Den förändrade kyrkan

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

förda av Hellevi Nilsson i Hannas, för framställning av antependier, klädsel av altarring och knäfall samt predikstol.

Den 7 maj hölls slutsyn på det av byggmästare Karl Larsson utförda restaureringsarbetet. Sedan byggmästare Anders Jönsson, Södra Åby, förklarar att alla förut påtalade brister hade avhjälpits och att arbetena hade avslutats, beslöt kyrkorådet att godkänna det utförda arbetet. Entreprenadsumman utbetalades till byggmästare Larsson med undantag för 320 kr, som skulle bekostat kopparn för beklädnad av träluckorna i kyrkans torn men koppar hade inte kunnat anskaffas. Orsaken härtill är inte svårförståelig, när vi tänker på att arbetena utfördes under de första krigsåren.

I samband med en visitation, som hölls i pastoratet den 10-12 oktober 1941 återinvigdes Östra Klagstorps nyrestaurerade kyrka av visitator, biskop Edvard Rodhe, som talade över Dav.ps.84:2-3 "Huru ljuvliga äro icke dina boningar, Herre Sebaot! Min själ längtar och trängtar efter Herrens gårdar, min själ och min kropp jubla mot levande Gud." Såsom assistenter tjänstgjorde kontraktsprosten G G Lundblad, kyrkoherdarna P Boström, Skurup, G A Fredlund, Hemmesdyngö, Å Hedelin, Östra Vemmenhög, komminister S Liljekvist, Äspö, kyrkoherdarna E Kastman, Sllmminge och E Landgren, Gärdslöv, komminister H B Nilsson, Tullstorp, och pastor A Sjölin, Källstorp. Invigningen inleddes med att en kyrkokör sjöng en hymn från orgelläktaren.

Vid högmässan förrättades altartjänsten före predikan av kyrkoherde Fredlund och komminister Nilsson, efter predikan av kyrkoherdarna Boström och Landgren. Kontraktsprosten Lundblad predikade över dagens text, 4 Böndagens angivna text, Job.1:21, med ämnet: "Herren gav och Herren tog, välsignat vare Herrens namn." Därefter sjöng kyrkokören från orgelläktaren och solosång utfördes även av pastor Sjölin. Efter allmänna kyrkobönen och Fader vår hölls visitationsstämma av biskop Edvard

Rodhe, som särskilt uppehöll sig vid den vällyckade restaureringen av Östra Klagstorps kyrka och tackade församlingen och enskilda för vad de hade gjort för sin kyrka. Till sist erinrade visitator om den allvarliga tid, som vi leva i och som manade oss att fly till Gud såsom den ende hjälparen. Vi borde samla oss kring nådens medel i hem och kyrka, för att få den själens inre styrka vi alla behöva.

Visitationsprotokollet undertecknades av biskop Edvard Rodhe och samtliga närvarande präster, G G Lundblad, Stigfrid Liljekvist, G A Fredlund, H B Nilsson, Åke Hedelin, Eric Kastman, Paul Boström, Ernst Landgren och Alf Sjölin.

Den nu återinvigda och restaurerade kyrkan hade utförts efter arkitekt Einar Lundbergs restaureringsförslag med undantag av tornspiran, kyrkbänkarna, orgelverket och ev. glasmålningar i korfönstren. Angående anskaffandet av den nya orgeln kommer detta att behandlas i ett särskilt kapitel.

De viktigaste åtgärderna, som skedde under åren efter kyrkans återinvigning, var följande. Elektriskt ljus infördes år 1946 enligt ett förslag av elektriker S Lindberg, som även erhöll uppdraget att verkställa detsamma för en kostnad av 1.622:80 kr.

Då kyrkans murar tycktes taga skada av fukten från Jorden beslöt kyrkorådet 1950 göra en utredning angående dikning runt kyrkan. Hösten 1951 hade ritningar och arbetsbeskrivning för avlopps- och dräneringsledningarna å kyrkogården inkommit från vägmästare E Thorén, vilken beräknade kostnaden till c:a 14.000:–. En del av arbetet utfördes sommaren 1952 av cementgjutare Nils Olsson, Boste, för ett anbud på 4.441:– kr och detta avsåg närmast dränering och dikning runt kyrkan.

År 1953 upprättade byggmästare Sigvard Andersson ett förslag till nytt ekonomihus för kyrkan, vilket emellertid inte godkändes. Kyrkorådet ansåg att ekonomihuset borde ligga mellan skolan och kyrkogården och uppdrog åt byggmästaren att underhand-

la med byggnadsnämndens arkitekt och upprätta ett nytt förslag. Sedan detta godkännts infordrades anbud, av vilka kyrkorådet antog det lägsta anbudet, som inlämnats av byggmästare Sigvard Andersson. Denne uppförde ekonomihuset för en kostnad av 10.850 kronor.

År 1955 blev kyrkan kalkad och åtskilliga målningsarbeten utförda av målaremästare Hilding Blomkvist för en kostnad av 6.500 kronor och samma år blev tornluckorna beklädda med koppar av plåtslagare Stig Nordqvist.

Vid samma tid fick kyrkan även elektrisk klockringning genom M och E Ohlssons klockgjuteri i Ystad, som installerade en elektrisk klockringningsanläggning och även hängde om lillklockan och en tyngre kläpp till storklockan.

Innan vi går in på att behandla kyrkans färgmålningar i koret kan nämnas att kyrkans torn blev beklätt med koppar 1963. Dook satte man inte i toppen en vridbar tupp, som Einar Lundberg ville, utan ett förgyllt kors.

Samma år fick kyrkan en ny värmeledningsspanna och oljeeldning, vilken anläggning installerades av firma Viking Johansson, Klagstorp. Dessförinnan hade kyrkan fått fasadbelysning enligt förslag av elektriker Ove Olsson, Klagstorp, och vilket möjliggjorts genom en gåva av Klagstorps numera upplösta energiförening.

Församlingen hade länge haft för avsikt att förse de tre korfönstren framför altaret med målade fönster. Einar Lundberg rekommenderade konstnär Torhamn, som hade försett åtskilliga kyrkor med sådana fönster. Emellertid gick budet till konstnär Hugo Gehlin, som 1953 framlade förslag till tre målade fönster till ett pris av 6.000 för vart och ett, sammanlagt alltså 18.000 kronor. Kyrkorådet godkände de uppgjorda skisserna och beslöt att tillstyrka, att de utfördes. Emellertid dog Hugo Gehlin innan de hade förverkligats. Från sterbhuset kom en förfrågan hur församlingen

ställde sig till frågan om korfönstren, som Gehlin hade lovat att utföra. Kyrkorådet vände sig till domkyrkoarkitekt Eiler Graebe för att inhämta hans råd om ev. fullföljande av arbetet, eftersom Gehlins förslag var mycket tilltalande och även godkänts av Kungl. Byggnadsstyrelsen. Sterbhusdelägarna meddelade dock att de inte såg någon möjlighet till arbetets fullföljande och inte heller ville ställa det uppgjorda förslaget till församlingens disposition.

År 1956 hade församlingen av konstnär Ralph Bergholtz, Brunby, erhållit nytt förslag till tre målade fönster. Kostnaden för dessa beräknades till 19.500 kronor, vartill kom kostnad för nya järnramar och ytterglas och därtill kostnad för uppsättning. Året därpå inkom konstnär Bergholtz med ett omarbetat förslag, vilket kyrkorådet godkände och beslöt att insända det för godkännande av Kungl. Byggnadsstyrelsen, vilket också skedde d. 21/3 1956. På konstnärens förslag beslöt kyrkorådet att sätta upp samma slags dubbelkopplade fönster i korets alla fem fönster. De två icke målade fönstren skulle bestå av högbränt glas, i gul färg med skiftningar i grönt. För detta ville konstnären ha 1486 kronor per fönster, vilket godkändes av kyrkorådet. Sedan kyrkorådet godkänt de tre färgmålningarna satte man ut Invigningsdagen till andra söndagen i Advent.

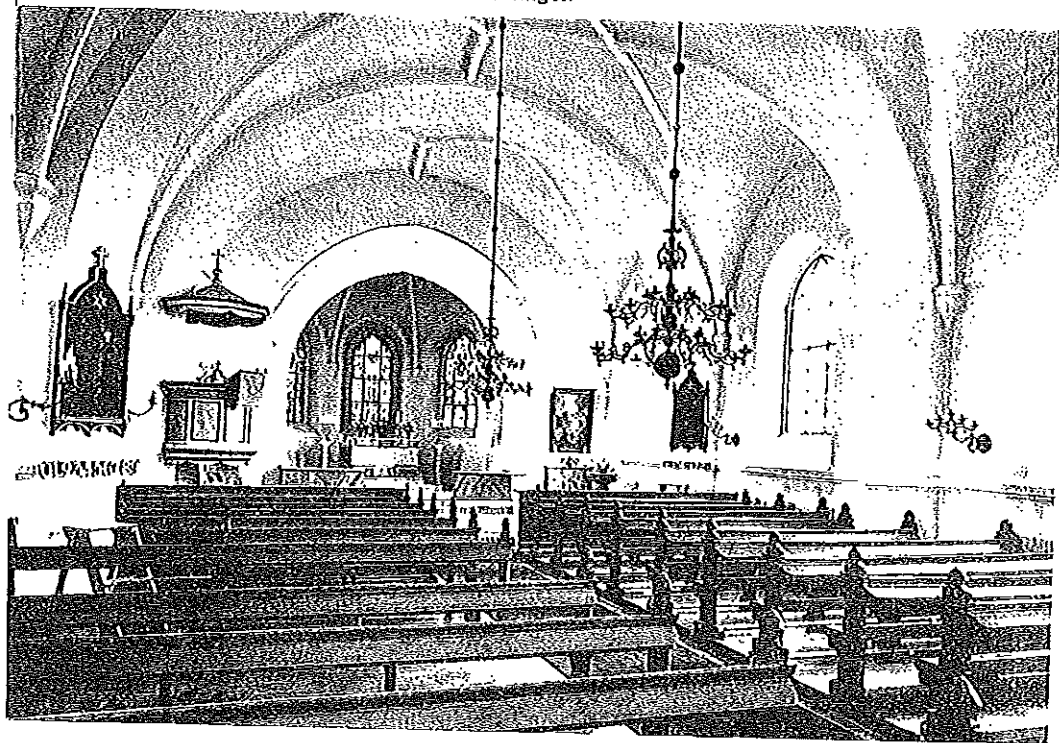
Invigningen av de nyinsatta konstnärliga fönstren i Östra Klagstorps kyrkas kor skedde alltså andra söndagen i Advent, den 8 december 1957, och förrättades av kontraktsprosten Ernst Landgren, Gärdslov. I samband med Invigningen av korfönstren invigdes även en av kyrkl. ungdomskretsen skänkt mässhake. Som assistenter tjänstgjorde församlingens kyrkoherde Sigfrid Liljekvist och komminister Allan Landén. Förrättningen började med orgelmusik under ledning av kantor Allan Sandelius, under vilken kontraktsprosten och assistenterna gick i procession från sakristian till kyrkans kor. Församlingen sjöng sv.ps.4:1-4, assis-

tenterna läste valda bibelställen och prosten Landgren talade över orden i Dav.ps.42:2-3 "Såsom hjorten trängtar till vattenbäckar, så trängtar min själ efter dig, o Gud. Min själ törstar efter Gud, efter den levande Guden. När skall jag få träda fram inför Guds ansikte?" Därefter följde Invigningsorden och böner, varpå akten avslutades med Sv.ps.210:1-4.

Efter invigningsakten följde högmässan. Altartjänsten förrättades av kyrkoherde Sigfrid Liljekvist och komminister Allan Landén. Komminister Landén höll predikan över dagens evangelietext Luk. 21:25-36 med ämnet "Tecken i Guds rikes närhet". Högmässan avslutades med Sv.ps.597:6. Vid högmässan medverkade kyrkokören under kantor Sandellius ledning och solosång utfördes av Stlg Frid samt Ingegerd Larsson.

De utförda korfönstren, de målade och omålade, hade dragit en kostnad på sammanlagt 25.000 kronor.

Något om kyrkogården får här också sägas. Trettio år efter att prosten N P Holmberg invigt den nya kyrkogården norr om kyrkan Kyrkans inre före den senaste renoveringen

behövdes en ytterligare utvidgning, som skedde på kyrkoherde Malmströms tid. Ärendet togs upp på en kyrkostämma med Ö Klagstorps församling den 7 augusti 1897. Där föreslog lantbrukare Mårten Mårtensson att församlingen inköpte av honom ett halvt tunnland rakt söder ut från kyrkogården till ett pris av 750 kronor jämte en årlig avgift på 5 kronor med rättighet för församlingen att tillträda jordområdet den 1 oktober 1897. Köpet avslutades i oktober månad. Den siste oktober företogs utstakning och uppmätning av jordområdet, avskildrat från nr 6, 3/8 mt. Det för kyrkogårdens utvidgning utstakade området sträckte sig i rak fortsättning med gamla kyrkogårdens västra mur ävensom i rak linje med östra muren räknat från fattighustomtens södra gräns tills den bestämda arealen uppnåts. Gränserna befanns vid utstakningen innehålla på norra gränsen 83 meter, vid östra gränsen 28 meter, vid södra gränsen 88 meter och vid västra gränsen 28 meter. Det uppmätta området omslöt en areal av 2468 kvadratmeter eller 1/2 tunnland. För att förordningstillägga det nya kyrkogårdsområdet beslöt församlingen att upptaga ett fem-årigt amorteringslån på tusen kronor. År 1898 blev kyrkogårdsområdet dikat och omgärdat av häck och almar. Själva området delades så att den östra delen användes till fria gravplatser i omedelbar anslutning till den gamla fria begravningsplatsen, den västra delen reserverades åt dem, som möjligen skulle vilja inköpa egna gravställen, medan den mellersta delen blev besädd med gräs och skulle disponeras i framtiden. I samband därmed borttogs den södra häcken och de träd, som stod i vägen för de nya gångarnas skull.

Emellertid väckte indelningen av det nya kyrkogårdsområdet strid i församlingen vilken strid gick ända till kungen. Kyrkoherde Malmström anger orsakerna i sitt svar för den icke klagande delen av församlingen. Den tidigare kyrkogården var indelad i dels inhägnade gravplatser för varje hemmansnummer i församlingen och dels i en allmänning. De numrerade gravplatserna var tillräck-

liga för flera år framåt medan den allmänna delen av kyrkogården var upptagen. Enligt kyrkostämmans beslut var det meningen att lägga ut en del av området till begravningsplats i anslutning till det gamla kyrkogårdsområdet och vidare skulle det vara möjligt att till varje familj upplåta tre gravplatser. Alla gravplatserna var avgiftsfria. Då det kunde tänkas att någon församlingsbo kunde önska sig en större gravplats än de som stod till buds å den allmänna delen hade kyrkostämman för att tillmötesgå deras önskan beslutat, att en mindre del av kyrkogården skulle reserveras därför och att för dessa gravplatser en mindre avgift skulle erläggas. Den icke klagande delen av församlingen menade att det fattade kyrkostämmobeslutet inte kunde kränka någon enskild persons rätt eller vållade någon mannåm.

Den stora klasskillnaden, som fanns vid den tiden bestod även efter döden, då åboarna låg på gravplatser, som indelats efter hemmansnummer medan den övriga delen av församlingen fick ligga på allmänningen. Tydligt började i Klagstorp oppositionen vakna mot ett sådant sakernas tillstånd.

Vid ett kyrkorådssammanträde i februari 1900 beslöts att beträffande den reserverade delen av kyrkogården, avsedd för dem som ville köpa sig egna gravplatser, skulle gälla följande bestämmelser: 1) till varje gravplats lämnas ett område av en meters bredd och 2.37 meters längd, 2) priset för en gravplats är 10 kr, för 2 platser 18 kr, för 3 platser 24 kr och för fyra 32 kr, 3) större gravplatser än för fyra säljes icke, 4) buskar och mindre prydnads-träd får ägaren plantera efter eget behag, dock icke stora träd såsom almar, askar o s v, 5) gravplatsen iordningställes på ägarens bekostnad och skall av honom inhägnas med häck av buxbom eller ligustrum eller annat slags stängsel.

Någon ändring i detta avseende blev det först 1918, då kyrkostämman beslöt att kyrkogården och gravplatserna skulle ordnas i överensstämmelse med lagen den 24 mars 1916 ang. nytt-

janderätt till gravplatser och bestämdes följande skola gälla: a) Storleken för varje gravplats bestämdes till 2.25 meter i längd och 1.20 m i bredd. b) Högsta antalet gravplatser som fick försäljas bestämdes till 6. I särskilda fall skulle kyrkorådet äga att medgiva undantag. c) Uppdelningen efter hemmansnummer å den gamla kyrkogården upphävdes, och äger alltså ingen hädanefter företrädesrätt till begravning å viss del av kyrkogården. d) Gravbrev skall utfärdas för varje innehavare av gravplats. e) Den som så önskar äger rätt till Inlösen av de gamla gravplatserna för ett pris av tio kronor pr gravplats. f) Priset för nya gravplatser skall utgöra tio kronor pr gravplats för nyttjanderätt i femtio år och 100 kr, såvida nyttjanderätten skall ske för alltid. g) Å den s k "allmänningen" upplåtas gravplatser kostnadsfritt till obemedlade – dock ej flera än två till samme person. Önskas flera i sammanhängande följd, kunna dessutom två erhållas dock emot ett pris av fem kronor pr styck. h) Sådana gravvårdar, som kunna äga något konsthistoriskt värde skola flyttas upp och ordnas längs kyrkans mur.

De nya bestämmelserna var avgjort ett framsteg i förhållande till de aderton år tidigare beslutna men klasskillnaden kvarstod, den ekonomiska klasskillnad mellan burgna och obemedlade, som även om den utjämnas alltmer, ännu finns kvar och synes ofrånkomlig.

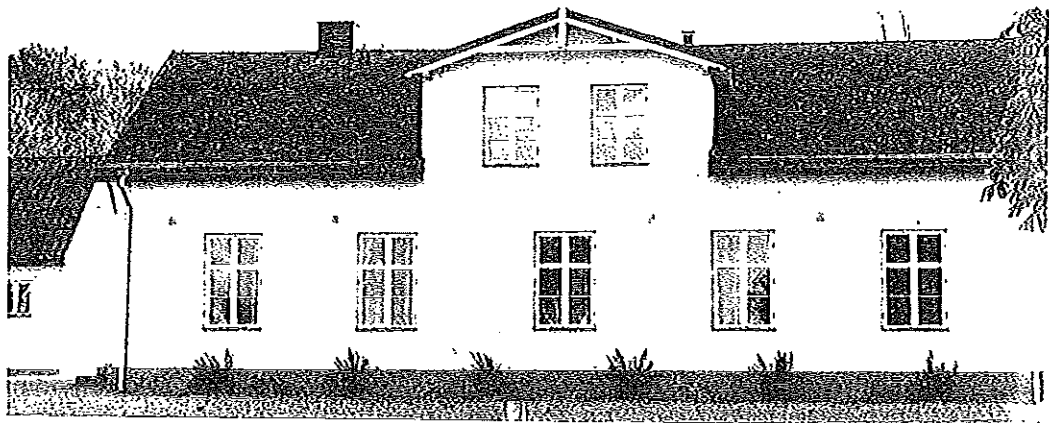
Det senast tillkomna och tillagda kyrkogårdsområdet skedde 1939 genom en avstyckning, som förrättades av distriktslantmätaren Ivar E:son-Erichs. Församlingen köpte då av lantbrukare Gustav Petrici ett område på 1.397 kvadratmeter för en kostnad av 2095 kronor. Området utgöres av en triangel, där västra gränsen är 31.7 m och södra, som går parallellt med den utanför liggande, nedlagda järnvägen, är 94.15 m. Det nyaste kyrkogårdsområdet planerades på 1940-talet och dränerades på 1950-talet då församlingens kyrkohörde var Sigfrid Liljekvist.

Under dennes tid fick församlingen också ett församlingshem. Församlingen hade inkommit med en framställning till Klagstorp's kommunalnämnd att få inköpa den intill kyrkan belägna gamla småskolan. Kommunalnämnden föreslog ett försäljningspris till 15.000 kronor och att vid försäljningen skulle ett servitutsavtal träffas om utfartsväg för det bakom skolan belägna barn-daghemmet. Detta blev också kommunalfullmäktiges beslut den 14 juni 1960.

Sedan vederbörligt byggnadslov beviljats utfördes omändringen till församlingssal under år 1961. Byggnadsarbetet utfördes av byggmästare Karl Isberg, Klagstorp, värme och sanitet Firma Wiking Johansson, Klagstorp, måleriarbeten av målarmästare Thure Pettersson och det elektriska av Nya elektriska installationsaffären, Ove Olsson, Klagstorp. Genom dessa arbeten åstadkoms en ändamålsenlig lokal. Förutom kapprum, förrum och kök finns å nedre våningen stor församlingssal och på övre våningen

Församlingssalen

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

en sal för scout- och ungdomsarbete ävensom sammanträden, De båda salarna har beräknats till att kunna taga emot 110 personer.

Församlingshuset har varit till stort gagn för församlingsarbetet såsom söndagsskola, scoutarbete, syförening, församlingsaftnar m m. Församlingssalen användes ofta som samlingspunkt efter begravningar. Men den upplåtes även till icke-kyrkligt arbete.

Om orgeln och övriga inventarier

Vi har tidigare relaterat hur prosten Nils Lovén efter att ha restaurerat den gamla kyrkan föreslog församlingen att till kyrkan anskaffa en orgel. En del av församlingen klagade, eftersom de menade att kyrkan var för trång och behövde utvidgas om den skulle kunna ha ett så stort instrument. Därjämte menade den klagande delen av församlingen, som anfördes av åbon Bengt Bengtsson i Vallby, "att en orgel i Klagstorps kyrka vore mer skadlig än gagnelig, emedan den snarare komme att bidra till förmlinskandet än höjandet av gudstjänstens högtidlighet."

Besvären avslogs av landshövdingen och biskopen, eftersom det var vitsordat att kyrkan hade tillräckligt utrymme, i synnerhet som den läktare, som skulle borttagas av orgeln kunde ersättas av en annan större och bättre läktare i den till kyrkan hörande tillbyggnaden. Höga vederbörande menade också att det var obestridligt att en orgel betydligt höjer andakten i gudstjänsten. Utslaget kom den 8 december 1851 men redan året innan hade prosten Lovén införskaffat ett kostnadsförslag till uppförande av orgel, som var uppgjort av kunglige privilegierade orgelbyggaren J. L. Larsson i Ystad.

Enligt dennes förslag skulle orgeln ha följande beskaffenhet:

Principäl 8 fot; grova oktavens pipor av trä, resten av engelskt tenn, utgörande fasad.

Borduna 16 fot av trä på tvenne register.

Dubbelflöjt 8 fot av trä på tvenne register, till och med ostruket f med enkla labbon, resten vanlig mensur.

Octava 4 fot av metall.

Spetsflöjt 4 fot av metall.

Kvinta 3 fot av metall.

Octava 2 fot av metall.

Trumpet 8 fot; grova oktavens tuber av trä, resten orgeltenn.

Spärrventil.

Manual-klaveret utlagt från och med grova C till och med trestruket f eller 54 taster.

Pedal-klaveret utlagt från och med grova C till och med ostruket f eller 18 taster, vidhängd till manualen.

Tvenne enkla bälggar skulle ge behöflig väderstyrka. Verket skulle intoneras och stämmas i orkester-tonhöjd.

Enligt kostnadsförslaget skulle orgeln med struktur (orgelhus), bildhuggeri, målning, förgyllning och läktarebyggnad uppsatt i kyrkan kosta 2.300 riksdaler banco.

Orgeln byggdes 1853 och om priserna gått ned eller man pressat ner anbudet är inte bekant men enligt kassaboken gick läktarens byggnad till 149,9 riksdaler och orgeln till 1579,32 riksdaler banco. Provspelning och besiktning av orgeln kostade 46,32 riksdaler.

Så fick Klagstorp under Lovéns tid sin första orgel, en av de första i bygden, och det var säkerligen en stor dag för församlingen, när den togs i bruk.

Församlingens första orgelnist, som det då kallades, var klockare Malm, som för denna sin uppgift fick på kyrkokassans bekostnad, en lön på 33,16 riksdaler banko vilken lön dock några år senare höjdes till 50 riksdaler medan bälgtramparens lön gick på 10 riksdaler. Särskild ersättning utgick för klockringning på lördagskvällar och till en början också för söndagsringning. Bälgramparens titel blev utbytt till kyrkvaktare omkring år 1865, då det talas om att förre kyrkvaktaren Niklas Ingemansson avlidit och att till hans efterträdare antagits husmannen Måns Persson å nr 3 Klagstorp med samma lön och förpliktelser som företrädaren.

När den nya kyrkan byggdes måste dessförinnan orgeln plockas ner. Vid ett sammanträde med kyrkorådet den 7 maj 1866 träffades överenskommelse med orgelbyggare J O Lundahl från Malmö att han skulle montera ner orgeln och packa ner pipor och

övrigt i trälådor, vilka placerades på vinden i Klagstorps skola. För detta arbete skulle han erhålla 175 riksdaler rmt.

Under några år hade kyrkan varken orgel eller organist. Sommaren 1872 beslöt emellertid kyrkostämman att tillkalla orgelbyggare Lundahl för att avge omdöme om tillståndet hos den på skolvinden förvarade orgeln och lämna kostnadsförslag för dess uppsättning. Han sammanträffade med prosten Holmberg och de bägge kyrkovärdarna och förklarade att den med utökning av en ny stark stämma mycket väl skulle kunna sättas i stånd och bli ändamålsenlig. Den som gjorde besöket i Klagstorp var orgelbyggare A W Lundahl, en son till J O Lundahl. Kostnadsförslaget, som förelades kyrkostämman den 7 september 1872, var under-tecknat av A W Lundahl, examinerad orgelbyggare, genom J O Lundahl. Förslaget, som antogs av kyrkostämman, innebar huvudsakligen att bälgen skulle klädas om på bristfälliga ställen, att spelmekanismen justerades liksom register och trämekanismen, att orgelbordet och fasaden sattes samman, att alla träpipor reparerades, att alla dåliga metallpipor löddes om och att orgelverket utökades med en Wiola di Gamba. Alla de gamla stämmorna skulle intonas till större styrka. Kostnadsförslaget gick till 700 riksdaler rmt.

Arbetet måste ha gått snabbt, ty redan den 11 oktober avsynades arbetet av musikdirektör Joh. Göransson i Tullstorp, vilken konstaterade att Lundahl "gjort allt vad som göras kunde, såväl till intonering, som det mekaniska, och var den nya stämman, Wiola di Gamba, särdeles väl lyckad och utgjorde en god förstärkning för de övriga stämmorna, hvadan jag anser att denna lilla orgel är fullt användbar för att beledsaga sången i detta herliga tempel." Till sist manar han församlingen att en ny uppsatt orgel alltid de första åren behöver särskild tillsyn och behövde då och då stämmas om.

Orgeln invigdes av prosten L P Holmberg den 13 okt. 1872.

Församlingens förste organist efterträddes av folkskollärare A Ohlsson. Då den utvidgade orgeln kommit på plats i den nya kyrkan behövdes på nytt en organist och till denna uppgift valdes klockare Nils Rasmussen.

Klockareinstitutionen upphävdes 1901. Frågan gällde mera en titelfråga än en fråga om arbetet. Klockare Nils Rasmusson verkade i församlingen till 1903 och till dennes efterträdare valdes kantor Anders Rasmusson till klockare och organist.

År 1906 var det åter tid att reparera orgeln enligt ett förslag, som inlämnats av A Svenssons orgel- och pianofabrik i Estöv, undertecknat av Alf Ahlfors. Enligt hans kostnadsförslag på 1150 kronor skulle arbetet omfatta renovering, restaurering och justering av hela orgelverket såsom ny klaviatur, ny pedal och en helt ny 16 stämma Borduna om 54 toner, vilken stämman skulle monteras på den gamla trumpetstämman plats. Därjämte skulle fasaden höjas med omkring 90 cm.

Kantor Anders Rasmusson, som erhållit en befattning i Ystad, efterträddes 1911 av Yngve Norén, som vid valet den 25 maj erhållit 133 röster från Äspö och 357 från Östra Klagstorp. Den å andra rummet uppsatte klockaren i Spånga John Grönberg var förhindrad att avlägga prov och fick därför ingen röst medan den å tredje rummet föreslagne musikedirektör Anders Borgenstam från Helsingborg erhöll 12 röster från Ö Klagstorp.

Prosten G G Lundblads sista sammanträde med församlingens kyrkoråd den 6 oktober 1941 gällde byggandet av en ny orgel för kyrkan. Närvarande vid sammanträdet utom ordföranden var kyrkovärdarna Lorentz Nilsson och Ernst Andersson samt kantor Yngve Norén och orgelbyggare A Magnusson, Göteborg. Kontraktet mellan församlingen och Magnussons orgelbyggeri upprättades samma dag och undertecknades av G G Lundblad, kyrkovärdarna och orgelbyggaren.

Enligt kostnadsförslaget skulle orgeln erhålla 17 stämmor på två manualer och pedal. Manual I skulle omfatta 56 toner från C till g³, Manual II 56 toner från C till g³ och Pedal 30 toner från C till f¹. Att en del av den gamla orgeln användes framgår av uppgiften om I manual I ingående Gedackten, som skulle göras 16 fot pipor från förutvarande Borduna 16 fot, som fördenskull måste omintoneras och kompletteras med nya pipor. Ur kostnadsförslaget kan vi även läsa att orgeln har pneumatiskt spelbord, så att kantorn sitter vänd mot församlingen, att manualklavlaturerna, vardera med 56 toners omfång, skall ha beläggning av efenit och ebenhoiz å resp. hel- och halvtoner medan pedalklavlaturen med 30 toners omfång belägges med ek. Hela kostnaden skulle gå på 15.000 kronor jämte det att orgelbyggarna skulle ha fritt vivre under arbetet, som beräknades ta två veckor.

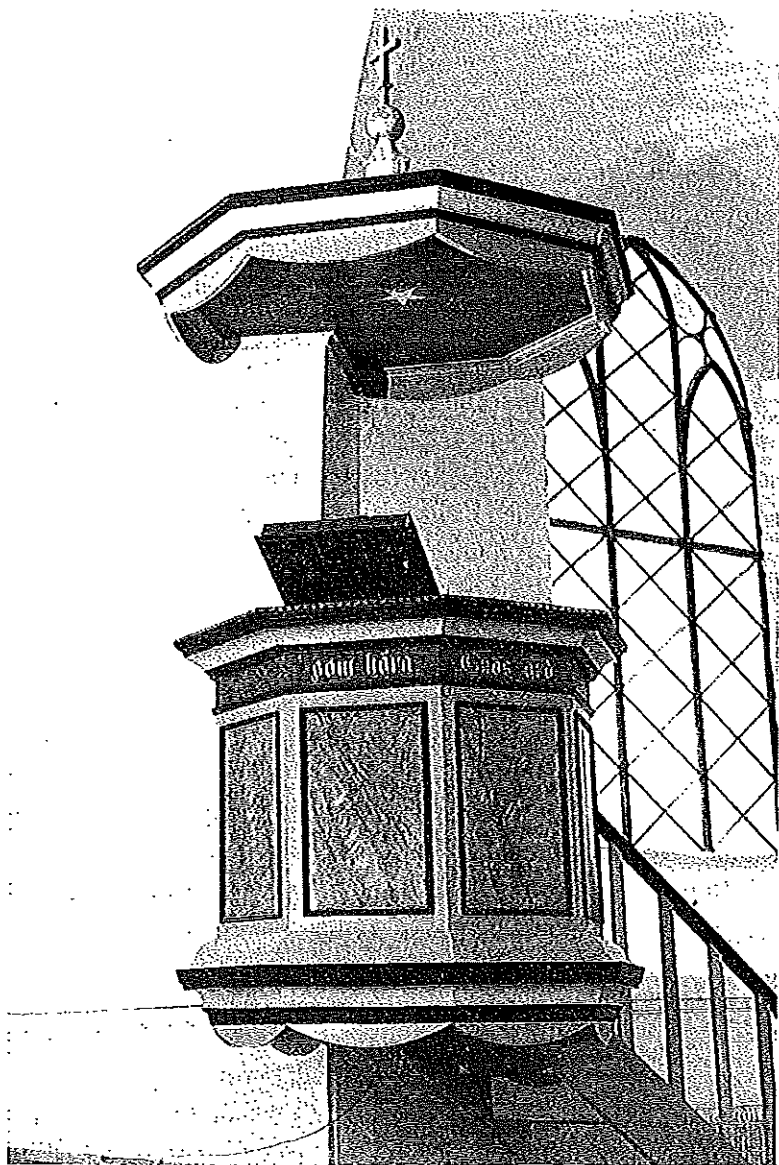
Studerar vi sedan kontraktet skilljer detta sig från kostnadsförslaget på så vis att de gamla fasadpiporna skulle ställas i ordning och monteras upp i orgelfasaden samt att de i kostnadsförslaget angivna kopparpiporna till Octava 4 fot och Korallbas 4 fot i stället skulle tillverkas av orgeltenn.

När orgeln monterades upp befanns att 11 av de gamla fasadpiporna hade kommit bort, varför kantor Yngve Norén fick kyrkorådets uppdrag att underhandla med orgelbyggaren om att anskaffa 15 nya fasadpipor.

Den nya orgeln togs i bruk sommaren 1942 och samtidigt med att orgeln blev färdigbyggd fick kyrkan elektrisk installation till orgelns motor.

Slutligen kan nämnas beträffande orgeln att den 1965 fick en genomgående rengöring, reparation, renstämning m m vilket arbete utfördes av J Künkels orgelverkstad, Lund.

Kyrkans äldsta inventarium var utan tvekan den gamla dopfunten, en fyrkantigt huggen sten av samma typ som den vilken finns i Lilla Isle kyrka. Vart stenen tagit vägen är för närvarande

Predikstolen från 1868

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

obekant. Det nämnes inte något om den vid restaureringen av kyrkan under Lovéns tid och inte heller vid byggandet av den nya kyrkan under Holmbergs tid men däremot var den beskriven i den av J Aspling 1830 författade kyrkobeskrivningen. Troligen har den slagits sönder vid kyrkobygget 1868 och använts som annan gråsten. På dopfunten låg ett fat av mässing. Beträffande detta känner vi bättre till dess öde. Enligt beslut en av de sista dagarna 1868 beslöt kyrkostämman att sälja det som överflödigt betecknade fatet, för vilket betalades 2,80 riksdaler rmt. Även om det enligt protokollet "gjort i senare tider, saknar allt konstnärligt värde" har man anledning att tvivla på uppgiften, då de flesta mässingsfaten, som brukade användas, när man övergick från neddoppning av barnet till ösning av barnets huvud, härstammar från 1600-talet. Vid den tiden fatet såldes förrättades dopen i hemmen och allt mindre i kyrkan. Att man trots detta ville ha en dopfunt till kyrkan förstår vi av en anteckning i visitationsboken: "I april 1870 uppställdes i Klagstorps kyrka en från Höganäs förfärdigad prydlig dopfunt af terra cottae." Om den dopfunten av terrakotta, "bränd lera", kan det passa att citera ovannämnda uttryck: "att den saknar allt konstnärligt värde".

De Inventariér, som finnas kvar från den gamla kyrkan, är kungavapnet, Carl XII:s vapen, från 1698, IIIIkklockan från 1791 och den vid dopaltaret upphängda tavlan, föreställande hur Johannes döper Jesus i Jordans vatten. Om IIIIkklockan har vi redan talat i kapitlet om den gamla kyrkan. Kungavapnet, placerat på läktarbarriären, är det från den tiden sedvanliga med två stående lejon, vilka är krönta med kronor och vilka stödjade kungavapnet, krönt överst med en större krona, därunder tre smärre kronor och två motställda C jämte de romerska siffrorna X på ena sidan och II på andra och underst årtalet 1698.

Tavlan vid dopaltaret, föreställande Johannes Döparen, som med ett kors i vänster hand döper Frälsaren i Jordans vatten,

såldes år 1867 i samband med det nya kyrkobygget "såsom utan allt konstvärde". Tavlan återvände till kyrkan 1930, sedan den renoverats på bekostnad av kyrkovärden Jöns Larsson, Vallby.

Beträffande Thorvaldsens Kristusbild, som ofta kallas Kristus Consolator, Kristus Tröstaren, och som numera står vid det ena sidoaltaret, vet vi att den tidigare haft sin plats på huvudaltaret. Angående dess tillkomst skriver L P Holmberg i visitationsboken: "Till den första Adventssöndagen den 29 november 1868 uppsattes på altaret i Klagstorps kyrka en Christusbild af gips, kopia efter Thorvaldsen, anskaffad från Köpenhamn och skänkt af under-tecknad, samt i venne metalljusstakar, skänkta af församlingen. Redan till kyrkans Invigning hade kyrkovärden Hans Perssons i Brönnestad hustru skänkt en ny altarduk." Kristusbilden är alltså en gåva av prosten Holmberg. En annan gåva är de fyra ljuskronorna och tjugofyra lampetterna som skänktes år 1912 av prosten och prostinnan Malmström.

Beträffande de flesta av inventarierna är de tillkomna antingen vid den nya kyrkans tillkomst 1866-68 eller vid kyrkans restaurering 1939-41.

Från den förstnämnda tiden är delar av altarpopsatsen från 1867 och vilken numera är placerad i sakristlan.

Från samma årtal är predikstolen, som med tanke på den tid under vilken den blev tillverkad, är ganska stilren och funktionsduglig, även om man med ett visst vemod tänker på den gamla fina predikstolen, altartavlan och läktarbarriären med sina apostlabilder, vilket allt skrotades och såldes år 1867 under posten "för på auktion försålde gamla trädvaror". Priset var 23.10 riksdaler.

Från tidsperioden 1939-41 kan nämnas följande inventarier: ett altare av tegel, en altarring av trä, en marmorerad tavla av trä med ställning till Kristusbilden, läktare, en kammarorgel.

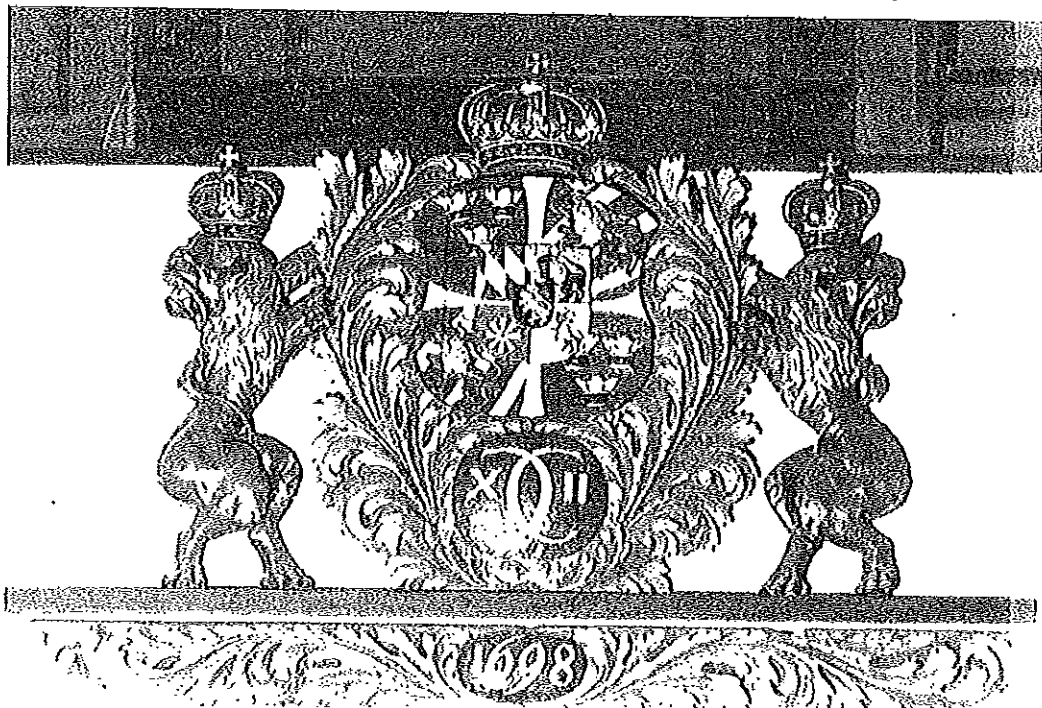
Till kyrkans nattvardssilver har församlingen en delvis förgylld kalk av silver med patén med en sammanlagd vikt av 61 lod.

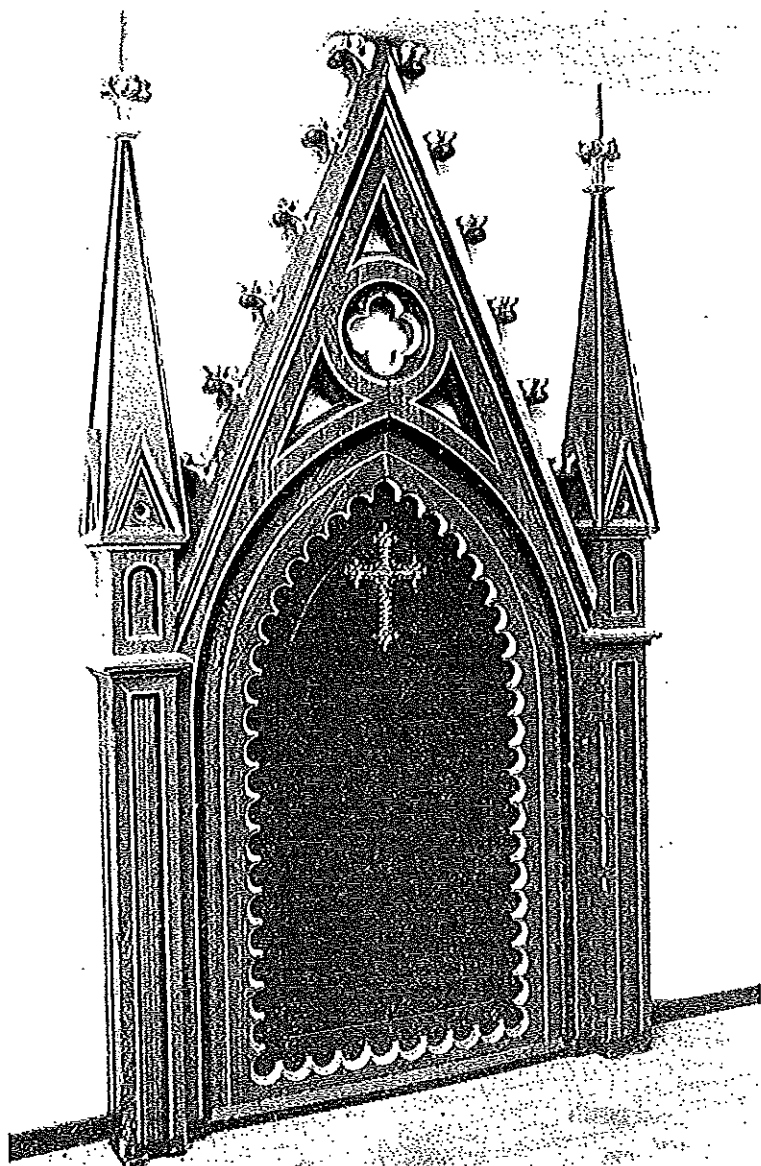
Dessa är från år 1803 och sakna inskriftioner. Till kalken hör en oblatask och annan också den från 1803, vilken var gemensam för Äspö och Ö Klagstorp. På den senare står: "Ablatask. Skänkt till Espö och Klagstorps kyrkor i Wemmenhögs Härad åhr 1803". Sockenbudstyget, som användes vid sjukdomsfall och vid enskild nattvard, har en liten kalk av silver, vilken är förgylld å insidan och övre kanten på utsidan. Därjämte finns en patén av silver och en mindre oblatask av silver. Sockenbudstygets ålder är okänt men troligen är kalken och paténer från samma tid som kyrkans övriga nattvardskärl medan oblatasken är från senare tid.

Kyrkan har en god uppsättning av textillier såsom antependier i svart, violett, vitt och grönt. Av skrudar har kyrkan en i vit ylle och en röd i siden. Därjämte finns stolar i rött, grönt och violett. Av kyrkans övriga textillier kan nämnas albor, altarmattor, predikstolkläde och dopdräkt, vilken senare är skänkt av kyrkl. ungdomskretsen 1952. En annan gåva från kyrkl. ungdomskretsen är en

Kungavapnet från 1698

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

Den gamla altarprednaden från 1868, nu i sakristian Foto: Jaan Reinbach, Åspö

brudkrona från 1951. Brudkronan är en förgylld silverkrona av prinsessetyp med hjärtan och stenar. Den är gemensam för Äspö och Klagstorps kyrkor.

Av kyrkans övriga föremål kan nämnas fyra altarstakar av malm, fyra ljusstakar av mässing, jordfästningsspadar, blomstervaser m m. I sakristian finns tre porträtt över kyrkoherdarna Lovén, Holmberg och Malmström. Borde även finnas ett över Lundblad, eftersom det var under hans tid som kyrkan fick sitt nuvarande utseende. Till sist kan nämnas att på altaret finns ett krucifix, som är skänkt av en församlingsbo.

Det finns givetvis många andra föremål och inventarier av mer eller mindre intresse men detta är inte en inventarieförteckning, en sådan finns i pastorsarkivet, utan vi har blott velat taga fram de föremål, som har allmänt intresse och särskilt sådana, som har sin egen historia.

Hans Larsson

Av Teol.dr. Sture Kristofersson

Bland dem som gått ut från läroverket i Trelleborg är Hans Larsson ingalunda den minste. Professor i filosofi blev han 1901 och medlem av Svenska Akademien knappt 25 år senare. Att han utsågs till en av de aderton var väl motiverat: genom sina "hembygdsböcker", genom Studier och medtationer och genom diktsamlingen På vandring hade han då säkrat åt sig en plats i 1900-talets svenska skönlitteratur. Bland slättens diktare är han och Ola Hansson de bästa, Hans Larsson vida djupare än nästkusinen i människokunskap. Och det är naturligt så, ty mellan Hans Larsson och människorna växte ingen hatets tjörnekraut; där låg den nyktra förståelsens väg, på vilken man kunde mötas, stanna och lyssna, tala eller tiga tillsammans, under öppen himmel, medvetna om sanningen i ordet: "Vill du älska människorna, så glöm ej att de äro dårar".

Landsvägen från Vallby österut mot Källstorp sveper förbi det 90-tunnlandsställe där Hans Larsson föddes 1862. Mellan trädgården och vägen ligger ännu Blekan, i möjligaste mån orörd av vägförbättrare och andra. Där kunde gårapågen se linneräckorna sträckas och vitna. Mitt över, söder om vägen byggdes kyrkan, 1868. Därmed skapades grundåret för kronologien i Hemmabyarna. Och intill kyrkan härskade mästern i sin skola.

Där trivdes pojken väl. Nivågruppering var tillämpad metod, aktivitetspedagogik likaså. Han upplevde tjuvningen att nå fram till den gräns, "där tabellerna började bli vita som om de varit köpta i fjor, in i de värsta regulateträna, som endast några få kommo igenom. Det var som att stå vid en strand och andas ny luft...". Det var inte egendomligt att den pojken skulle gå till den lärda skolan i stan. Den 29 aug. 1874 skrevs han efter prövning in i andra klassen av Trelleborgs lägre elementarläroverk och fick i

Hans Larsson. Efter målning av Tora V Holmström

terminsavgift erlägga 14 riksdaler riksmünt. Rektor för den 43 lärjungar starka skolan var då fil.dr Ernst Hjalmar Sjövall. Till klassföreståndare fick Hans jämte 18 klasskamrater extraläraren Pehr Johan Baecklund.

Han står som nr 19 i höstterminens katalog. Vårterminen 1875 har han ryckt upp till primus. Han tillhör inte dem för vilka rektor med prydlig piktur i katalogen skrivit in anmärkningar för bönförsummelser, förseningar, oanmäld frånvaro eller ofog. Vid avslutningen fick han i premium Familjen Schönberg-Cottas krönika och kunde liksom lärarna "vara serdeles belåten med den tilläandagångna läseterminen". Så hade han ett år kvar vid läroverket i hemstaden. Han blev fortfarande nr 1 och dimmitterades den 31 maj 1876 till Lunds högre elementarläroverk med A i kristendom, AB i svenska språket, AB i tyska, A i matematik, A i naturlära och A i historia och geografi. Han undervisades och examinerades av rektorn i modersmålet och tyska, i övriga ämnen av collega scholae, fil.dr Johan Albrecht Smith. I avskedspremium fick han Starbäcks Engelbrekt.

Så bar färden till Lund. Hans Larsson gick där i samma klass som släktingen från Hönsinge, Ola Hansson. Om denne var lagd för diskussioner och dispyter, också med lärare, synes Hans Larsson ha ägnat sig mera åt att metodiskt arbeta, kritiskt lyssna, tänka, meditera. Han brottades redan som gymnasist med Spinoza. I de nya strömningarna i litteraturen fördes han in av Ola Hansson. Så tog han 1881 mogenhetsexamen, bedrev vidare studier inom naturvetenskapliga fack, slog om och ägnade sig åt humanistiska ämnen. Ola Hansson avlade fil.kand. på ett år. Hans Larsson tog längre tid på sig, avbröt för en tid vistelsen vid akademien och blev folkhögskolelärare i Småland. Han kom igen 1890, skrev sin doktorsavhandling på Kant och disputerade i maj 1893. Då hade han redan gett ut den lilla skriften Intuition, denna utredning om dikning och vetenskap som fått så stor betydelse.

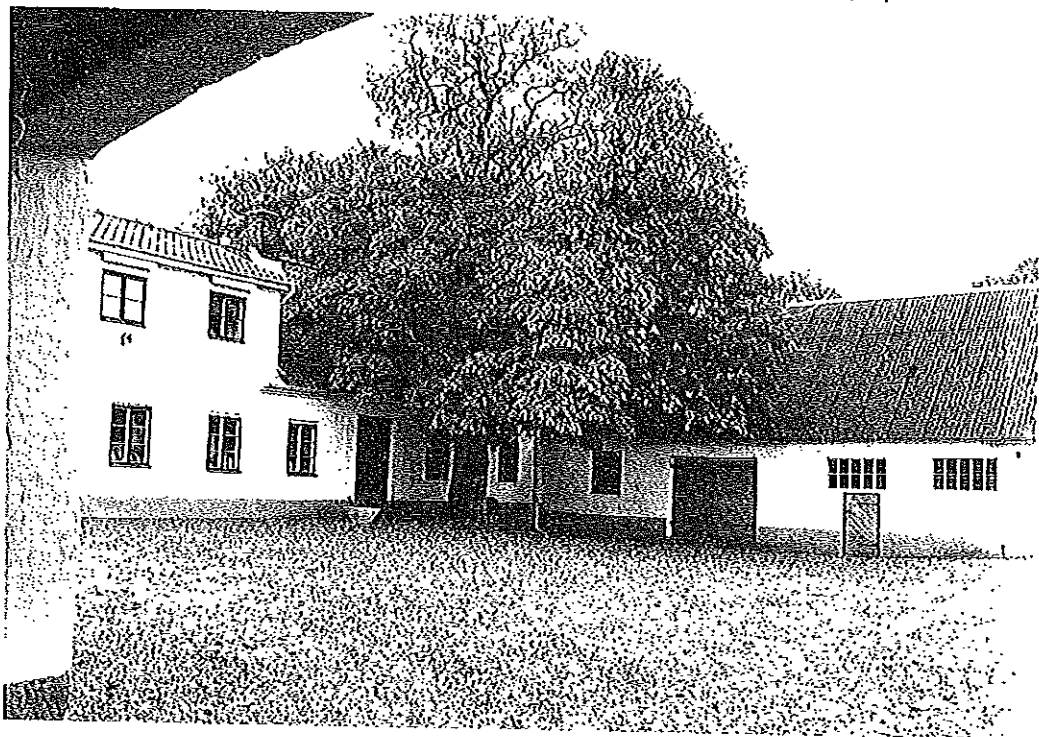
Så blev han då docent. Det föll sig naturligt för en och annan praktiskt sinnad kvinga i hemmabyarna att undra hur mycket man kunde få för det. Och då svaret blev: ingenting, betänksamt skaka på huvudet. De visste inte att andra med flink metod snöt stipendierna.

Det där var en vind som tog!
Hatten är borta och modet snart med.
Min trogna häst med din trötta bog,
ska vi möda oss mer, ska vi lägga oss ned?
Det har gått oss så illa, dej och mej...

Han hade inte brodern Kristofers födgeni och praktiska blick. Han var lagd för studier och meditationer. Men han var seg och gick fram till sin professur utan andra vapen än sina skrifter. Det är inte alla som kan bli järnhandlare eller stanna vid jorden.

Hans Larssons födelsegård, från gårdesidan

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

Men till gården, som gick ur släkten 1882, sökte sig alltid hans tankar, till stenbron, trädgården, pilehäcken, till hästarnas blanka bringa, till trappan och kastanjen som ännu står kvar på den kringbyggda gården.

Från tiden omkring 1890 ger Ola Hansson (Truls) i Resan hem en bild av Hans Larsson (Bengt Hansson), en karakteristisk som trots vissa sting är målande. "Bengt satt med nedrullad gardin i gungstolen framför brasan, mediterade och drömde, samt mottog sin vän med en framtvingen beskäftighet... Samtalet ville icke gå i gängorna. Överhuvudtaget var det inte så lätt att få ett samtal med Bengt att gå, ty han var fåmält, sade ingenting när han ingenting hade att säga, och blev i regel dubbelt sluten, när känslorna trängde på för att få ord... Truls blev aldrig klok på sin vän. Han var icke i ett stycke, tyckte han; liksom tvenne väsen... blond och undersätsig, med ett melankoliskt, stelnat leende över ansiktet... Munnen ett, nästan brutal, ögonen något helt annat, svärmodliga och drömmande... Och satt han nu icke där till på köpet med händerna lagda över varandra i gudhängiven resignation – dessa labbar, som dock måtte kunna gripa rätt försvarligt fast i tingen".

Bonde och Diktare, verklighetsmänniska och grubblare på en gång. Men det var väl därför Hans Larsson kom att ge så mycket. Han är en benådad stilist. Så professor han var, Platons, Kants och Spinozas uttolkare, han skrev ej bara för sin tid utan också för vår, böjligt, klart, intimt. Tag hans meditation Föresatser (I Studier och meditationer). Hur nära kommer han inte sin läsare! Han kan ge en utsökt analys av ett diktverk: studien över Ibsens Peer Gynt för in i en diktarens värld så, som bara en lyhörd diktare kan göra. Som pedagog har han alltjämt mycket att ge; inte teorier på andras teorier ut i det blå utan sovråd erfarenhet. Hans psykologiska blick förnekar sig inte: han var och förblir en god lärare, som med ett väl valt exempel i en blink kan ge det hela i delen. Det må vara att han inte gör sig som kursboks författare för snabbläsa-

re. Hans Larsson kräver att man lyssnar, känner efter. Spinozaboken är hans filosofiska testamente. Den fordrar mycket men ger oändligt av den visdom som lyfter över dagens käbbel. För Spinoza gällde: bene agere et laetari, att göra det gott är och glädjas. Det är också Hans Larssons valspråk: han syftar därvid mindre på särskilda handlingar och stämningar än på hela personens fasta, goda och ljusa sinnesförfattning. Den som gör starkt att nyktert iaktta den mänskliga komedin – och handla när de stora värdena står på spel.

Hela Hans Larsson möter man i Hemmabyarna och Per Ståsträng. Vilken rikedom på tankar, vilken räcka av syner, de stora frågorna planterade in i hemmabyarna och gestaltade i dess människor! Under den till synes lösliga kompositionen döljer sig objektivitet och konsekvens. Grundtonen klingar klar och ren. Det är musk. Här möter realism av finaste art, på en gång poetisk och verklighetsnära, just "den visdom hjärtat sist anammar".

I Hemmabyarna är det ett begrepp som spelar en stor roll: KYRKAN. Och med KYRKAN förstås då Klagstorps nya kyrka, kyrkobyggnaden, uppförd 1868.

Hans Larssons personliga intresse för svenska kyrkan som institution var tämligen svagt. Inte så att han såg ner på fromheten. Tvärtom: sann fromhet uppskattade han – var den fanns. Och han för på ett fascinerande sätt in i Hemmabyarnas religiositet. Det blir ingen kallt refererande historia utan en benådad lyssnares berättelse. Läsaren står där plötsligt i Hemmaby. Kyrkan är på sitt sätt centrum, utgångspunkt för tideräkningen: tio år före KYRKAN, femton år efter KYRKAN. Det är vid kyrkan Hans Larsson börjar sin skildring, en söndagsmorgon, när man samlas till gudstjänst vimmelande fram från vägarna, ett årtionde in på den nya tideräkningen. Där möter vi den ende bland myllret av gestalter som kan identifieras, Prosten L P Holmberg, som, när han efter predikan samlat ihop sina saker, tittar ut genom fönstret och ägnar en kort blick åt

vädret utanför: "då kände vi att han var en människa och väl förstod det folk som hade så mycket knog med vädret och vinden". Där möter vi också Per på 5:an och Bakvången: den förre en hög läsare, Anders i Bakvången, hans vän och granne, närmast en av det vanliga kyrkfolket (vilket kunde ses därav att han med god världslig betänksamhet blandade sin gök av kaffet).

När Hans Larsson försätter sig tillbaka till 1870-talets slut kommer han inte förbi den lågkyrkliga väckelsen. Den hade då fått fäste i Vallby och där hölls, så vitt man vet, den första lekmannapredikan i en loge av en kolportör från Kristianstad. Den som ordnat mötet var smed Ljunggren, byns förste läsare. Lärjunge till honom blev skolläraren Nils Nilsson. Prosten Holmberg, som förvisso var en klok man, ställde sig inte avvisande till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen utan lät dem ha sina möten i skolan. Tio år efter det kyrkan uppförts byggdes missionshuset.

Väckelsen spred sig, under motstånd från en del betänksamma som stundom anspelade på sirapsfromhet och överspändhet. Hans Larsson tycker sig kunna urskilja olika andliga riktningar. Längst ut på ena kanten stod missionsfolket, därnäst psalmboksfolket, så kyrkfolket (en skara av kreti och pleti), så hedningarna och ytterst fritänkarna. Och så Prosten som var en grupp för sig själv. Och kanske en till i en grupp för sig: Predikaren, skomakaregesällen, inflyttad från Skanörshället, vid sidan av sitt borgerliga yrke också väckelsepredikant.

Från Vallby spred sig väckelsen till Smyge och Böste, där den, för att tala med en av centralgestalterna i Hemmabyarna, Per Knutsson i Flintgruvan snabbt spred sig: ...nere hos oss på läget går det kvickt. Där skickar vi en tös ett ärende: spring hän till handlaren och köp lite sirap och kom fort igen och så, när hon kommer tillbaka, har hon blivit omvänd.

Hans Larsson säger om läseriet: "Det var inte om det jag ville tala med dig. Det är liksom inte mitt". Men han har här liksom i

övrigt levit sig in i miljön, också läseriet: "Det hör allt med till livet i Hemmabyarna – främmande eller ej, dystert eller ej, men det tränger sig fram och jag kommer icke vidare förrän jag gett mig ro att se också dessa som på kvällarna gingo till sin sammankomst, mörkt folk för oss, kanske inom sig fyllda av ljus? Två världar och två folk...".

Även här ger alltså Hans Larsson var och en sitt. Han ser människan och inte hennes föreningsbok.

I Hemmabyarna har Hans Larsson skapat ett monument över människan och människorna på den goda jord som vi kallar Söderslätt. De stiger oss levande till mötes. Boken är än i denna dag frisk och levande. Den gestaltar de eviga problemen i raden av människor som passerar, i deras ord, i en liten gest. Genom Hemmabyarna har Hans Larsson skapat ett äreminne också över sig själv. Han har väl inte som ett par andra slättens söner, Nilsson-Ehle från Skurup och Heribert Nilsson från Skivarp, trollat fram nya växtsorter. Men han har varit livsvägledaren för många, många. Och han kan vara det än i dag.

Det vore på sin plats, att man i Ö Klagstorp på ett synligt sätt erinrar om att här föddes den skånske Sokrates.

Den nu, år 1974 – 75, slutförda renoveringen

Det skall till sist även beskrivas vilka förändringar kyrkan undergått vid den under hösten och vintern 1974 genomförda renoveringen. Den som svarar för ritningar, arbetsbeskrivningar, kontraktsupprättande m m har varit arkitekt Lennart Strömbeck från Lund, vilken haft församlingens bemyndigande härtill. Den sammanlagda renoveringskostnaden har beräknats till 200.000 kr, vilket församlingen redan disponerar genom ett målmedvetet sparande under årens lopp, särskilt under prosten Sigfrid Liljekvists tid.

Den av arkitekt Strömbeck först upprättade arbetsbeskrivningen gällde nya bänkar för kyrkan enligt av honom upprättade ritningar. I arbetet ingick transportkostnader och uppmontering av bänkarna. Innan bänkinredningen slutfördes hade en hel provbänk levererats, vilken godkändes av arkitekten och kyrkorådet. Virket består av furu, vilket är fullmoget, råtvuxet och väl uttorkat. Snickerierna utfördes med största noggrannhet. Bänkarna är snickrade med kända sitsar och lutade ryggar. Alla bänkar utom den bakre i varje bänkvadning har försetts med psalmbokshylla och fotstöd samt hattkrokar av oxiderad mässing. Det enda som är kvar från föregående bänkinredningar är bänkskärmarna av trä, vilka avskiljer koret från långskeppet samt några bänkar, som placerats på orgelläktaren.

Vid sammanträde med Östra Klagstorps kyrkoråd den 30 maj 1974 hade genom arkitekt Strömbecks försorg fyra anbud inkommit, av vilka kyrkorådet antog det lägsta ingivna anbudet från J Plans snickerifabrik, vilket anbud dock slutade på den aktningstvårda summan av 54.190 kr, exklusive moms.

Det är alltså J Plans snickerifabrik, Åstorp, som utfört den nya bänkinredningen. Vid samma ovannämnda sammanträde med kyrkorådet antogs även anbud beträffande byggnadsarbeten. Här

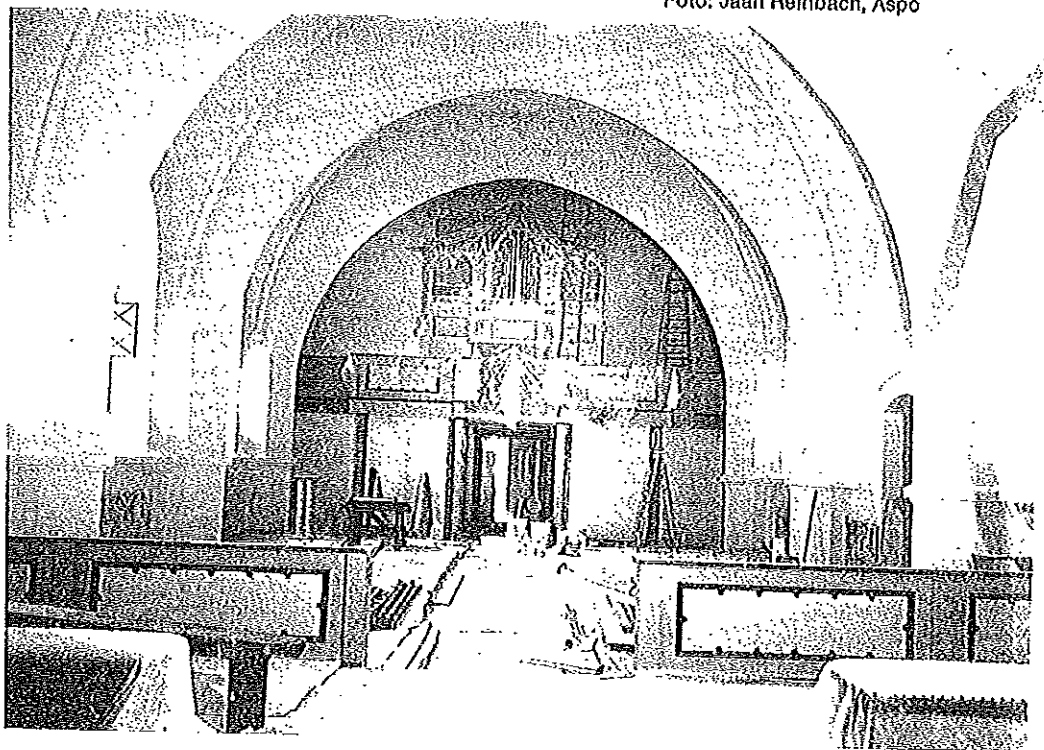
hade även ingivits fyra anbud, av vilka kyrkorådet antog det lägsta anbudet på 35.800 kr, förutom moms, vilket anbud inkommit från Harry Larsson & Son Byggnads AB, Trelleborg. Verkmästare Rune Larsson har förestått arbetena, vilka omfattade nya trägolv i bänk-kvarteren, reparation av putsskador, reparation av tegelgolv samt en del smärre arbeten.

Arbetet har utförts enligt av arkitekt Lennart Strömbeck upprättade ritningar. Entreprenören har borttagit de gamla bänkarna, så att endast sex är kvar, tre på vardera sidan av orgelhuset. De gamla bänkarna har, enligt arkitektens anvisning, körts till tippen och eldats upp.

Sedan det gamla brädgolvet med regler och syllar plockats upp rengjordes undergolvet och beströks med asfaltlösning, till dess full täckning hade skett. Nya golvreglar av 50 x 63 mm fur blev inlagda och anpassades till de befintliga golvkanalerna. Där-

En arbetsbild från den senaste renoveringen, mot orgeln

Foto: Jaan Reinbach, Åspö

efter lades nya syllar längs gångarna av 90 x 95 mm hyvlad, helren fur. Trägolvet i bänkkvarteren är gjort av 28 x 120 mm hyvlade och spontade furubröder. Innan kyrkogolvet blev lagt var bräderna uppstaplade i kyrkan. En viktig sak var att under varannan bänk gjordes en 12 mm bred springa för ventilationen.

Beträffande reparationen av putsskadorna gjordes undersökning av alla befintliga skador, vilka markerades och mättes upp, och träffades avtal om skadornas botande. I vapenhuset omputsades väggarnas nedre del och skadade delar av väggarna i bårummet blev även omputsade. Vid omputsningen svarade entreprenören för nödvändiga ställningar, knackade ner den skadade putsen, kratsade upp fogarna och därefter putsade om de skadade partierna till dessa fick samma utseende som den omgivande putsen.

I byggnadsentreprenörens arbete ingick också lagning av kyrkans samtliga stengolv, varvid bristfälliga fogar och fogar med cementbruk omfogades med kalkbruk med 10 % vit portlandsce-ment. Arbetet utfördes efter av arkitekten godkänt prov.

Till de båda psalmnummertavlorna har entreprenören låtit utföra två nya trappor i samma stil som de förutvarande. Vidare lagades dörrarna i västportalen och dörrpartiet försågs upp till och ned till med infällda kantreglar av metall.

Vid kyrkorådssammanträdet den 30 maj, vid vilket var närvarande Lennart Stömbeck, Harry Henriksson, Stig Silvenius, Bror Malmgren, Hans Bertil Hansson och Lennart Knutsson, antogs även anbud på målningsarbeten. Tre anbud hade inkommit och även här antog kyrkorådet det lägsta, nämligen på 42.260 kr och om täckmålning önskades 44.975 kr. Anbudet som blev antaget var inlämnat av Folke Johanssons Målerifirma, Brösarp.

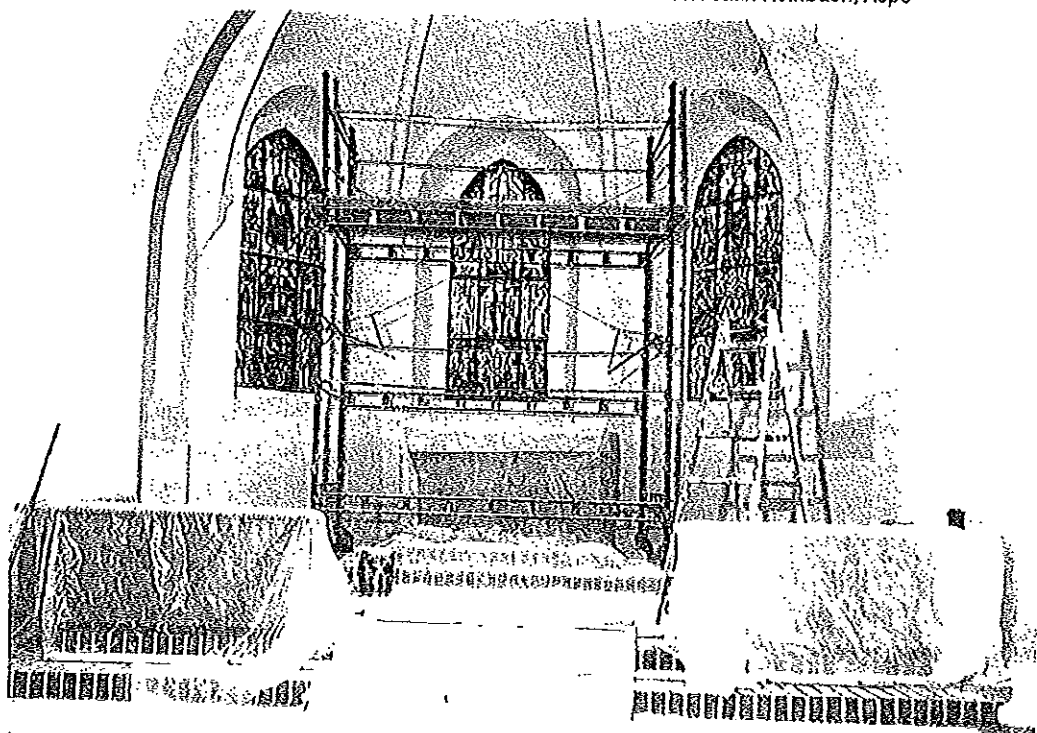
Målningsarbetet avsåg rengöring och målning av valv, tak och väggar inne i kyrkan, målning av vissa snickerier samt målning av radiatorer och rör även som invändig målning av fönstren.

I vapenhuset målades tak och väggar med alkydfärg, ytterdörrar och dörrar mot vindfång med lackfärg. Samma behandling fick vindfånget och uppgången till tornets andra våning. I långhuset kalkvittades valv och väggar. Fönsterbänkarna bekläddes med glasfiberväv och beströks med alkydfärg. Brädgolven i bänkkvarteren och fotbräderna plastlackades, syllar och fotlister oljelaserades, liksom bänkinredningen och de gamla bänkskärmarna. Bland andra åtgärder kan nämnas att läktarpelarna lagades och marmorades liksom väggtavlan av trä bakom Kristusbilden. Orgelfasaden målades polykromt med lackfärg, orgelns sidoväggar, bänkar på läktaren och brädgolvet på orgelläktaren rengjordes och målades med lackfärg.

I koret kalkvittades valv och väggar och fönsterbänkarna fick samma behandling som fönsterna i långskeppet. I sakristian målades väggar och tak med alkydfärg, fönsterbänken fick samma

En arbetsbild från den senaste renoveringen, mot altaret

Foto: Jaan Reinbach, Äspö

behandling som övriga fönster och dörrarna jämte skåpsinredningen lackerades. Bårummet slutligen fick taket målat med alkylfärg, väggarna kalkvittade, dörrarna, inredning och bänkar lackfärgade.

Nummertavlorna bättrades men är som förr liksom predikstolen, vilken blott rengjordes. Denna har ju en gång målats av målaremästare Thure Pettersson.

Vid ovannämnda kyrkorådssammanträde, då nästan hela arbetsprogrammet för kyrkans renovering antogs och anbud prövades gällde ett av dessa behandling av kyrkans ljuskronor. Dessa har en gång skänkts av kyrkoherde Malmström och hans hustru. De var ursprungligen fyra men endast tre hänger nu i långskeppet och dessa tre har nu permanentbehandlats, så att de bevarar sin glans framöver. Det har skett genom Bill Slagarp, Lund, för ett pris av 3.510 kr. Kyrkorådet har vid ett senare sammanträde även givit Bill Slagarp i uppdrag att för en kostnad av 732 kr inmontera 14 st elektriska kronljuslampor i vardera av de tre stora ljuskronorna.

Kyrkorådet har för avsikt att sedan nu kyrkan är slutrenoverad även låta bekläda orgelläktarens golv med heltäckande matta eller annan lämplig beklädnad.

Det har här ovan relaterats det väsentligaste ifråga om kyrkans senaste renovering. I övrigt har församlingsborna och övriga gudstjänstbesökare tillfälle att vid kyrkans återöppnande och framöver själva konstatera de förändringar, som ägt rum.

Det kyrkoråd, som fungerat som byggnadskommitté, består av förvaltare och kyrkovärden Harry Henriksson, Klagstorp, tillika kyrkorådets ordförande, lantbrukare och kyrkovärden Bror Malmgren, Vallby, lantbrukare Hans Lönnart Hansson, Klagstorp, lantbrukare Hans-Bertil Hansson, Vallby samt församlingens kyrkoherde Stig Sivenius. Suppleanter i kyrkorådet är lantbrukare Lennart Knutsson, Vallby, lantbrukare Karl H Brönmark, Brönne-stad, samt fru Hulda Hansson, Klagstorp, och frk Ebba Larsson,

Brönnestad.

Övriga i församlingens tjänst anställda vid denna tidpunkt är kyrkoassistenten Ingmar Johansson, kantor Allan Sandellus och kyrkovaktmästare Lelf Persson.

Den nu renoverade kyrkan är en erinran om gången tid och nutid, om gångna generationer och nu levande människor. Kyrkan talar om hur släktena räcker varandra handen. Där den gamla kyrkan legat ligger den nuvarande kyrkan. Kyrktornets nedre del talar om den gamla medeltida kyrkan, påminner oss om Brunius, Lagström och Nils Lovéns ansträngningar för att behålla den. Den 1868 nyuppförda kyrkan erinrar oss om Helgo Zettervall och L P Holmberg och Gustaf Malmström, under vilkens tid de ständiga reparationerna pågick. Den 1941 restaurerade kyrkan minner oss om Einar Lundberg och G Lundblad, som med sina medhjälpare helt förändrade kyrkans yttre utseende, så att kyrkan fick en mera ändamålsenlig och praktisk utformning. Många handens och tankens arbetare ha engagerats i kyrkans tillblivande, förändringar, renoveringar, under släktledens gång. Den senaste generationen har nu gjort sin insats genom den nu slutförda renoveringen.

Det väsentligaste är dock vad församlingen och den enskilde församlingsbon upplever i sin sockenkyrka vid Guds heliga ord och sakrament, att i Gud finna sin tillflykt, i Jesus Kristus sin Frälsare och låta hans helige Ande leda en på livets väg.

Tidevarv komma, Tidevarv försvinna,
Slakten följa släktens gång.
Aldrig förstummas
Tonen från himlen
I själens glada pilgrimssång.

Skogs Trolleborg